

NÝSIR HF. RÁÐGJAFARÞJÓNUSTA

**MAT Á SAMFÉLAGSLEGUM OG
EFNAHAGSLEGUM ÁHRIFUM ÁLVERS
ALCOA FJARÐAÁLS Í REYÐARFIRÐI**

MARS 2006

EFNISYFIRLIT

1. INNGANGUR.....	6
1.1 LÝSING VERKEFNIS.....	6
1.2 MARKMIÐ.....	7
1.3 MATSSVÆÐI.....	7
1.4 AÐFERÐAFRÆÐI.....	8
1.5 ÞÁTTTAKENDUR.....	9
1.6 INNIHALD SKÝRSLU.....	9
2. LÝSING Á SAMFÉLAGS- OG EFNAHAGSLEGUM ÞÁTTUM	10
2.1 AUSTURLAND OG MIÐ-AUSTURLAND	10
2.1.1 Inngangur	10
2.1.2 Íbúáþróun	11
2.1.2.1 Aldursdreifing.....	13
2.1.2.2 Búferlaf lutningar.....	15
2.1.3 Atvinnu- og efnahagslíf	17
2.1.4 Vinnumarkaður	21
2.1.5 Sveitarfélög.....	25
2.1.6 Húsnæðismál.....	29
2.1.7 Þjónusta og grunngerð	31
2.1.8 Landnýting og auðlindir.....	45
2.1.9 Menning og lífshættir.....	46
3. FRAMTÍÐARSÝN ÁN VERKEFNISINS.....	48
4. MAT Á SAMFÉLAGSLEGUM OG EFNAHAGSLEGUM.....	51
ÁHRIFUM ÁLVERS Í REYÐARFIRÐI.....	51
4.1 INNGANGUR	51
4.2 ÍBÚAÐRÓUN	54
4.2.1 Framkvæmdatími	54
4.2.2 Framleiðslutími	55
4.3 ATVINNU- OG EFNAHAGSLÍF	58
4.3.1 Framkvæmdatími	58
4.3.2 Framleiðslutími	60
4.3.2.1 Aðferðafræði	62
4.3.2.2 Neyslutengsl.....	63
4.3.2.3 Baktengsl.....	63
4.3.2.4 Almennt um margfeldisáhrif.....	64
4.3.2.5 Áhrif álversins á aðrar atvinnugreinar	65
4.4 KANNANIR	67
4.5 VINNUMARKAÐUR	70
4.5.1 Framkvæmdatími	70
4.5.2 Framleiðslutími	71
4.5.2.1 Menntun vinnuafls	72
4.5.2.2 Viðbrögð á vinnumarkaði	73
4.6 SVEITARFÉLÖG.....	76
4.6.1 Framkvæmdatími	76
4.6.2 Framleiðslutími	77

4.7	HÚSNÆÐISMÁL.....	78
4.7.1	Inngangur.....	78
4.7.2	Eftirspurn eftir nýju íbúðarhúsnæði.....	79
4.7.3	Eftirspurn eftir atvinnuhúsnæði og opinberum byggingum.....	79
4.7.4	Dreifing uppbyggingar meðal sveitarfélaga.....	80
4.8	ÞJÓNUSTA OG GRUNNGERÐ.....	84
4.9	LANDNÝTING OG AUÐLINDIR.....	88
4.10	MENNING OG LÍFSHÆTTIR.....	88
4.10.1	Framkvæmdatími.....	88
4.10.2	Framleiðslutími.....	89
4.11	SAMFÉLAGSLEG ÁBYRGÐ ALCOA FJARÐAÁLS.....	89
4.12	HUGSANLEGAR BREYTINGAR Á YTRI AÐSTÆÐUM Í REKSTRI.....	90
4.13	ÁHRIF Á AUSTURLANDI UTAN MIÐ-AUSTURLANDS.....	91
4.14	HVAÐ HEFUR BREYST FRÁ SÍÐASTA MATI Á UMHVERFISÁHRIFUM 2002.....	92
	HEIMILDASKRÁ.....	93
	MYNDASKRÁ.....	4
	TÖFLUSKRÁ.....	5
	VIÐAUKI I. Reiknilíkan.....	99

MYNDASKRÁ

2.1	Fjöldi íbúa á Austurlandi og Mið-Austurlandi 1990-2004.....	12
2.2	Aldursdreifing á Mið-Austurlandi og landinu öllu, 1. janúar 2005.....	14
2.3	Fjöldi þeirra sem fluttu á brott umfram aðflutta á Mið-Austurlandi 1990-2004.....	15
2.4	Atvinnuleysi karla og kvenna 1991-2005.....	24
2.5	Ljósleiðari og örbylgjusambönd.....	42
2.6	Dreifikerfi GSM farsímakerfis Símans.....	43
2.7	NMT-farsímakerfi Símans.....	44
2.8	Útbreiðsla IP netsins.....	45
4.1	Áætluð vinnuafliþörf á framkvæmdatímanum 2004-2009.....	54
4.2	Áhrif álvers á íbúafjölda á Mið-Austurlandi.....	56
4.3	Margfeldisáhrif álvers.....	62

TÖFLUSKRÁ

2.1	Hlutfallsleg skipting á fjölda ársverka og í atvinnuskiptingu á Austurlandi á tímabilinu 1998-2004.....	18
2.2	Hlutfallsleg skipting á fjölda ársverka og í atvinnuskiptingu á Íslandi á tímabilinu 1998-2004.....	19
2.3	Skattskyldar tekjur einstaklinga eftir tekjuflokkum, tekjuárið 2004.....	22
2.4	Skattskyldar tekjur hjóna eftir tekjuflokkum, tekjuárið 2004.....	23
2.5	Rekstrarkostnaður sveitarfélaga á íbúa í þremur málaflökkum 2004.....	26
2.6	Stærð húsnæðis á Mið-Austurlandi 2005.....	30
2.7	Aldur íbúðarhúsnæðis á Mið-Austurlandi.....	30
2.8	Nemandafjöldi 2004-2005 samkvæmt haustskýrslum.....	31
2.9	Vöruflutningar frá eftirtöldum höfnum 2003 í tonnum.....	37
2.10	Vöruflutningar til eftirtalinnna hafna 2003 í tonnum.....	37
4.1	Væntanlegt vinnuafli, 2009, 346 þúsund tonna álver.....	76
4.2	Uppbygginga íbúðarhúsnæðis í Fjarðabyggð.....	81
4.3	Uppbygging atvinnuhúsnæðis og opinberra bygginga í Fjarðabyggð.....	82

1. INNGANGUR

1.1 LÝSING VERKEFNIS

Væntanlegt álver í Reyðarfirði er verkefni Alcoa Fjarðaáls, en Alcoa er stærsta álfyrirtæki í heimi. Höfuðstöðvar þess eru í Bandaríkjunum. Alcoa er með yfir 400 starfsstöðvar í 43 löndum og eru starfsmenn þess í heild um 131 þúsund.

Áform Alcoa Fjarðaáls eru að reisa álver með allt að 346 þús. tonna framleiðslugetu á ári. Framkvæmdir við álverið hófust árið 2004 og er áætlað að framkvæmdatími verði 18-24 mánuðir. Gert er ráð fyrir að álverið hefji framleiðslu í apríl 2007 en þá er áætlað að Kárahnjúkavirkjun geti afhent raforku. Álverið er staðsett á iðnaðarlóð í landi Sóma-staðagerðis, Sómastaða, Hrauns og Flateyrar í norðanverðum Reyðarfirði. Staðurinn er utan sjónlínu þéttbýlis á Reyðarfirði og á Eskifirði, hafnaraðstæður eru ákjósanlegar fyrir stór skip og landrymi gott. Hafin er bygging stóriðjuhafnar að Hrauni í Reyðarfirði og er hluti hennar tilbúinn. Áætlað er að höfnin verði fullgerð í nóvember 2006.

Raforka frá Kárahnjúkavirkjun verður flutt að álveri Fjarðaáls með tveimur línunum Landsnets, Fljótsdalslínunum 3 og 4, sem byggðar eru fyrir 420 kV (kílóvolt) en verða reknar á 220 kV. Framkvæmdir við háspennulínurnar eru hafnar og er áætlað að þeim ljúki 2006. Uppsett afl Kárahnjúkavirkjunar með veitu úr Jökulsá í Fljótsdal verður um 690 MW og verður orkuvinnslugetan um 4.600 GWst/ári. Það hentar vel fyrir raforkuþörf álversins.

Áætlað er að bygging álversins kosti um og yfir 1.1 milljarð Bandaríkjadollara (70-80 milljarða króna á núverandi gengi). Helstu mannvirki álversins verða eftirfarandi: turnar fyrir súrál, kerskálar þar sem ál er unnið úr súráli, steypuskáli, skautsmiðja, spennistöðvar og þjónustubyggingar (verkstæði, vöruskemmur, mötuneyti, rannsóknastofur og skrifstofubyggingar) og þurrhrensivirki. Öll tækni og tæki álversins verða ný, byggð á nýjustu tækni, af bestu fánlegu gerð. Því verður ströngustu mengunarkröfum framfylgt við álverið.

Markaður fyrir framleiðslu álversins verður fyrst og fremst í Evrópu en einnig í Bandaríkjunum. Vaxandi eftirspurn og jafnvel skortur er á áli á báðum mörkuðum og mun Alcoa selja framleiðslu álversins í gegnum sölukerfi sitt.

Áætlað er að álverið skapi 383 heilsársstörf. Vegna orlofs, veikinda og annarra forfalla er áætlað að aðeins þurfi að bæta við þá tölu 4.5%, því töluverður hluti afleysinga er unninn af fastráðnum starfsmönnum, sem þýðir í heild um 400 ársverk. Álverið mun skapa margvísleg viðskiptatækifæri fyrir þjónustufyrirtæki á Austurlandi og innanlands. Eftir að framleiðsla álversins hefst vorið 2007 má gera ráð fyrir að um 800 ný störf skapist með beinum, óbeinum og afleiddum hætti á Mið-Austurlandi.

1.2 MARKMIÐ

Markmið þessa mats á samfélagslegum og efnahagslegum áhrifum álvers Alcoa Fjarðaáls eru eftirfarandi:

- Í fyrsta lagi, könnun á samfélagslegum og efnahagslegum aðstæðum á Mið-Austurlandi þar sem álverið er að rísa.
- Í öðru lagi verður lagt mat á samfélagsleg og efnahagsleg áhrif álversins, bæði meðan á byggingartíma þess stendur og eftir að framleiðsla þess hefst.
- Í þriðja lagi verða settar fram ábendingar um skipulag uppbyggingar á Mið-Austurlandi.
- Í fjórða lagi verður lagt mat á þróun byggðar og samfélags á Mið-Austurlandi ef ekkert verður af áformum um byggingu álvers, eða ef framkvæmdirnar frestast.
- Í fimmta lagi verða metin uppsöfnuð áhrif annarra verkefna á Mið-Austurlandi sem unnið verður að samtímis. Má þar nefna Kárahnjúkavirkjun, háspennulínur frá Fljótsdal til Reyðarfjarðar, uppbyggingu íbúðar- og atvinnuhúsnaðis, höfn við álverið og jarðgöng milli Reyðarfjarðar og Fáskrúðsfjarðar (Fáskrúðsfjarðargöng).

1.3 MATSSVÆÐI

Matssvæðið er skilgreint sem Mið-Austurland en innan þess svæðis getur fólk með góðu móti sótt vinnu í álverið. Á meðan framkvæmdum við álverið stendur gætir áhrifanna hins vegar víðar um Austurland. Þess vegna er í skýrslunni einnig fjallað nokkuð um Austurland allt, þegar við á. Hins vegar verður afmörkun matssvæðis alltaf annmörkum háð. Sem dæmi má nefna að áhrif byggingar álvers og virkjunar á atvinnusköpun og viðskipti eru og verða að öllum líkindum meiri á Akureyri en á Hornafirði, einfaldlega vegna þess að Akureyri er mun fjölmennara byggðarlag og þar er fjöldi iðnaðarmanna, verktaka og þjónustufyrirtækja.

Austurland er í þessari athugun skilgreint sem allt fyrrverandi Austurlandskjördæmi en það nær frá Langanesi til Skeiðarársands. Alls bjuggu rúmlega 13.700 manns á Austurlandi í árslok 2005.

Mið-Austurland er skilgreint í þessari athugun sem svæðið er nær frá og með Fljótsdals-héraði og Borgarfirði eystra í norðri til og með Breiðdals í suðri. Landfræðileg mörk þess eru skýr í norðri, þ.e. um Smjörfjöll og Hellisheiði. Mörk þess til suðurs eru skilgreind sem mörkin milli Breiðdalshrepps og Djúpavogshrepps. Frá Breiðdalsvík eru nú u.þ.b. 71 km að álverinu um Fáskrúðsfjarðargöngin sem voru opnuð í september 2005. Á Mið-Austurlandi bjuggu rúmlega 10.200 íbúar í árslok 2005.

1.4 AÐFERÐAFRÆÐI

Matsskýrslan er byggð á svipaðri aðferðafræði og aðrar erlendar matsskýrslur er fjalla um samfélagsleg og hagræn áhrif verkefnis sem þessa, sbr. heimildaskrá. Með þessum matsaðferðum má sjá fyrir væntanleg félagsleg og hagræn áhrif af framkvæmdinni á nærliggjandi byggð og meta þá almannahagsmuni sem um er að ræða. Þessar aðferðir tengjast einnig skipulagsvinnu fyrir viðkomandi sveitarfélag og nærliggjandi svæði. Í þeim felst ekki aðeins mat á kostnaði og áhrifum sem fylgir verkefninu heldur er reynt, með samráði við þá sem hagsmuna eiga að gæta, að draga úr hugsanlegum neikvæðum áhrifum og vinna að því að jákvæðu áhrifin vegi þyngra. Séu neikvæðar afleiðingar fyrirsjáanlegar getur samráðið falist í því að móta aðferðir við mat á því hvernig bæta megi fyrir þær.

Mat á samfélagslegum áhrifum af verkefni sem þessu felur í sér þrjá þætti:

Grunnlýsing. Lýst er núverandi samfélagi á Mið-Austurlandi og helstu fyrirsjáanlegum breytingum. M.a. er fjallað um efnahags- og atvinnulíf, vinnuafl, mannfjölda, húsnæðismál, þjónustu einkaaðila og grunngerð, opinbera þjónustu, þjónustu við atvinnulíf, landnýtingu, auðlindir, menningu og lífshætti á svæðinu.

Lýsing verkefnis. Verkefninu er lýst í grófum dráttum og þeim áhrifum sem það kemur til með að hafa á umhverfi sitt. Sérstök áhersla er lögð á þau atriði sem eru líklegust til að hafa mikil áhrif, byggt á könnun á heimildum, skoðanakönnun, sérfræðipækkingu og viðtölum við forystumenn á svæðinu og almenning. Lýsing verkefnisins er ekki aðeins bundin við staðreyndir (þ.e. staðarval, aðstæður og vinnuafl) heldur er þar einnig að finna hugmyndir um nálgun, stefnu og aðgerðir sem munu hafa áhrif á einstaklinga, fjölskyldur, fyrirtæki og sveitarfélög á svæðinu.

Samfélagsleg áhrif. Metin eru líkleg samfélagsleg áhrif, byggð á félagslegum, efnahagslegum og landfræðilegum athugunum og sambærilegum athugunum erlendis. Geta stjórnvalda, einkafyrirtækja og annarra á svæðinu til að bregðast við nýjum þörfum sem verkefnið leiðir af sér verður lögð til grundvallar mati á samfélagslegum áhrifum. Sjónum verður sérstaklega beint að því að skilgreina öll hugsanleg vandkvæði og hvernig taka megi á þeim.

Framvinda athugunarinnar er samt sem áður ekki órofin heldur var haft samráð við Alcoa Fjarðaál, Bechtel og ýmsa forystumenn á Austurlandi um málefni og ábendingar sem fram komu á fyrstu stigum athugunarinnar er leiddu síðan til frekari upplýsingaöflunar og nákvæmari athugana.

Grunnupplýsinga var aflað eftir mörgum leiðum. Farnar voru margar vettvangsferðir í þeim tilgangi að kynna sér svæðið, rætt var við ýmsa forystumenn og haldnir með þeim fundir. Safnað var gögnum og tölulegum upplýsingum, aðallega frá opinberum aðilum. IMG Gallup vann að viðhorfsrannsóknum fyrir Alcoa Fjarðaál í desember 2005 og á haustdögum 2005. Stuðst er við niðurstöður úr þessum rannsóknum. Þá vann Félagsvísindastofnun á árinu 2000 fyrir Reyðarálf hf. að könnunum meðal ungs fólks 18-28 ára

sem þá var búsett á Austurlandi og meðal fólks sem flutti brott af Austurlandi á árunum 1995-1999 og hafði ekki snúið til baka. Þá framkvæmdi, Kjartan Ólafsson hjá Byggðarannsóknarstofnun í samvinnu við Þróunarfélag Austurlands, úrtakskönnun haustið 2004 vegna rannsóknar á samfélagsáhrifum álvers- og virkjunarframkvæmda á Austurlandi. Margvíslegar ályktanir eru dregnar af þessum könnunum.

Í skýrslunni er gerð grein fyrir þeim breytingum sem orðið hafa á byggð og atvinnulífi á þeim tíma sem liðinn er frá fyrra mati á umhverfisáhrifum, eða frá árinu 2002.

1.5 ÞÁTTAKENDUR

Aðalhöfundur skýrslunnar er Sigfús Jónsson ráðgjafi hjá Nýsi hf., en Guðrún Ýr Sigbjörnsdóttir, ráðgjafi hjá Nýsi, vann einnig að gagnasöfnun og gerð skýrslunnar. Mark Shrimpton, Community Resource Services Ltd., St. John's á Nýfundnalandi veitti sérfræðilega ráðgjöf um uppbyggingu skýrslunnar og matsaðferðir.

Fulltrúar Alcoa Fjarðaáls, auk Gunnars Guðna Tómassonar verkefnisstjóra mats á umhverfisáhrifum álversins hjá HRV og Axels Vals Birgisson ritstjóra mats á umhverfisáhrifum álversins hjá HRV, lögðu fram mikilvægar upplýsingar vegna vinnu við skýrsluna.

Auk þeirra mikilvægu upplýsinga sem fram koma í ofangreindum könnunum, lögðu ýmsar stofnanir fram tölulegar upplýsingar. Má þar nefna sveitarfélögin á svæðinu, Byggðarannsóknarstofnun Íslands, Byggðastofnun, Hagstofuna, Fasteignamat ríkisins, Vegagerðina, Heilbrigðisstofnun Austurlands og Ríkisskattstjóra.

1.6 INNIHALD SKÝRSLU

Skýrslunni er skipt niður í þrjá meginhluta auk inngangskafila. Í 2. kafla er almenn lýsing á samfélagslegum og efnahagslegum aðstæðum á Austurlandi. Í 3. kafla er lýst framtíðarsýn á Austurlandi án álvers. Í 4. kafla er fjallað um áætluð samfélagsleg og efnahagsleg áhrif álversins. Skýrslan er einnig samín á ensku.

2. LÝSING Á SAMFÉLAGS- OG EFNAHAGSLEGUM ÞÁTTUM

2.1 AUSTURLAND OG MIÐ-AUSTURLAND

Öll umfjöllun um Austurland og Mið-Austurland í þessum kafla er með þeim hætti að fyrrnefnda svæðið er skilgreint sem fyrrverandi Austurlandskjördæmi frá Langanesi í norðri að Skeiðarársandi í suðri, en hið síðarnefnda Mið-Austurland, nær frá og með Fljótsdalshéraði til og með Breiðdals.

2.1.1 Inngangur

Nýjustu tölur frá Hagstofu Íslands um íbúafjölda á Austurlandi þann 1. desember 2005 gefa aðeins tímabundna mynd af íbúafjölda svæðisins. Skráðir eru 13.710 íbúar á Austurlandi, þar af 7.895 karlar og 5.815 konur og hafði þeim fjölgað um 10,3% á árinu. Hlutfall erlendra ríkisborgara er 24,6% hjá körlum og 6,4% hjá konum, eða að meðaltali 16,9%. Sé horft til Mið-Austurlands eru skráðir íbúar 10.213 alls, þar af 6.054 karlar og 4.159 konur. Áætla má að af íbúafjölda Mið-Austurlands nú séu a.m.k. 1.500 erlendir ríkisborgarar sem þar eru tímabundið skráðir vegna framkvæmda við Kárahnjúka eða við Álverið. Þar sem tölur frá 1. desember 2005 gefa ekki rétta mynd af þeim íbúafjölda sem býr þar til langframa er hér á eftir stuðst við íbúatölur frá árslokum 2004 sem grundvelli umfjöllunar um íbúafjölgun. Sérstaka athygli vekur að íbúum með íslenskt ríkisfang fækkaði á Austurlandi á árinu 2005 að undanskildu Fljótsdalshéraði. Hins vegar má benda á fjölda íslenskra starfsmanna, að stórum hluta karlmenn, sem starfa tímabundið á Austurlandi meðan á framkvæmdum stendur en eiga lögheimili utan Austurlands.

Á Austurlandi er byggðin mjög dreifð. Um $\frac{3}{4}$ íbúanna búa við sjávarsíðuna og um fjórðungur á Fljótsdalshéraði. Við sjávarsíðuna eru 12 þéttbýlisstaðir en 2 samliggjandi þéttbýlisstaðir eru á Fljótsdalshéraði.

Atvinnuástand er nokkuð gott á Austurlandi þegar á heildina er litið, en er mismunandi eftir byggðarlögum. Meðalatvinnutekjur á Austurlandi 2004 voru svipaðar og á landsbyggðinni en lægri en á höfuðborgarsvæðinu. Tekjurnar eru lágar í sveitum en mun hærri í útgerðarbæjum. Nokkur öflug sjávarútvegsfyrirtæki eru á Austurlandi og stendur sjávarútvegur nokkuð traustum fótum í fjórðungnum. Á Austurlandi eru margar bújarðir, en landbúnaður hefur almennt dregist saman á undanförunum árum og áratugum. Ferðaþjónusta er vaxandi á svæðinu.

Helstu veikleikar Austurlands hafa verið einhæfni í atvinnulífi í samanburði við höfuðborgarsvæðið, tiltölulega hátt hlutfall láglounastarfa og fækkun fólks. Íbúum Austurlands hefur hins vegar fjölgað frá árinu 2002. Töluvert hefur verið af árstíðarbundnum störfum fyrir ófaglært fólk svo sem í fiskvinnu, ferðaþjónustu, byggingarstarfsemi og sláturhúsum. Þessi störf hafa almennt ekki freistað unga fólksins sem hefur

flutt til höfuðborgarsvæðisins vegna þeirra tækifæra sem þar eru til náms og starfa. Ungar konur á Austurlandi virðast sjá færri náms- og starfsmöguleika í sinni heimabyggð og hafa í gegnum árin flutt á brott í enn meira mæli en ungir karlmenn. Þessi brottflutningur hæfileikaríks ungs fólks hefur neikvæð áhrif á samfélagið, þ.e. aldursskipting íbúanna verður óhagstæð og ójafnvægi verður í fjölda karla og kvenna. Það leiðir einnig til þess að fólk með góða menntun vantar til að byggja upp ný fyrirtæki og efla með því atvinnulíf á Austurlandi. Töluvert hefur verið af erlendu verkafólki á Austurlandi síðustu 10-15 árin, einkum í fiskvinnslu.

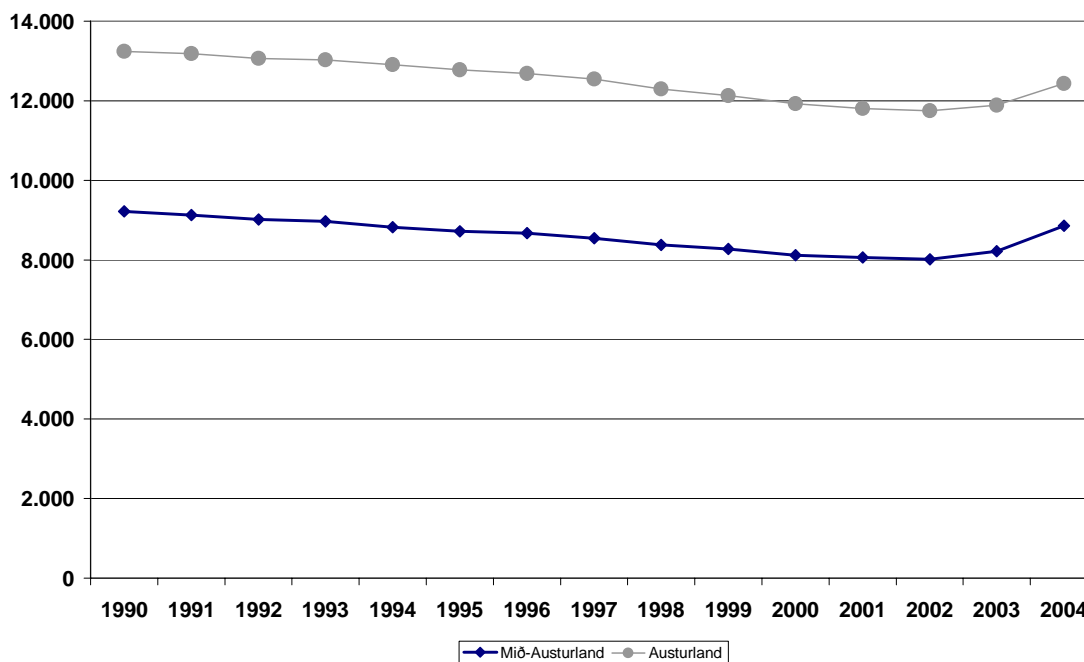
Samgöngur eru nokkuð góðar á svæðinu en þarfnast endurbóta vegna tilkomu álversins og þeirra áhrifa sem það hefur á mannlíf og viðskipti á svæðinu. Á Egilsstöðum er varaflugvöllur fyrir millilandaflug og reglulegt áætlunarflug er frá Reykjavík til Egilsstaða og Hornafjarðar. Ennfremur er vikulegt áætlunarflug frá Egilsstöðum til Kaupmannahafnar. Skipaleiðir til og frá Evrópu eru styttri til Austurlands en annarra landshluta og hafnaraðstaða er yfirleitt góð í fjórðungnum. Ferjan Norræna siglir á milli Seyðisfjarðar, Færeyja, Hjaltlandseyja, Noregs og Danmerkur allan ársins hring. Ný og stærri ferja var tekin í notkun árið 2003. Flestir þjóðvegir sem tengja þéttbýlisstaði á Austurlandi eru nú lagðir bundnu slitlagi. Miklar vegaframkvæmdir hafa verið á Austurlandi undanfarin ár. Jarðgöng milli Reyðarfjarðar og Fáskrúðsfjarðar (Fáskrúðsfjarðargöng) voru í september 2005, ennfremur er unnið að vegabótum milli Reyðarfjarðar og Eskifjarðar og á virkjanasvæðinu og mun þeim væntanlega ljúka á árinu 2006. Þá er kominn vegur með varanlegu slitlagi mest alla leiðina milli Akureyrar og Austurlands sem opinn er allt árið.

Opinber þjónusta svo sem heilbrigðisþjónusta og skólar er í nokkuð góðu horfi, svo og félagsleg þjónusta, tómstundastarf og menningarlíf. Fjárhagsleg staða sveitarfélaganna er almennt traust og í Fjarðabyggð, á Fljótsdalshéraði, í Austurbyggð og á Hornafirði hafa nokkur sveitarfélög sameinast í öflugar heildir. Tekin hefur verið ákvörðun um sameiningu Fjarðabyggðar, Austurbyggðar, Mjóafjarðar og Fáskrúðsfjarðarhrepps frá og með miðju ári 2006. Rekstur opinberrar þjónustu er frekar óhagkvæmur vegna fámennis og dreifðrar byggðar.

Lágt fasteignaverð og takmarkaðir möguleikar á endursölu, ásamt háum fjármagnskostnaði, gerðu það að verkum að lítið var byggt af íbúðarhúsnæði á Mið-Austurlandi á árunum 1980-2002. Frá því að ákvörðun Alcoa um að byggja álver í Reyðarfirði var gerð kunn í byrjun árs 2003 er talið að fasteignaverð hafi hækkað um 20-150% á Mið-Austurlandi, hlutfallslega þó mest á Reyðarfirði og Fáskrúðsfirði.

2.1.2 Íbúaþróun

Á mynd 2.1. má sjá breytingar á fjölda íbúa á árabílinu 1990-2004, annars vegar á Austurlandi og hins vegar á Mið-Austurlandi.

Mynd 2.1 Fjöldi íbúa á Austurlandi og Mið-Austurlandi 1990-2004

Þann 1. desember 2004 voru 12.435 íbúar á Austurlandi. Það er um 4,2% landsmanna. Íbúum á Austurlandi fjölgaði um rúm 4,5% á árinu 2004. Karlar voru 424 fleiri en konur, eða 7,5% fleiri.

Á sama tíma voru 8.862 íbúar á Mið-Austurlandi eða um 3% landsmanna. Karlar voru mun fleiri en konur eða 852, þ.e. 9,6% fleiri. Á árinu 2005 fjölgaði skráðum íbúum á Mið-Austurlandi um 1.351 og voru karlar í árslok 2005 um 1.900 fleiri en konur, sem endurspeglar fjölda erlendra karlmannna er starfa tímabundið við framkvæmdir.

Stærstu þéttbýlisstaðirnir á Mið-Austurlandi eru Fljótsdalshérað (Egilsstaðir og Fellabær), Fjarðabyggð (Neskaupstaður, Eskifjörður og Reyðarfjörður), Seyðisfjörður og Austurbyggð (Fáskrúðsfjörður og Stöðvarfjörður). Auk þess búa í þorpunum tveimur, Breiðdalsvík og Borgarfirði eystra samtals um 300 íbúar. Íbúar í sveitum eru 1.000-1.100 talsins.

Á árinu 1971 bjuggu 8.247 íbúar á Mið-Austurlandi. Á árabílinu 1971-2003 fækkaði því íbúunum örlítið. Á sama tíma fjölgaði landsmönnum um yfir 30%, eða um 1% á ári. Sé litið til þessa tímabils má skipta síðustu 34 árum í fernt og gildir þá í meginatriðum það sama um Austurland allt og Mið-Austurland, en eftirfarandi tölur eiga við síðarnefnda svæðið.

1. *Vaxtarskeið 1971-1979.* Íbúum fjölgaði úr 8.247 í 9.080 eða um 10%.
2. *Stöðnunartímabil 1979-1990.* Íbúum fjölgaði mjög hægt, þ.e. frá 9.080 í 9.215 eða um 1,5%.
3. *Samdráttarskeið 1990-2002.* Íbúum fækkaði úr 9.215 árið 1990 í 8.019 árið 2002 en það er um 13%, eða 1,1% á ári.
4. *Vaxtarskeið 2002-.* Íbúum hefur fjölgað frá árinu 2002 en þá voru þeir einungis 8.019 en 2004 voru þeir orðnir 8.862. Fjölgunin frá 2002 er um 11%.

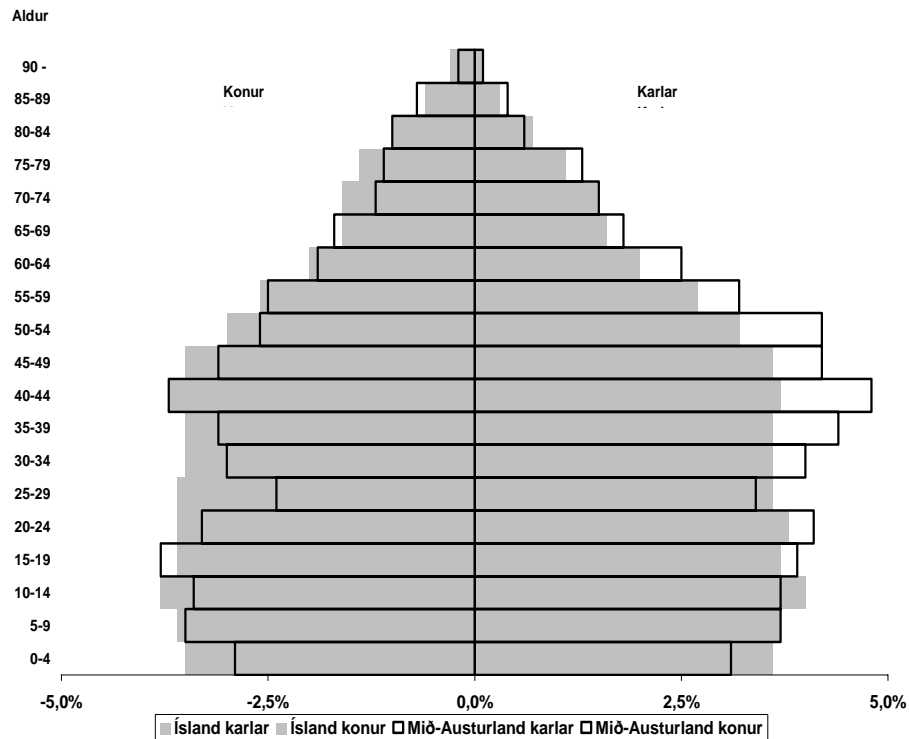
Breytingarnar fram til 2002 voru mismunandi eftir byggðarlögum en ef myndin er einfölduð má segja að hún hafi einkennst af vexti á Fljótsdalshéraði, stöðnun eða fækkun á útgerðarstöðum og töluverðri fólksfækkun í sveitum. Fjölgunin frá 2002 er mest á Fljótsdalshéraði, að Fljótsdalshreppi meðtöldum, og í Fjarðabyggð. Reikna má með töluverði íbúafjölgun á næstu árum, ekki síst í ljósi alls þess mannfjölda sem vinnur að uppbyggingu virkjunar og álvers og hafa tímabundið lögheimili á svæðinu, og síðan eftir að starfsemi álversins hefst.

Fjöldi íbúa í vinnubúðum á Austurlandi var 565 í desember 2004. Flestir voru skráðir á Fljótsdalshéraði eða 403 en 162 voru skráðir í Fljótsdalshreppi. Þessir íbúar eru allir erlendir og með tímabundið lögheimili í sveitarfélögunum (Kjartan Ólafsson, 2005, óbirt gögn). Í starfsmannaþorpi FTV á Reyðarfirði voru í árslok 2005 tæplega 900 manns en er reiknað með að íbúar verði um 1.500 þegar framkvæmdir standa sem hæst árið 2006. Á árinu 2004 voru íbúar flestir á Fljótsdalshéraði, eða 3.364, og í Fjarðabyggð 3.175 og fjölgaði íbúum þessara tveggja sveitarfélaga um rúm 8% milli ára. Í árslok 2005 voru skráðir íbúar á Fljótsdalshéraði 3.905 talsins og í Fjarðabyggð 3.895 alls.

2.1.2.1 Aldursdreifing

Á mynd 2.2 er aldersdreifing á Mið-Austurlandi sýnd. Myndin sýnir jafnframt aldursskiptingu fyrir landið í heild.

Mynd 2.2 Aldursdreifing á Mið-Austurlandi og landinu öllu 1. janúar 2005

Heimild: Hagstofa Íslands, 2005.

Það sem einkennir alders- og kynskiptingu íbúa á Mið-Austurlandi er eftirfarandi:

- Í ársbyrjun 2005 voru karlmenn á vinnufærum aldri 30-65 ára mun fleiri á Mið-Austurlandi en landsmeðaltal og eru þeir sérstaklega fjölmennir í aldurshópunum 50-54 ára, 25-39 og 45-49 ára. Þetta má skýra með að töluvert fleiri karlmenn en konur flytja tímabundið austur til að vinna að framkvæmdunum á Austurlandi. Þann 1. desember 2004 voru 852 fleiri karlmenn en konur á Mið-Austurlandi, þ.e. karlmenn voru 54,8% af íbúafjöldanum en konur einungis 45,2%. Á sama tíma voru karlmenn 50,1% af heildarfjölda landsmanna en konur 49,9%. Eins og áður hefur komið fram voru karlmenn orðnir tæplega 60% skráðra íbúa á Mið-Austurlandi í árslok 2005.
- Áberandi er lágt hlutfall kvenna á Mið-Austurlandi sem eru á aldersskaiðinu 20-39 ára og einnig 45-54 ára. Hlutfall kvenna á aldersbilinu 25-29 ára er sérstaklega lágt á Mið-Austurlandi en þær eru einungis 2,4% af íbúunum en á landsvísi er þessi aldurshópur 3,6%. Vegna þessa er fjöldi barna 0-4 ára einnig undir landsmeðaltali.

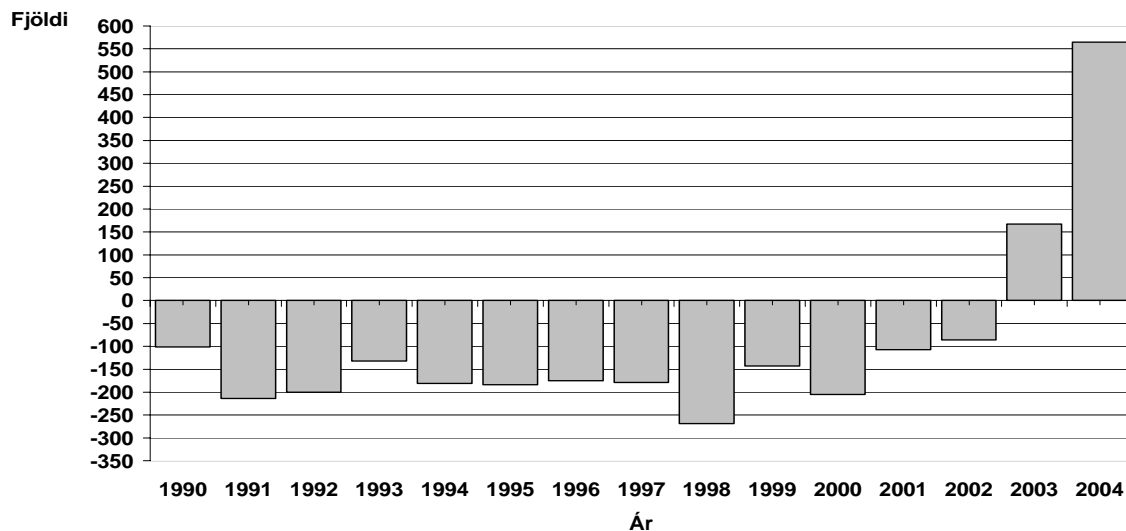
- Börn á aldrinum 0-4 ára eru færri en börn á aldrinum 5-14 ára. Árgangar 0-4 ára barna á svæðinu eru að meðaltali 107 einstaklingar en árgangar 5-14 ára að meðaltali 127 einstaklingar.

2.1.2.2 Búferlaflutningar

Tölur um búferlaflutninga á Mið-Austurlandi á árunum 1971-2004 sýna að 2.229 fleiri fluttu frá svæðinu en til þess eða 66 að meðaltali á ári. Þannig hefur svæðið tapað tæplega 1% íbúanna á ári vegna flutninga 1971-2004. Fjöldi þeirra sem fluttu á brott umfram aðflutta var um 0,6% á ári 1971-1980, 1,0% árlega á árunum 1981-1990, en um 2,2% á hverju ári 1991-2002. Á árunum 2003 og 2004 hefur íbúum Mið-Austurlands fjölgað um 732 og var fjölgunin mest 2004 en þá var fjöldi þeirra sem flutti til Mið-Austurlands umfram brottflutta 565 íbúar.

Á mynd 2.3 má sjá fjölda þeirra sem fluttu á brott frá Mið-Austurlandi umfram aðflutta s.l. 15 ár en þeir voru 1.444 á þessu tímabili, flestir 1991, 1998 og 2000. Fjöldi aðfluttra umfram brottfluttra hefur verið meiri s.l. tvö ár eins og mynd 2.3 sýnir.

Mynd 2.3 Fjöldi þeirra sem fluttu á brott umfram aðflutta á Mið-Austurlandi 1990-2004

Heimild: Hagstofa Íslands, 2005.

Tölur um búferlaflutninga miðast við einstök sveitarfélög. Alls fluttu 13.274 úr sínu sveitarfélagi á Mið-Austurlandi á tímabilinu 1990-2004 en á sama tíma fluttu 11.830 til þessara sömu sveitarfélaga. Af þeim sem fluttust búferlum flutti um 1/3 milli sveitarfélaga á Mið-Austurlandi. Því má áætla að um 8.840 íbúar hafi flutt frá Mið-Austurlandi á árunum 1990-2004 en tæplega 7.900 íbúar hafi flutt inn á svæðið. Mikið var um að sömu einstaklingar flyttust til og frá svæðinu á þessu tímabili.

Í nóvember 1997 voru birtar niðurstöður rannsóknar um orsakir búferlaflutninga sem Félagsvísindastofnun HÍ vann fyrir Byggðastofnun. Rannsóknin sýndi að aðeins 50,5% þeirra sem höfðu fæðst á Mið-Austurlandi og voru á lífi 1992 bjuggu þar enn. Erlendis bjuggu 3,7% og 31,8% á höfuðborgarsvæðinu. Ljóst er af þessu að þrátt fyrir að íbúar á Mið-Austurlandi væru ánægðir með margt, t.d. veðurfar, heilsugæslu, þjónustu leikskóla og grunnskóla og þjónustu við aldraða, þá hefur mikill vöxtur í atvinnulífi á höfuðborgarsvæðinu síðustu áratugi haft mikið aðdráttarafl og virkað sterkt þegar fólk hefur metið kosti og galla þess að flytja búferlum.

Sem hluti af rannsókn Félagsvísindastofnunar HÍ var gerð sérstök könnun, þar sem 1.800 einstaklingar víðs vegar af landinu voru spurðir um lífsskilyrði sín, með það í huga að þeir sem væru óánægðir væru líklegastir til að flytjast á brott. Könnunin sýndi að þeir sem voru hvað óánægðastir voru bændur, sjómenn, fiskvinnslufólk og fólk á aldrinum 18-24 ára. Könnunin sýndi enn fremur að íbúar í fjölmönnum byggðarlögum voru mun ánægðari með lífsskilyrði sín en íbúar í fámönnum byggðarlögum. Fólk sem bjó í bæjum og þorpum með 200-1.000 íbúum var almennt óánægt með aðstæður sínar. Það kvartaði m.a. um háan orkukostnað, hátt verð á vörum og þjónustu, skort á tækifærum til framhaldsmenntunar í byggðarlaginu, skort á tækifærum til tómstundaiðkana og takmörkuð atvinnutækifæri. Einnig kvartaði fólk um lágt og lækkandi fasteignaverð. Íbúar í sveitum voru almennt ánægðari með aðstæður sínar.

Um 20% af þeim sem tóku þátt í könnuninni á Mið-Austurlandi sögðust hafa hugleitt að flytja burt frá svæðinu. Enn fremur sýndi könnunin að fólk á Mið-Austurlandi var almennt ánægðara með veðurfar í sinni heimabyggð en fólk í öðrum byggðarlögum landsins. Íbúarnir voru einnig ánægðir með heilsugæslu á svæðinu, þjónustu leikskóla, grunnskóla og þjónustu við eldri borgara.

Byggðarannsóknastofnun Íslands fylgist nú með, í samvinnu við Þróunarfélag Austurlands, samfélagsbreytingum og þróun byggðar og atvinnulífs á því landsvæði þar sem áhrifa álvers og virkjunarframkvæmda á Austurlandi gætir mest. Vinnan hófst á árinu 2004 og lýkur síðla árs 2009. Ráðgert er að framkvæma þrjár almennar úrtaksrannsóknir (árin 2004, 2006 og 2008). Búið er að framkvæma fyrstu könnunina og var það gert síðla árs 2004. Send var póstkönnun til fólks á Austur- og Norðausturlandi á aldrinum 18-62 ára. Endanlegt úrtak varð 3.160 einstaklingar og var svarhlutfall 50,4% eða 1.592 einstaklingar. Í rannsókninni kom fram að íbúar Mið-Austurlands voru mjög ánægðir með umhverfið sitt og persónulegt öryggi, efnahag fjölskyldunnar og menningarlífið. Rúmur helmingur aðspurðra voru ánægðir með framboð á almennri verslun/þjónustu og með atvinnutekjur sínar. Einungis 40% svarenda voru ánægðir með fjölbreytni starfa og tæpur þriðjungur var ánægður með aðgengi að háskólamenntun (Kjartan Ólafsson, Byggðarannsóknastofnun, 2005, óbirt gögn).

Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands kannaði í nóvember og desember 2000 fyrir Reyðarálf hf. afstöðu þeirra sem fluttu á brott frá Mið-Austurlandi á árunum 1995-1999 til álvers í Reyðarfirði og hvaða áhrif álverið gæti haft á búsetuskilyrði á svæðinu. Send var póstkönnun til fólks á aldrinum 20-49 ára. Úr þeim hópi var tekið 500 manna úrtak. Þegar þeir sem höfðu flutt aftur til Austurlands og aðrir sem ekki áttu heima í úrtakinu

höfðu verið felldir burt voru 487 manns eftir. Af þeim 487 sem eftir voru í úrtakinu svöruðu 236 manns spurningalistunum og var svarhlutfallið því 48%.

Þessi hópur mat atvinnuaðstæður á Austurlandi í samanburði við það byggðarlag er það hafði flutt til ekki mikils. Um 73% voru mjög eða frekar óánægðir með skort á fjölbreytni í atvinnulífi á Austurlandi miðað við byggðarlagið sem það hafði flutt til. Um 62% voru mjög eða frekar óánægðir með tekjuöflunarmöguleika fyrir austan samanborið við nýja heimabyggð. Atvinnuöryggi á Austurlandi kom þó vel út í samanburði við önnur byggðarlög.

Helstu ástæður þess að fólk flutti frá Austurlandi var að það fór í nám og að því fannst fá og einhæf atvinnutækifæri í fyrrum byggðarlagi sínu fyrir austan. Þá nefndu margir persónulegar ástæður. Í rannsókn Stefáns Ólafssonar prófessors, 1997, kom fram að atvinnuaðstæður voru oftast nefndar sem ástæða fyrir brottflutningi. Því eru niðurstöður könnunar Félagsvísindastofnunar árið 2000 í nokkru samræmi við þá rannsókn.

Þegar leitað er orsaka fyrir því hvers vegna fólk flytur í miklum mæli frá þéttbýlistöðum við sjávarsíðuna til höfuðborgarsvæðisins er of algengt að einblínt sé á það hvað sé að í viðkomandi byggðarlagi. Allar rannsóknir á búferlaflutningum sýna hins vegar að það er ekki síður aðráttarafl þeirra staða sem flutt er til sem ræður ákvörðuninni um flutning. Athyglisvert er að á mörgum útgerðarstöðum þar sem vel hefur tekist að halda kvóta í heimabyggð og þar sem nokkuð traust sjávarútvegsfyrirtæki eru til staðar hefur íbúafjöldi annað hvort staðið í stað síðustu árin eða fólki fækkað. Í þessu sambandi má nefna staði á Austurlandi eins og Neskaupstað, Eskifjörð og Fáskrúðsfjörð. Þetta á einnig viðar við, t.d. á Súðavík, Hólmavík, Skagaströnd, Siglufirði, Þórshöfn og í Vestmannaeyjum.

2.1.3 Atvinnu- og efnahagslíf

Samkvæmt vinnumarkaðskönnunar Hagstofunnar frá árinu 2004 má áætla að unnin hafi verið á milli 146 og 147 þúsund ársverk á landinu öllu, þ.e. liðlega 88 þúsund á höfuðborgarsvæðinu og um 58 þúsund á landsbyggðinni, en sveiflur eru töluverðar milli árstíða. Þessi niðurstaða fæst með því að umreikna hlutastörf yfir í ársverk.

Erfitt er að nálgast upplýsingar um fjölda ársverka eftir atvinnugreinum og landshlutum. Hér eru því ársverk áætluð og er sama aðferð notuð og Jón Þorvaldur Heiðarsson hjá Bygðarannsóknarstofnun Íslands notar í skýrslu sinni er nefnist „Íbúafjöldi og þörf á íbúðarhúsnæði á Austurlandi árið 2008“. Á vef Hagstofunnar má finna tvær töflur um atvinnutekjur á Íslandi. Töflurnar eru:

- Heildaratvinnutekjur eftir atvinnugreinum og landshlutum 1998-2004, og
- Meðalatvinnutekjur í aðalstarfi eftir landshlutum, atvinnugreinum og kyni 1998-2004.

Ef deilt er í fyrri töfluna með þeirri seinni fæst fjöldi og má kalla hann meðalatvinnuteknafjöldi. Meðalatvinnuteknafjöldi verður alltaf meiri en fjöldi ársverka þar sem allir eru ekki í fullu starfi þó starfið kallist aðalatvinnugrein viðkomandi. Því verður að skala meðalatvinnuteknafjölda með einhverju hlutfalli til að áætla ársverkin í hverri grein. Þetta er gert með því að gefa sér að hlutfallið milli íbúafjölda og allra ársverka sé 50%. Því verður að finna hlutfall milli helmings íbúafjölda og meðalatvinnutekna og reyndist það að meðaltali vera 0,887 en var breytilegt milli ára. Ef meðalatvinnuteknafjöldi er margfaldaður með þessu hlutfalli fæst áætlaður ársverkafjöldi eftir atvinnugreinum (Jón Þorvaldur Heiðarsson, 2005).

Hlutfallsleg skipting á fjölda ársverka og í atvinnuskiptingu á Austurlandi á tímabilinu 1998-2004 eru sýndar í töflu 2.1 hér að neðan.

Tafla 2.1 Hlutfallsleg skipting á fjölda ársverka og í atvinnuskiptingu á Austurlandi á tímabilinu 1998-2004

Ár:	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Br. frá 1998-2004
Atvinnugrein:	%	%	%	%	%	%	%	%
Landbúnaður	7,0	6,9	6,6	6,7	6,6	6,1	5,8	-1,2
Fiskveiðar	9,7	8,4	8,1	8,3	8,5	7,7	7,7	-2,0
Fiskvinnsla	18,1	17,6	18,1	17,1	17,1	16,1	14,4	-3,7
Annar iðnaður	8,4	8,0	8,3	7,7	7,8	7,6	7,2	-1,2
Veitustarfsemi	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	1,2	+0,3
Mannvirkjagerð	5,7	5,4	5,7	5,7	5,4	6,2	10,4	+4,7
Verslun og viðgerðarþjónusta	12,1	12,1	10,1	10,4	9,3	8,8	8,4	-3,7
Hótel- og veitingahúsarekstur	3,3	3,6	3,1	3,1	3,2	3,1	3,2	-0,1
Samgöngur og flutningar	5,4	5,5	5,7	5,4	5,4	5,3	4,8	-0,6
Fjármálaþjónusta	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	2,0	2,1	+0,1
Fasteigna- og viðskiptaþjónusta	2,9	3,2	3,7	3,7	3,4	3,5	3,9	+1,0
Opinber stjórnsýsla	7,6	7,8	7,9	8,3	9,0	9,0	8,6	+1,0
Fræðslustarfsemi	4,3	4,6	5,1	5,4	5,9	5,6	5,8	+1,5
Heilbrigðis- og félagsþjónusta	8,9	9,7	10,2	10,8	11,0	12,0	11,1	+2,2
Önnur þjónusta og ótilgr.	3,8	4,3	4,6	4,5	4,8	6,0	5,6	+1,8
Samtals:	100	100	100	100	100	100	100	
Áætluð ársverk samtals:	6.146	6.063	5.961	5.899	5.878	5.944	6.218	

Heimild: Hagstofa Íslands, 2005.

Hlutfallsleg skipting á fjölda ársverka og í atvinnuskiptingu á Íslandi á tímabilinu 1998-2004 eru sýndar í töflu 2.2.

Tafla 2.2 Hlutfallsleg skipting á fjölda ársverka og í atvinnuskiptingu á Íslandi á tímabilinu 1998-2004

Ár:	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Br.frá 1998-2004
Atvinnugrein:	%	%	%	%	%	%	%	%
Landbúnaður	3,1	3,0	2,8	2,8	2,9	2,7	2,7	-0,4
Fiskveiðar	4,5	4,4	3,9	3,6	3,7	3,5	3,3	-1,2
Fiskvinnsla	5,4	4,7	4,2	4,2	4,1	4,0	4,1	-1,4
Annar iðnaður	12,3	12,1	11,9	11,2	10,9	10,7	10,5	-1,8
Veitustarfsemi	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	+0,0
Mannvirkjagerð	6,5	6,6	6,9	7,0	6,8	6,7	7,1	+0,6
Verslun og viðgerðarþj.	13,8	14,0	14,0	13,9	13,7	13,5	13,5	-0,3
Hótel- og veitingahúsar.	3,5	3,7	3,8	3,7	3,6	3,6	3,7	+0,1
Samgöngur og flutningar	7,0	7,0	7,3	7,2	6,8	6,7	6,5	-0,5
Fjármálaþjónusta	3,4	3,6	3,7	3,8	3,7	3,8	3,9	+0,4
Fasteigna- og viðskiptaþj.	6,4	6,9	7,6	8,3	8,2	7,7	7,8	+1,4
Opinber stjórnýsla	7,1	7,0	7,0	6,9	6,9	7,0	7,3	+0,2
Fræðslustarfsemi	5,8	5,9	5,9	6,2	6,6	7,1	6,8	+1,0
Heilbrigðis- og félagsþj.	14,0	14,1	14,0	14,2	14,8	14,9	15,0	+1,0
Önnur þjónusta og ótilgr.	6,0	6,0	6,0	6,1	6,4	7,0	6,9	+0,9
Samtals:	100	100	100	100	100	100	100	
Áætluð ársverk samtals:	137.632	139.359	141.425	143.125	144.101	145.251	146.593	

Heimild: Hagstofa Íslands, 2005.

Fróðlegt er að bera Austurland saman við landið allt en ekki síður við höfuðborgarsvæðið, því þá er munurinn enn meira sláandi. Á árinu 2004 voru 13,5% ársverka á Austurlandi í frumvinnslugreinum, rúmlega 33% í úrvinnslugreinum og rúmlega 53% í þjónustugreinum. Á sama tíma var hlutfallið fyrir höfuðborgarsvæðið sem hér segir: 1,6% í frumvinnslugreinum, 19,3% í úrvinnslugreinum og rúmlega 79% í þjónustugreinum. Á þessum tölum er mikill munur. Á Austurlandi er mun hærra hlutfall þeirra greina sem eru í stöðnun eða samdrætti en að sama skapi mun hærra hlutfall vaxtargreina á höfuðborgarsvæðinu.

Fjögur fyrirtæki á Mið-Austurlandi eru stærst. Þau eru Síldarvinnslan í Neskaupstað með 420 starfsmenn og áætlaða ársveltu upp á 10-11 milljarða 2005, Eskja hf. (Hraðfrystihús Eskifjarðar) með um 200 starfsmenn og ársveltu upp á rúma 3 milljarða 2004, Kaupfélag Héraðsbúa á Egilsstöðum með um 150 starfsmenn að staðaldri og ársveltu upp á rúma 2 milljarða 2004 og Kaupfélagið á Fáskrúðsfirði og Loðnuvinnslan hf., með um 180 starfsmenn að jafnaði og ársveltu upp á 2,7 milljarða 2003 samanlagt. Þess ber að geta að starfsemi Síldarvinnslunnar teygir sig orðið langt út fyrir Neskaupstað og er SR-mjöl hf. m.a. eitt af dótturfyrirtækjum þess.

Fólksfækkun hefur verið stöðug í sveitum og tekjur bænda minnkað í samanburði við aðrar starfsstéttir. Búin eru mörg hver of lítil til framfærslu ein og sér. Tekjur af landbúnaði hafa minnkað smám saman þar sem niðurgreiðslur hafa lækkað og framleiðslutakmörkunum verið beitt bæði gagnvart sauðfjár- og kúabændum. Margir bændur hafa hætt búskap og aukið störf utan bús eða farið yfir í aðrar búgreinar. Á Fljótsdalshéraði hafa bændur m.a. skipt yfir í ferðaþjónustu, skógrækt og lífræna ræktun í auknum mæli en þessar starfsgreinar hafa ekki bætt upp tekjurýrnun í hefðbundnum búskap. Íbúafjöldi í sveitum á Fljótsdalshéraði er um það bil 1/3 af því sem hann var fyrir um 100 árum síðan.

Miklar sveiflur hafa verið í útgerðarbæjunum en þar var þegar á heildina er lítið svipaður íbúafjöldi árið 2002 og 30 árum áður. Þar hefur verið lítið sem ekkert atvinnuleysi og þurft hefur að flytja að vinnuafl. Engin einhlít skýring er á því hvers vegna einn útgerðarbær blómstrar á meðan annar stendur í stað eða hnignar. Þrátt fyrir góða afkomu í Fjarðabyggð og Fáskrúðsfirði fækkaði íbúunum þar lengi vel en þeim hefur fjölgað upp á síðkastið.

Á Seyðisfirði hefur íbúunum fækkað. Bærinn hefur notið góðs af bílaferjunni Norrænu og siglir hún allan ársins hring en með skipinu kemur fjöldi erlendra ferðamanna. Árið 2003 voru farþegar með henni um 11.000, þar af um 3.000 Íslendingar (Hagstofa Íslands, 2005).

Egilsstaðir, ásamt nágrannabænum Fellabæ, er það byggðarlag sem mest hefur vaxið á Mið-Austurlandi síðustu áratugina. Atvinnulífið þar er nokkuð stöðugt en það byggist mikið á þjónustustarfsemi. Úrvinnsla landbúnaðarafurða, byggingastarfsemi, veitur og þjónusta tengd flugvellinum er einnig mikilvæg fyrir atvinnu á staðnum. Atvinnulífið er fjölbreyttara og auðveldara hefur verið fyrir menntuð hjón að finna störf við beggja hæfi en niðri á fjörðunum, þó að undanskildum Neskaupstað og Reyðarfirði. Fólk er í auknum mæli farið að sækja vinnu daglega milli staða, m.a. Egilsstaða og Reyðarfjarðar og milli byggðarlaganna innan Fjarðabyggðar.

Aðalbreytingar á atvinnulífi á Austurlandi 1998-2004 í samanburði við landið í heild voru eftirfarandi:

- Landbúnaðarstörfum fækkaði mun meira á Austurlandi en á landinu öllu, m.a. vegna samdráttar í framleiðslu og fækkunar íbúa.
- Sjómönnun fækkaði heldur meira á Austurlandi en á landinu í heild. Sjómönnum á landinu fækkaði ekki eins mikið aðallega vegna fjölgunar frystiskipa og smábáta. Á Austurlandi gætti þessara breytinga minna en annars staðar, m.a. vegna mikilvægis loðnu- og síldveiða.
- Fiskvinnslustörfum fækkaði meira á Austurlandi en á landinu í heild. Bolfiskvinnsla í frystihúsum dróst mikið saman en vinnsla á síld og loðnu jókst í

staðinn. Sú vinnsla krefst minna vinnuafls og er sveiflukenndari en bolfiskvinnslan.

- Störfum í iðnaði á Austurlandi hefur fjölgað frá 1998 og er fjölgunin mest í mannvirkjagerð og veitustarfsemi síðustu tvö árin. Iðnaðarstörfum í landinu fækkaði. Slátrun, kjötvinnsla, ullariðnaður, skipasmíðar og viðgerðir eru þær greinar iðnaðar þar sem störfum fækkaði helst.
- Ef litið er á alla þjónustu, þ.e. að meðtalinni heilsugæslu, skólum, verslun, bönkum og samgöngum, fjölgaði ársverkum úr 50,3% í 53,3% á Austurlandi 1998-2004 en þau jukust úr 67% í rúmlega 70% á landinu í heild. Þessi árangur er góður í samanburði við önnur jaðarsvæði. Aðalástæðan fyrir því var mikill vöxtur í opinberri þjónustu á svæðinu (í menntakerfinu, félagskerfinu og heilbrigðiskerfinu) svo og í þjónustu sérfræðinga og ferðaþjónustu.

Í heildina fjölgaði störfum um u.þ.b. 72 á Austurlandi á árunum 1998-2004. Fjölgunin var mest í störfum tengdum mannvirkjagerð og heilbrigðis- og félagsþjónustu en fækkunin mest í fiskvinnslu, fiskveiðum, landbúnaði og verslun og viðgerðarþjónustu.

Með samanburði á öllum atvinnugreinum á svæðinu má draga tvær ályktanir:

- Sá veikleiki er í atvinnusamsetningu á Austurlandi að hlutfall vinnuafls í frumvinnslu- og úrvinnslugreinum er mun hærra þar (47%) en á landinu öllu (29%), hvað þá á höfuðborgarsvæðinu (21%).
- Svæðisbundinn veikleiki er í atvinnulífi Austurlands. Í samdráttargreinum hefur fækkað meira á Mið-Austurlandi og í vaxtargreinum hefur fjölgað minna þar en á landinu í heild og samanburður við höfuðborgarsvæðið er enn meira sláandi.

Veik atvinnusamsetning leiðir oft til svæðisbundins veikleika því í samdráttargreinum halda atvinnurekendur að sér höndum varðandi framkvæmdir, aðföng og kaup á þjónustu. Vaxtargreinarnar ná ekki að bæta það upp þar sem aukning er fremur lítil í þeim.

2.1.4 Vinnumarkaður

Vinnumarkaðskönnun Hagstofunnar (Landshagir, 2004) sýnir að atvinnuþátttaka á landsvísu, mæld í ársverkum, er um 50% af fólksfjöldanum. Hún skiptist þannig að 40% eru í fullu starfi, um 8% í hluta starfi og um 2% er erlent vinnuafli.

Sé þessari viðmiðun beitt fyrir vinnumarkað á Mið-Austurland, að frátöldum þeim sem starfa tímabundið við framkvæmdir vegna virkjunar og álvers, má áætla að stærð vinnumarkaðarins þar sé eftirfarandi, mæld í ársverkum:

Fólk í fullu starfi	3.400-3.600
Fólk í hluta starfi	650-750
<u>Erlent vinnuafl</u>	<u>150-250</u>
Alls vinnuafl (ársverk):	4.200-4.600

Upplýsingar frá Ríkisskattstjóra fyrir tekjuárið 2004 gefa til kynna að um 3.700 manns hafi verið í fullu starfi á Mið-Austurlandi, þ.e. með árslaun yfir 1.5 milljón krónur. Þetta svarar til þeirra sem voru í fullu starfi og erlends vinnuafls.

Samkvæmt sömu upplýsingum voru um 3.200 manns á Mið-Austurlandi sem höfðu lægri tekjur en 1.5 milljón krónur árið 2004. Af þessum hópi voru líklega um 900-1.000 lífeyrisþegar og u.þ.b. 800-1.000 námsmenn sem aðeins vinna í 3-4 mánuði á ári að meðaltali. Af þeim 1.200-1.400 sem þá eru eftir er töluverður hluti erlent vinnuafl sem kom til starfa á árinu og var því ekki með tekjur hér á landi nema hluta ársins. Einnig eru í þessum tekjuflokki húsmæður sem eru í hlutastarfi. Upplýsingarnar frá Ríkisskattstjóra gefa til kynna að hlutastörf eru líklega örlítið hærri en vinnumarkaðskönnunin gefur til kynna, eða e.t.v. 800-1.000 ársverk. Það má því draga þá ályktun með nokkurri vissu að vinnuafl á Mið-Austurlandi árið 2004 hafi numið 4.200-4.600 ársverkum.

Nýliðar á vinnumarkaði eru um 140-145 á ári ef ekki er tekið tillit til búferlaflutninga. Á sama tíma hætta störfum um 60-65 manns á ári vegna aldurs. Nettóaukning á vinnumarkaði er þar af leiðandi um 80-85 manns á ári. Þá tölu má síðan lækka eitthvað vegna brottflutnings ungs fólks, sem þó hefur dregið úr síðustu tvö árin.

Tekjur hafa hækkað nokkuð á Austurlandi síðustu árin og voru meðalatvinnutekjur árið 2004 svipaðar á Austurlandi og annars staðar á landsbyggðinni.

Í töflu 2.3 er sýnt hve margir einstaklingar eru í hverju tekjubili og í töflu 2.4 er sýnt hve mörg hjón eru í hverju tekjubili.

Tafla 2.3 Skattskyldar tekjur einstaklinga eftir tekjuflokkum, tekjuárið 2004

Tekjubil í þús. kr.	Fjöldi einstaklinga
Undir 600	537
600-1.050	518
1.050-1.500	692
1.500-2.100	778
2.100-2.700	458
2.700-3.300	413
3.300-4.050	822
4.050-4.500	119
4.500-5.100	87
Yfir 5.100	201
Samtals	4.625

Heimild: Ríkisskattstjóri, 2005.

Tafla 2.4 Skattskyldar tekjur hjóna eftir tekjuflokkum, tekjuárið 2004

Tekjubil í þús. kr.	Fjöldi hjóna
Undir 900	10
900-1.800	37
1.800-2.700	223
2.700-3.900	375
3.900-5.100	489
5.100-6.300	519
6.300-7.500	374
7.500-8.700	221
8.700-10.200	142
Yfir 10.200	192
Samtals	2.582

Heimild: Ríkisskattstjóri, 2005.

Árstíðabundnar sveiflur hafa verið nokkrar í framboði og eftirspurn eftir vinnuafli á svæðinu, m.a. við byggingarvinnu, fiskvinnu og vinnu í sláturhúsum. Síðustu 3-4 árin hefur dregið verulega úr þessum sveiflum og er framboð atvinnu nú orðið miklu stöðugra en áður var.

Nokkur munur er á þátttöku karla og kvenna á vinnumarkaði hér á landi. Karlar eru 52,5% starfandi fólks en konur 47,5%. Af þeim sem eru í fullu starfi eru karlar 64% og konur 36%. Konur eru 79% þeirra sem eru í hluta starfi en karlar 21%. Af þeim karlmönnum sem starfa á vinnumarkaði, þ.e. bæði í fullu starfi og hluta starfi, starfa 10% í frumvinnslu (fiskveiðar og landbúnaður), 32% í iðnaði (fiskiðnaður og bygginga-starfsemi meðtalin) og 58% í þjónustugreinum. Atvinnuskipting meðal kvenna er töluvert önnur, þ.e. 87% starfa í þjónustugreinum, 10% í iðnaði og 3% í frumvinnslu (Hagstofa Íslands, 2005). Almennt hefur því verið auðveldara fyrir karla en konur að finna störf á Mið-Austurlandi.

Skortur er á upplýsingum um menntunarstig íbúa á Mið-Austurlandi. Þó hafa verið gerðar kannanir, m.a. úrtakskönnun Kjartans Ólafssonar hjá Byggingarannsóknarstofnun Íslands sem gerð var haustið 2004 (óbirt gögn) og úrtakskönnun Rannsóknarstofnunar Háskólans á Akureyri í apríl árið 2000.

Í könnun Rannsóknarstofnunar Háskólans á Akureyri kom fram að 53% sögðust einungis hafa lokið skyldunámi, um 27% einhvers konar iðn- eða starfsnámi, um 11% höfðu lokið stúdentsnámi og um 9% voru með próf á háskólastigi.

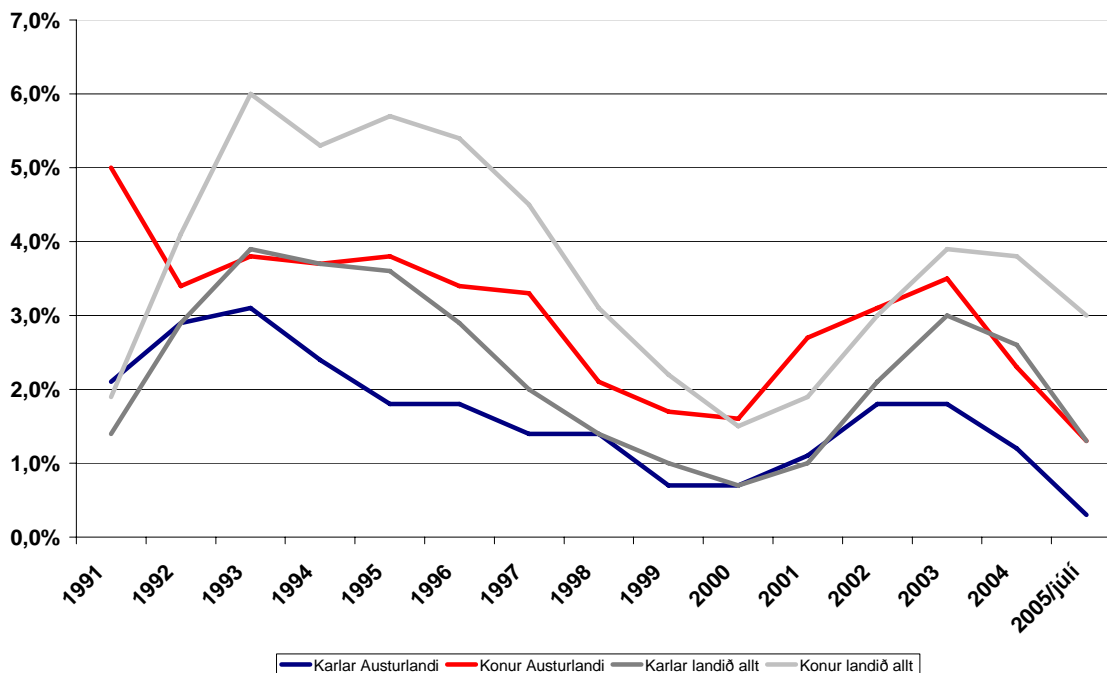
Þetta er í samræmi við það sem fram kom í vinnuaflskönnun sem gerð var á árinu 1997 og viðtölum við íbúana, en út frá því mátti áætla að um 55-60% vinnuaflsins á svæðinu væri ófaglært, háskólamenntað fólk ekki meira en 5-10%, en faglært fólk, skilgreint mjög vítt, væri u.þ.b. 30-35%. Síðastnefndi hópurinn nær til margra stétta og í honum eru m.a.

iðnaðarmenn, skipstjórnarmenn, vélstjórar, matsveinar, bændur með próf úr búnaðarskóla, menntað fiskvinnslufólk, verslunarmenntað fólk, sjúkraliðar, hjúkrunarfræðingar, leikskólakennarar og grunnskólakennarar. Fyrir sumar þessara stétta er nú krafist háskólamenntunar. Meðal unga fólksins blasir nokkuð önnur mynd við. Menntunarstig þess er almennt hærra.

Niðurstöður Kjartans Ólafssonar voru aðrar en í könnun hans kom fram að tæp 39% svarenda á Mið-Austurlandi hafa enga menntun umfram grunnnám, tæp 42% hafa framhaldsskólapróf og tæp 20% hafa háskólapróf. Ef framhaldsskólanám er flokkað niður í þrjá flokka kemur í ljós að rúmlega 7% hafa lokið stúdentsprófi, rúm 15% hafa lokið prófi í iðngrein og tæp 19% hafa lokið styttra framhaldsskólanámi. Af þessu má sjá að menntunarstig íbúa Mið-Austurlands hefur hækkað töluvert frá árinu 1997.

Á árunum 1991-1998 bar nokkuð á atvinnuleysi á Austurlandi, einkum yfir vetrarmánuðina. Var það meira hjá konum en körlum eins og fram kemur á mynd 2.4 hér að neðan. Atvinnuleysi á Austurlandi hefur þó lengst af verið undir landsmeðaltali og frá upphafi tímabilsins hefur það þróast með hagstæðari hætti en fyrir landið í heild, að undanskildum árunum 2000-2002. Atvinnuleysi á Austurlandi jókst töluvert hjá báðum kynjum á þessum árum.

Mynd 2.4 Atvinnuleysi karla og kvenna 1991-2005

Heimild: Vinnumálastofnun, 2005.

Síðustu þrjú ár hefur atvinnuleysi á Austurlandi og á Íslandi minnkað nokkuð og er atvinnuleysi á Austurlandi um þessar mundir töluvert undir landsmeðaltali hjá báðum

kynjum. Uppbygging álvers og virkjunar á Mið-Austurlandi hefur haft mikil áhrif á samfélagið og vinnumarkaðinn á Austurlandi. Á Mið-Austurlandi er nú áþreifanlegur vinnuafllsskortur og hefur þurft að flytja inn vinnuafli í stórum stíl.

Í septembermánuði 2005 voru 55 skráðir atvinnulausir á Austurlandi, 38 konur og 17 karlar. Flestir voru skráðir atvinnulausir í Fjarðabyggð og á Hornafirði. Meðalfjöldi atvinnulausra á Austurlandi árið 2004 voru 99 manns, þar af 56 konur og 43 karlar og hefur því atvinnulausum fækkað töluvert milli árunna 2004 og 2005.

2.1.5 Sveitarfélög

Mörk margra sveitarfélaga á Austurlandi voru í upphafi dregin við aðstæður sem voru allt aðrar en eru nú og sum þeirra eru of fámenn sem þjónustueiningar nú á tímum. Mörg sveitarfélög hafa verið sameinuð á undanförunum árum og hefur þeim fækkað töluvert. Meginmarkmiðið hefur verið að stækka einingarnar þannig að þær geti veitt íbúunum betri þjónustu og staðbundið vald styrkst. Sveitarfélögin hafa verið að taka við nýjum verkefnum, einkum verkefnum sem áður voru sameiginleg verkefni ríkis og sveitarfélaga og hafa tekjustofnar þeirra stækkað.

Fram til 1998 voru 20 sveitarfélög á Mið-Austurlandi en þeim fækkaði á því ári í 12. Árið 2003 sameinuðust Búðahreppur og Stöðvarhreppur og til varð sveitarfélagið Austurbyggð. Ári síðar varð Fljótaldalshérað til við sameiningu Austur-Héraðs, Fella-hrepps og Noður-Héraðs. Þann 8. október 2005 var kosið um sameiningu Fjarðabyggðar, Austurbyggðar, Fáskrúðsfjarðarhrepps og Mjóafjarðarhrepps. Sameiningin var samþykkt og með sameiningunni verður til fjölmennasta sveitarfélagið á Mið-Austurlandi með rúmlega 4.100 íbúa miðað við árslok 2004 (4.800 skráðir íbúar í árslok 2005, að meðtöldum erlendum ríkisborgurum sem starfa tímabundið við álversframkvæmdir). Að lokinni þessari sameiningu verða sveitarfélögin á Mið-Austurlandi sex að tölu.

Megintekjustofn sveitarfélaga hér á landi er útsvar. Útsvar sveitarfélaga á öllu landinu var 61% af skatttekjum þeirra á árinu 2004, fasteignaskattur 11%, framlög úr Jöfnunarsjóði 9% og aðrar tekjur með skattaígildi 1%. Auk skatttekna innheimta sveitarfélögin margvísleg þjónustugjöld, svo sem fyrir veitur, hafnir, leikskóla og íþróttamannvirki.

Greiðslur Jöfnunarsjóðs til sveitarfélaga hafa það að markmiði að jafna tekjur og þjónustubyrði þeirra svo og greiða fyrir kostnað vegna grunnskólalahalds. Á Mið-Austurlandi eru framlög sjóðsins almennt hærri í fámennum sveitarfélögum. Á fjörðunum eru framlögin lægst á fjölmennustu útgerðarstöðunum. Á Norður-Héraði, Fljótaldalshreppi og Breiðdalshreppi hafa greiðslur Jöfnunarsjóðs numið 40-50% af skatttekjum síðustu ár, á Austur-Héraði nálægt 25-30% en í Fjarðabyggð einungis um 15-20%. Vegna áhrifa Jöfnunarsjóðs eru skatttekjur á íbúa nú hæstar í þeim sveitarfélögum á Mið-Austurlandi sem hafa fæsta íbúana og hæstan kostnað vegna skólalahalds.

Útgjöldum sveitarfélaga má í aðalatriðum skipta í tvennt, rekstrarkostnað (80-85%) og fjárfestingar (15-20%). Á árinu 2004 voru heildarútgjöld sveitarfélaga í landinu um 100 milljarðar kr. án fjármagnsliða. Alls var 47% af rekstrarútgjöldum varið til fræðslu- og uppeldismála og 12% til félagsþjónustu. Skuldir sveitarfélaga voru nokkuð mismunandi.

Við athugun þessa voru skoðaðir ársreikningar stærstu sveitarfélaganna á Mið-Austurlandi fyrir árið 2004. Þar kemur fram að skuldir þeirra eru svipaðar og hjá sveitarfélögum af svipaðri stærð annars staðar á landinu. Ekkert sveitarfélag á Mið-Austurlandi er með óeðlilega háa skuldastöðu. Hins vegar hvílir á nokkrum þeirra nokkur byrði vegna félagslegra íbúða sem þau hafa orðið að innleysa til sín. Hækkun íbúðarverðs á síðustu tveimur árum og aukin eftirspurn hefur hins vegar gert það að verkum að sveitarfélög hafa getað selt hluta af félagslegum íbúðum sínum á sanngjörnu verði. Þá hafa skuldir Fjarðabyggðar aukist töluvert á árunum 2004 og 2005 vegna uppbyggingar sem tengist álverinu og mun skila sér í auknum útsvarstekjum í framtíðinni.

Verulegur munur er á einstökum útgjaldaliðum milli sveitarfélaga. Í töflu 2.5 er samantekt á rekstrarkostnaði á íbúa í þremur mikilvægum málaflokkum, félagsmálum, fræðslu- og uppeldismálum og æskulýðs- og íþróttamálum fyrir árið 2004:

Tafla 2.5 Rekstrarkostnaður sveitarfélaga á íbúa í þremur málaflokkum 2004

	Félagsmál	Fræðslu- og uppeldismál	Æskulýðs- og íþróttamál
Fljótshálfhérað	24.245	205.285	42.607
Fjarðabyggð	26.848	196.364	56.073
Austurbyggð	26.052	221.176	49.029
Seyðisfjörður	19.900	188.053	92.888
Breiðdalshreppur	33.121	226.533	51.488
Fljótshálfhreppur	3.504	132.529	11.764
Borgarfj.hreppur	17.205	170.730	10.519
Fáskrúðsfj.hreppur	30.472	281.632	2.861
Mjóafjarðarhreppur	2.316	253.895	0
Meðaltal	20.407	208.466	35.248

Heimild: Samband íslenskra sveitarfélaga, 2006.

Af þessum samanburði sést að fræðslu- og uppeldismálin eru að öllu jöfnu mun dýrari í sveitahreppum en í þéttbýli, m.a. vegna meiri skólaaksturs og minni bekkjardeilda. Á móti eru félagsþjónusta og íþrótt- og æskulýðsmál almennt mun stærri í sniðum og víðtækari í þéttbýli.

Sveitarfélögin á Mið-Austurlandi eru sem hér segir:

Fjarðabyggð varð til árið 1998 við sameiningu þriggja sveitarfélaga, kaupstaðanna Neskaupstaðar og Eskifjarðar og Reyðarfjarðarhrepps. Byggð í sveitarfélaginu er að langmestu leyti einskorðuð við þessa þrjá þéttbýlisstaði. Þann 1. desember 2004 voru íbúarnir 3.175 og langflestir þeirra búa í þéttbýli. Í árslok 2005 voru skráðir íbúar 3.895 en aukninginn er mest erlent starfsfólk við álversframkvæmdir sem er skráð þar tímabundið. Fjarðabyggð er næst fjölmennasta sveitarfélagið á Mið-Austurlandi. Sjávarútvegur er undirstaða atvinnulífs en opinber þjónusta er allnokkur. Vegna þess hve sjávarútvegur og fiskvinnsla er stór þáttur í atvinnulífinu eru meðaltekjur nokkuð yfir landsmeðaltali í Fjarðabyggð, eða tæplega 10%.

Tæpur helmingur íbúanna býr í Neskaupstað eða tæplega 1.500 manns. Staðurinn er stærsti útgerðarbærinn á Mið-Austurlandi. Síldarvinnslan hf. (SVN) er langstærsta fyrirtækið. Þar starfa um 420 manns; á sjó, í fiskvinnslu og ýmsum þjónustugreinum tengdri starfsemi. Starfsmannafjöldi er þó dálítið breytilegur eftir árstíma. Í Neskaupstað er m.a. Verkmenntaskóli Austurlands, vélsmiðja, netagerð, bílaverkstæði, Sparisjóður Norðfjarðar, útibú Landsbankans, KB banki, félagsmiðstöð, hótél, Fjórðungssjúkrahús Neskaupstaðar sem er stærsta sjúkrahús svæðisins, heilsugæslustöð, náttúrugripasafn, Lífeyrissjóður Austurlands, útibú frá Rannsóknastofnun fiskiðnaðarins, flugvöllur, íþróttahús, sundlaug og golfvöllur. Í Oddsskarði er skíðasvæði.

Eskifjörður, með tæplega 1.000 íbúa, er útgerðarbær með góðri höfn. Eskja hf. (Hraðfrystihús Eskifjarðar) er langstærsta fyrirtæki staðarins með um 200 starfsmenn. Auk fiskiskipaflotans á fyrirtækið stórt frystihús, þar sem verkaður er bolfiskur og uppsjávarfiskur. Eskja hf. rekur mjöl- og lýsisvinnslu í landi og ýmsar þjónustudeildir. Þar er einnig skrifstofa Eimskips Austurlands. Á Eskifirði eru m.a. íþróttahús, sundlaug, golfvöllur, hótél, félagsmiðstöð, sýsluskrifstofa, bílaverkstæði, bankaútibú Landsbankans, sérfræðiþjónusta, heilsugæslustöð, Hulduhlíð sem er dvalar- og hjúkrunarheimili aldraðra og skrifstofa Alþýðusambands Austurlands.

Á Reyðarfirði eru um 700 íbúar, auk þeirra sem þar eru tímabundnir skráðir vegna álversframkvæmda, og þar er nokkuð fjölbreytt atvinnulíf. Þar er góð hafnaraðstaða fyrir vöruflutninga. Útgerðin er smærri í sniðum en í nærliggjandi bæjum. Á Reyðarfirði eru m.a. íþróttahús, sundlaug, hótél, félagsmiðstöð, kjötvinnsla, vélsmiðja, bílaverkstæði, verkfræðistofur og útibú frá KHB, Íslandsbanka, Landsbankanum og Sparisjóði Norðfjarðar. Einnig er þar svæðisskrifstofa fyrir Vegagerð ríkisins, Skólaskrifstofa Austurlands, sérfræðiþjónusta og heilsugæslustöð. Álver Alcoa Fjarðaáls er staðsett á iðnaðarlóð í landi Sómastaðagerðis, Sómastaða, Hrauns og Flateyrar í norðanverðum Reyðarfirði.

Fljótsdalshérað varð til 1. nóvember 2004 við sameiningu Austur-Héraðs, Fellahrepps og Norður-Héraðs. Hið nýstofnaða sveitarfélag er fjölmennasta sveitarfélagið á Mið-Austurlandi með tæplega 3.500 íbúa í árslok 2004 og þar af búa ríflega 2.100 manns í þéttbýlinu á Egilsstöðum og í Fellabæ sem er stærsti þéttbýliskjarni á Austurlandi. Í árslok 2005 eru skráðir íbúar 3.905, þ.e. 2.305 karlar og 1.579 konur. Á þessu sést að

nokkur hundruð erlendir starfsmenn, sem flestir eru karlmenn, er starfa tímabundið við framkvæmdir á svæðinu eru skráðir sem íbúar. Flestir íbúanna starfa við þjónustu og opinbera starfsemi og þar hefur þróast mikil samgöngu- og þjónustumiðstöð Fljótsdalshéraðs og alls Mið-Austurlands. Kaupfélag Héraðsbúa og Héraðsverk eru á Egilsstöðum og einnig ýmis einkaþjónusta og opinber þjónusta, þar á meðal svæðisskrifstofa Rarik, Skattstofa Austurlands, Vinnueftirlit ríkisins, Fasteignamat ríkisins, Menntaskólinn á Egilsstöðum, Þróunarstofa Austurlands, háskólanámssetur, Svæðisskrifstofa málefna fatlaðra Austurlandi, Svæðisvinnumiðlun Austurlands og Héraðsdómur Austurlands. Skógrækt ríkisins er með höfuðstöðvar á Egilsstöðum og hefur vöxtur í skógrækt og skógarafurðum verið mjög mikill síðustu ár. Ferðaskrifstofa Austurlands er með höfuðstöðvar sínar í sveitarfélaginu. Þar er m.a. alþjóðaflugvöllur, hótél, grunnskóli, sundlaug, íþróttahús, heilsugæslustöð, dvalarheimili aldraðra, sjúkrahús, bankaútibú Íslandsbanka, Landsbanka og KB banka, Búnaðarsamband Austurlands, lista- og handverksfyrirtæki, verkfræðistofur, endurskoðendur, lögfræðingar, arkitektastofur, ljósmyndþjónusta og bíó. Þá eru nokkrar verslanir með fjölbreytt vöruúrval. Stíflumannvirki Kárahnjúkavirkjunar verða staðsett í sveitarfélaginu. Meðaltekjur í sveitarfélaginu eru um 14% yfir landsmeðaltali og skuldastaða svipuð og gerist hjá sveitarfélögum af þessari stærð.

Á **Seyðisfirði** voru 731 íbúi í árslok 2005. Þetta er að mörgu leyti dæmigerður útgerðarbær þar sem nálægt þriðjungur íbúanna starfar við fiskveiðar- og vinnslu. Stærstu fyrirtækin á því sviði eru Gullberg ehf. og loðnuverksmiðja í eigu SR-mjòls. Á Seyðisfirði er m.a. heilsugæsla, sjúkrahús og sýsluskrifstofa. Nefna ber þá sérstöðu að Seyðisfjörður er annar fjölfarnasti viðkomustaður ferðalanga að og frá landinu vegna aðstöðu ferjunnar Norrænu í bænum. Árið 2003 voru farþegar með henni tæplega 11.000, þar af tæplega 3.000 Íslendingar. Ferjan flutti sama ár rúmlega 3.300 ökutæki. Tekjur og gjöld eru í meðallagi en skuldastaða frekar há. Á fyrri hluta ársins 2005 var Seyðisfjarðarkaupstaður í hópi tíu sveitarfélaga, sem gert var að semja við eftirlitsnefnd með fjármálum sveitarfélaga um fjárhagslegar aðgerðir og eftirlit.

Í **Fljótsdalshreppi** eru um 260 íbúar. Landbúnaður er aðalatvinnugreinin. Stöðvarhús Kárahnjúkavirkjunar verður staðsett í sveitarfélaginu og starfa um 200 manns við gerð stöðvarhússins, þar af um 130 Íslendingar.

Sveitarfélagið **Austurbyggð** varð til 1. október 2003 við sameiningu Búðahrepps og Stöðvarhrepps. Íbúar eru um 850. Á Stöðvarfirði búa um 280 manns og um 570 á Búðum. Fáskrúðsfjarðarhreppur skiptir Austurbyggð í tvennt, en honum tilheyrir allt dreifbýli við Fáskrúðsfjörð þar sem íbúar eru um 50. Kosið var um sameiningu Austurbyggðar, Fjarðabyggðar, Fáskrúðsfjarðarhrepps og Mjóafjarðarhrepps í október 2005 og var tillagan samþykkt. Útgerð og fiskvinnsla er undirstaða atvinnulífs. Kaupfélag Fáskrúðsfjarðar og Loðnuvinnslan hf. eru langstærstu atvinnurekendur í Austurbyggð. Þar starfa um 180 manns að jafnaði. Í sveitarfélaginu eru m.a. banki, íþróttahús, sundlaug, dvalar- og hjúkrunarheimili fyrir aldraða, heilsugæsla, bifreiðaverkstæði, hótél, vélsmiðjur, trésmiðaverkstæði, netaverkstæði og lítill flugvöllur. Fáskrúðsfjarðargöng voru opnuð fyrir almenna umferð í september 2005. Göngin stytta

leiðina milli Reyðarfjarðar og Fáskrúðsfjarðar um 31 km og spila stóran þátt í því að gera sveitarfélögin á svæðinu að einu samfelldu atvinnusvæði.

Breiðdalshreppur er lítill útgerðarstaður á sunnanverðu svæðinu. Íbúar eru um 250. Skatttekjur eru nálægt meðaltali sveitarfélaga af sambærilegri stærð og hið sama á við um skuldir.

Að síðustu ber að geta þriggja lítilla sveitarfélaga en það eru **Borgarfjarðarhreppur, Fáskrúðsfjarðarhreppur og Mjóafjarðarhreppur**. Í þessum sveitarfélögum eru íbúar um 142, 48 og 42, talið í sömu röð miðað við árslok 2005. Á Borgarfirði eystri er útgerð og fiskvinnsla undirstaða atvinnulífs. Skatttekjur eru svipaðar og í sveitarfélögum af sambærilegri stærð og eru skuldir nálægt meðaltali. Í Fáskrúðsfjarðarhreppi og Mjóafirði byggir atvinna á samblandi af landbúnaði og sjávarútvegi, auk fiskeldis Sæsilfurs í Mjóafirði. Skatttekjur eru nálægt meðaltali í báðum sveitarfélögum. Skuldir og skuldbindingar eru töluvert hærri í Mjóafjarðarhreppi en í öðrum sveitarfélögum sem hafa færri en 300 íbúa.

Á Austurlandi utan Mið-Austurlands eru fjórir þéttbýlisstaðir: Hornafjörður, Djúpvogur, Vopnafjörður og Bakkafjörður. Hornafjörður er langstærstur þeirra og eru íbúar um 1.700 í þéttbýlinu á Höfn en tæplega 2.200 í sveitarfélaginu öllu í árslok 2005.

2.1.6 Húsnæðismál

Alls eru um 4.760 íbúðir á Austurlandi, þar af um 3.460 á Mið-Austurlandi. Í Austurbyggð, Fjarðabyggð og Fljótsdalshéraði eru um 2.660 íbúðir. Þetta eru þau sveitarfélög þar sem búast má við að áhrifa gæti mest á húsnæðismarkaði með tilkomu álvers á Reyðarfirði. Fasteignaverð var lágt á svæðinu þar til fyrir 2-3 árum síðan og lítil hreyfing á fasteignamarkaði, nema helst á Egilsstöðum.

Samkvæmt upplýsingum Fasteignamats ríkisins var markaðsverð húsa á Mið-Austurlandi á milli helmingur og 2/3 markaðsverðs í Reykjavík, eftir staðsetningu og húsgerð, þar til það tók að breytast fyrir 2-3 árum síðan. Fasteignaverð og fasteignamat hafa rokið upp á mörgum stöðum á Mið-Austurlandi síðustu misserin og blasir nú allt annar veruleiki við íbúunum en áður var, þar sem fólk er ekki lengur bundið áttahagafjötrum af verðlitlum eignum. Frá því að ákvörðun Alcoa Fjarðaáls um að byggja álver í Reyðarfirði var gerð kunn í byrjun árs 2003 er talið að fasteignaverð hafi hækkað um 20-150% á Mið-Austurlandi en hlutfallslega mest á Reyðarfirði og Fáskrúðsfirði. Íbúðaverð hefur hækkað um 50-60% á eftirsóttustu stöðunum frá áramótum og þá mest frá því í maí 2005. Aukin eftirspurn og hækkun fasteignaverðs hefur gert það að verkum að íbúar sveitarfélaganna og þá sérstaklega eldri borgarar geta selt eignir sínar á sanngjörnu verði og minnkað við sig. Í kjölfarið myndast svigrúm til að byggja þjónustuíbúðir fyrir eldri borgara.

Heildarflatarmál húsnæðis á Mið-Austurlandi var liðlega 775.000 fermetrar í október 2005. Íbúðarhúsnæði er tæplega 430 þúsund fermetrar og atvinnuhúsnæði rúmlega 346

þúsund fermetrar, þ.e. án útihúsa í sveitum, sbr. nánari sundurliðun í töflu 2.6 en þar er því skipt niður í flokka eftir þeirri gerð sem Fasteignamatið notar.

Tafla 2.6 Stærð húsnæðis á Mið-Austurlandi 2005

Gerð húsnæðis	Heildarstærð í fermetrum
Íbúðarhúsnæði	428.991
Verslunar- og skrifstofuhúsnæði	54.165
Iðnaðarhúsnæði	133.109
Vörugeymslur	36.223
<u>Sérhæft húsnæði, þar af:</u>	<u>122.672</u>
-heilbrigðisstofnanir	13.557
-leikskólar	4.149
-grunnskólar	23.009
-framhaldsskólar	5.560
-íþróttamannvirki	13.000
Samtals	346.169
<i>Alls:</i>	<i>775.160</i>

Samkvæmt fasteignaskrá er nýbyggt íbúðarhúsnæði á Mið-Austurlandi á árunum 2002-2005 rúmlega 29.000 fermetrar. Lang mest hefur verið byggt á Egilsstöðum (14.692 m²), á Reyðarfirði (7.147 m²), í Fellabæ (2.176 m²), á Neskaupstað (1.676 m²) og á Eskifirði (1.568 m²). Samkvæmt sömu upplýsingum hafa verið byggðir um 21.300 fermetrar af atvinnuhúsnæði á Mið-Austurlandi 2002-2005, mest á Egilsstöðum, Reyðarfirði og Neskaupstað.

Í töflu 2.7 er íbúðarhúsnæði flokkað eftir aldri en ekkert liggur fyrir um ástand húsnæðis eða viðhaldsþörf.

Tafla 2.7 Aldur íbúðarhúsnæðis á Mið-Austurlandi

Aldur	Fjöldi	Hlutfall
00-04 ára	269	7,8%
05-13 ára	194	5,6%
14-23 ára	453	13,1%
24-33 ára	880	25,4%
34 + ára	1.663	48,1%

Heimild: Fasteignamat ríkisins, 2005.

Eins og framangreindar tölur bera með sér var mikið byggt á áttunda áratugnum. Mikil uppbygging stóð þá yfir í sjávarútvegi og um mitt þetta tímabil flutti fleira fólk til

landsbyggðarinnar en frá henni. Um 48% íbúðarhúsnæðis á Mið-Austurlandi er yfir 34 ára gamalt.

Meðalstærð íbúða á Mið-Austurlandi er um 124 fermetrar, að frátöldum bílskúrum, og meðalfjöldi íbúa á íbúð er 2,56. Til samanburðar eru í Reykjavík 2,6 íbúar á íbúð og á landinu öllu 2,7.

Á Austurlandi öllu var töluverður fjöldi félagslegra íbúða sem sveitarfélögin höfðu leyst til sín en margar þeirra hafa verið seldar á undanförunum 2-3 árum. Þær sem sveitarfélögin eiga eru yfirleitt leigðar út.

2.1.7 Þjónusta og grunngerð

Ríkisvaldið ber ábyrgð á vissum þáttum í opinberri þjónustu á Austurlandi. Má þar nefna sýslumenn, lögreglu, héraðsdóm, heilbrigðisþjónustu, almannatryggingar, vinnumiðlun, rekstur framhaldsskóla, þjónustu við fatlaða, fasteignamat, skattamál, skipaskoðun, vinnueftirlit og rekstur flugvalla og þjóðvega.

Sveitarfélögin bera enn fremur ábyrgð á fjölpætri þjónustu við íbúana og bera fræðslumálin þar hæst eftir að rekstur grunnskóla var fluttur til þeirra frá ríkinu.

Skólar

Á skólaárinu 2004-2005 voru 13 grunnskólar á Mið-Austurlandi með tæplega 1.300 nemendur. Allir skólarnir eru fyrir 1.-10. bekk eins og fram kemur í töflu 2.8.

Tafla 2.8 Nemendafjöldi 2004 - 2005 samkvæmt haustskýrslum

	1.bk.	2.bk.	3.bk.	4.bk.	5.bk.	6.bk.	7.bk.	8.bk.	9.bk.	10.bk.	Alls:
Seyðisfjarðarskóli	8	11	12	6	7	16	9	11	8	9	97
Nesskóli	13	14	23	35	24	13	8	21	22	32	205
Grunnskólinn á Eskifirði	15	19	22	10	17	17	19	13	12	13	157
Brúarásskóli	3	0	2	3	1	2	6	2	7	7	33
Fellaskóli	8	5	12	8	11	8	9	11	9	11	92
Grunnskóli Borgarfjarðar	3	1	1	1	1	0	1	1	3	0	12
Hallormsstaðaskóli	2	5	8	4	5	8	4	7	7	8	58
Grunnskólinn Egilsstöðum og Eiðum	34	33	33	37	28	38	30	34	29	32	328
Grunnskóli Mjóafjarðar	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	3
Grunnskóli Reyðarfjarðar	12	15	13	14	7	13	15	9	14	14	126
Grunnskóli Fáskrúðsfjarðar	10	9	9	11	8	11	8	13	5	18	102
Grunnskólinn á Stöðvarfirði	5	5	4	5	2	8	3	8	2	5	47
Grunnskólinn í Breiðdalshreppi	1	3	4	7	4	5	0	8	3	3	38
Samtals:	114	121	144	141	115	139	112	138	122	152	1.298

Heimild: Hagstofa Íslands, 2005.

Samstarf er á milli nokkurra sveitarfélaga um sameiginlegan rekstur grunnskóla, t.d. er Hallormsstaðaskóli á Fljótsdalshéraði rekinn í samstarfi við Fljótsdalshrepp og einnig er samvinna milli Austurbyggðar og Fáskrúðsfjarðarhrepps. Sumir skólarnir eru vannýttir vegna fámennra bekkjardeilda. Mismunur í stærð árganga veldur oft óhagræði í skipulagi skólastarfs. Unnið hefur verið að stækkun nokkurra skóla á Mið-Austurlandi, m.a. vegna fjölgunar íbúa, markmiða um samfelldan skólalag og einsetningu skóla.

Grunnskólar í Fellabæ og fyrrverandi Austur-Héraði eru fullsetnir en aðvelt er að stækka þá ef grunnskólabörnum fjölgar. Hins vegar er verið að undirbúa stækkun grunnskólans á Egilsstöðum. Þegar þeim framkvæmdum lýkur má gera ráð fyrir að grunnskólalóðin á Egilsstöðum verði fullnýtt. Verið er að byggja við grunnskólann á Reyðarfirði og er áætlað að hann verði tilbúinn haustið 2006. Um er að ræða 2.000 fermetra viðbyggingu og er heildarkostnaðurinn áætlaður 480 milljónir. Um 2.500 fermetra nýbygging við grunnskólann á Eskifirði er á lokastigi og er kostnaðurinn um 500 milljónir króna. Nýlega var lokið við 2.500 fermetra viðbyggingu við Nesskóla í Neskaupstað. Þegar framkvæmdunum við skólana lýkur verða þeir rúmgóðir og geta tekið við fleiri nemendum.

Samkvæmt rannsókn á orsökum búferlaflutninga sem Félagsvísindastofnun HÍ vann fyrir Byggðastofnun og kom út 1997 lýstu 94% aðspurðra í Neskaupstað, á Eskifirði og Reyðarfirði yfir ánægju með þjónustu grunnskólans í sveitarfélaginu. Þetta var næsthæsta niðurstaðan fyrir landið allt.

Yfirleitt hafa verið litlir eða engir biðlistar eftir leikskólalássi á Mið-Austurlandi og hefur verið hægt að taka við fleiri börnum án mikilla vandræða. Svæðið er því nokkuð vel í stakk búið til að taka á móti barnafjölskyldum hvað leikskólaláss varðar.

Á Egilsstöðum er leikskólinn Tjarnarland og er hann fjögurra deilda. Börn er um 100 að jafnaði og er leikskólinn fullnýttur. Nýr leikskóli var opnaður við Skógarlönd á Egilsstöðum í ágúst 2005. Leikskólinn er fjögurra deilda en er byggður með það í huga að aðvelt sé að stækka hann í sex deildir ef þörf krefur. Nú þegar er búið er að fylla tvær deildir. Á Hallormsstað er leikskóli með einni deild.

Í Fellabæ er tveggja deilda leikskóli og eru börn að jafnaði 40 talsins. Leikskólinn er fullsetinn. Þar er enginn biðlisti og hann annar eftirspurn.

Á Seyðisfirði er tveggja deilda leikskóli sem er fullnýttur.

Í Fjarðabyggð eru nokkrir leikskólar. Í Neskaupstað er þriggja deilda leikskóli og eru börn um 110. Laus kennslustofa var tekin í notkun í apríl 2003 og í ágúst 2005 var opnuð deild fyrir elstu börnin á Kirkjumel í Norðfjarðarsveit. Leikskólinn er fullsetinn og verða tvö börn á biðlista upp úr áramótum 2005-2006. Á Eskifirði er tiltölulega nýr þriggja deilda leikskóli og eru að jafnaði 50 börn í skólanum. Leikskólastarf er kynjaskipt nema hjá yngstu börnunum. Nokkur fyrsta árs börn eru á biðlista en nokkur pláss eru laus fyrir

eldri börn. Á Reyðarfirði er fjögurra deilda leikskóli. Nýbúið er að stækka leikskólann um 370 fermetra og var húsnæðið tekið í notkun í september 2005.

Í Austurbyggð er tveggja deilda skóli. Enginn biðlisti er eins og er en leikskólinn er nánast fullnýttur fyrir hádegi en allmörg pláss eru laus eftir hádegi. Framkvæmdir við nýjan fjögurra deilda leikskóla eru hafnar á Fáskrúðsfirði og á hann að vera tilbúinn haustið 2006. Þegar hann verður tilbúinn verður nóg af lausum leikskólaplássum í Austurbyggð.

Framhaldsnám er í boði í Menntaskólanum á Egilsstöðum og Verkmenntaskólanum í Neskaupstað. Auk þess er hússtjórnarskóli á Hallormsstað. Í Menntaskólanum á Egilsstöðum eru vel á fjórða hundrað nemendur í dagskóla og um 100 í kvöldskóla. Í skólanum er heimavist fyrir um 120 nemendur. Skólinn er bóknámsskóli en einnig eru starfræktar listnámsbraut og íþróttabraut auk nokkurra annarra starfsnámsbrauta. Um helmingur nemenda á Mið-Austurlandi sem lýkur 10. bekk hefur nám við Menntaskólann á Egilsstöðum. Nokkrir nemendur skipta um skóla eftir 1-2 ár og fara í verkmenntaskóla eða fjölbrautaskóla þar sem þeir finna nám við sitt hæfi. Hafin er 1.000 fermetra viðbygging við Menntaskólann og mun byggingu hennar ljúka haustið 2006. Stækkunin er miðuð við núverandi nemendafjölda en í samhengi við hugsanlega fólksfjölgun á svæðinu er einnig hugsað fyrir frekari stækkun í framtíðinni.

Verkmenntaskólinn í Neskaupstað er skipulagður svipað og fjölbrautaskóli. Í boði er margvíslegt iðn- og tækninám, auk bóknáms. Heildarnemendafjöldi er tæplega 200. Nemendur í bóknámi eru aðallega frá Neskaupstað en nemendur í iðn- og tækninámi koma víðs vegar af svæðinu. Margvísleg fullorðinsfræðsla er í boði í skólanum, til dæmis stutt hagnýt námskeið. Við skólann er rúmgóð heimavist og aðstaða til íþróttahúsi bæjarins. Kennsla í grunndeildum málmiðna, tréiðna og rafiðna fer fram í nýju verkkenndahúsi og tekur eitt ár. Framhaldsdeildir iðnnáms eru í vélsmíði, renni-smíði, húsasmíði og rafvirkjun þegar nemendafjöldi leyfir. Námið tekur 3-4 ár eftir iðngreinum. Tvær stúdentsbrautir eru kenndar við skólann, félagsfræðibraut og náttúrufræðibraut. Nám á sjávarútvegsbraut tekur tvö ár og 1998 hófst nám í vélstjórn 1. stigs. Iðnmeistaránám hófst haustið 1997 við skólann og eru nemendur alls staðar að frá Austurlandi. Skólinn hefur lengi sinnt fullorðinsfræðslu og endurmenntun. Í upphafi sinni Farskólinn á Austurlandi þessari starfsemi en nú er hún í höndum Símenntunar Verkmenntaskólans á Austurlandi.

Fræðslunet Austurlands var stofnað 1998. Það er samstarfsvettvangur margra skólastofnana, sveitarfélaga og atvinnulífs. Fræðslunetið er tengiliður á milli þeirra aðila sem nú sinna formlegri háskólakennslu og þeirra sem bjóða upp á símenntunarnám annars vegar og hins vegar einstaklinga, fyrirtækja og stofnana á Austurlandi. Fræðslunetið kynnir, miðlar og skipuleggur nám eða þau námskeið sem einstaklingar og fyrirtæki á svæðinu óska eftir, m.a. á háskólastigi. Fræðslunet Austurlands rekur Háskólanámssetur á Egilsstöðum samkvæmt sérstökum samningi við Menntamálaráðuneytið. Auk þess tekur það þátt í rekstri námsvera á nokkrum stöðum á Austurlandi í samstarfi við framhaldsskóla og sveitarfélög.

Hugmyndin um þekkingarsetur á Egilsstöðum er metnaðarfullt verkefni þar sem lögð er áhersla á uppbyggingu öflugs þekkingarstarfs og samþættingu rannsóknastarfs, háskólamenntunar og atvinnulífs í fjórðungnum. Verkefnið gerir ráð fyrir því að þær fagstofnanir sem nú þegar hafa aðsetur á Egilsstöðum, eða útibú frá þeim, fái sameiginlegt aðsetur í þekkingargarði. Markmiðið er að samhliða því að efla starfsemi þeirra stofnanna sem fyrir eru á Egilsstöðum verði byggð upp ný starfsemi tengd rannsóknum, háskólanámi og nýsköpun og samþættingu þessara sviða.

Tilkoma setursins er forsenda fyrir þróun Þekkingarsamfélags á Austurlandi. Setrið mun búa að návígi við Þekkingarnet Austurlands auk þess að vera klasi rannsóknarstofnanna og þekkingarfyrirtækja á Héraði. Þekkingarsetrið mun hafa eftirfarandi þrjú áherslusvið:

1. **Þjónustu-, rannsókn- og fræðastarf:** Hingað til hefur fyrst og fremst verið horft til starfsemi er tengist náttúrunni, þ.e. á sviði skógræktar, landgræðslu og landnýtingar og landbúnaðarmála. Þannig hefur verkefnið verið kynnt fyrir og að sumu leyti unnið í samstarfi við Skógrækt ríkisins, Búnaðarsamband Austurlands, Landgræðsluna, Héraðs- og Austurlandsskóga, Umhverfisstofnun, Náttúrustofu Austurlands og Háskóla Íslands (líffræðiskor). Þá hefur verið horft til umfangsmikillar starfsemi á hálendinu.
2. **Háskólamenntun:** Rannsóknasvið og verkefni sérfræðinga sem vinna á staðnum eru forsenda fyrir því að laða að nemendur í rannsóknarnámi bæði hérlendis og erlendis. Auk þess munu fyrirnefndir sérfræðingar geta stundað kennslu frá setrinu.
3. **Starfsemi nýsköpunarseturs:** Í Þekkingarsetrinu yrði rekið nýsköpunarsetur og við hlið þess verður rými sem hentar sérlega vel fyrir starfsemi stofnana sem sinna atvinnu- og byggðapróun. Þar á meðal má nefna starfsemi Hérðs- og Austurlandsskóga, Búnaðarsambands Austurlands, Markaðsstofu Austurlands, Þróunarstofu Austurlands og Sambands sveitarfélaga á Austurlandi. Nýsköpunarsetrið mun samanstanda af vinnuástöðu fyrir sprotafyrirtæki á þekkingarviðinu og jafnframt veita góðan stuðning og aðhald á fyrstu stigum nýrra fyrirtækja.

Í Þekkingarsetrinu á Egilsstöðum er gert ráð fyrir uppbyggingu öflugs þekkingarstarfs og samþættingu rannsóknastarfs, háskólamenntunar og nýsköpunar- og frumkvöðlastarfs. Unnið hefur verið að undirbúningi verkefnisins síðan 2001. Um miðjan febrúar 2006 undirrituðu ellefu aðilar, sem nú þegar hafa aðsetur eða útibú á Egilsstöðum, samstarfsyfirlýsingu um stofnun þekkingarsetursins, en jafnframt er gert ráð fyrir að fleiri muni bætast í hópinn þegar þekkingarsetrið verður formlega stofnað.

Með yfirlýsingunni er lagður formlegur grunnur að undirbúningi stofnunar þekkingarsetursins. Í undirbúningsvinnunni felst jafnframt að skoðaðir verða nokkrir valkostir varðandi uppbyggingu þekkingargarða fyrir þá starfsemi og þær stofnanir sem mynda þekkingarsetrið. Fljótshérað hefur nú þegar lagt verkefninu til 4,5 milljónir króna til undirbúningsstarfs næstu mánuðina.

Félagsþjónusta

Sveitarfélög bera ábyrgð á félagsþjónustu fyrir einstaklinga og fjölskyldur, sbr. lögum um félagsþjónustu sveitarfélaga. Þau eru einnig ábyrg fyrir þjónustu við aldraða og að nokkru leyti félagslegum húsnæðismálum og þjónustu við fatlaða hvað varðar almenna félagsþjónustu. Greiðslur almannatrygginga, þar með taldar atvinnuleysisbætur og elli- og örorkulífeyrir svo og sjúkratryggingar og skipulag heilbrigðisþjónustu eru á ábyrgð ríkisins. Ríkið rekur einnig sérstaka félagsþjónustu við fatlaða hvað varðar búsetu, atvinnu, dagþjónustu, ráðgjöf og ýmiss konar stuðningsþjónustu við fatlaða og fjölskyldur þeirra.

Meginreglan er sú að ríkið ber ábyrgð á stuðningsaðgerðum við hópa, en sveitarfélögin bera ábyrgð á þjónustu við einstaklinga sem þurfa ýmiss konar stuðning og aðstoð, til dæmis einstæða foreldra, langveika, lágtekjufólk, öryrkja, aldraða og vímuefnaneytendur. Stærstu sveitarfélögin á Mið-Austurlandi hafa félagsmálanefndir og fagmenntað fólk á þessu sviði. Félagsþjónusta sveitarfélaga hefur byggst upp á undanförunum árum og er nauðsynlegt að hún haldi áfram að þróast og eflast í samræmi við fjölgun íbúa.

Almannavarnir og öryggismál

Sveitarfélög á Mið-Austurlandi starfrækja annaðhvort eigið slökkvilið eða eru þátttakendur í byggðasamlögum um slökkvilið. Sjúkraflutningar eru á ábyrgð heilsugæslustöðvanna. Sýslumenn á svæðinu eru á Seyðisfirði og Eskifirði en þeir bera ábyrgð á lögreglu og starfi almannavarnanefnda. Björgunarsveitir eru öflugar á svæðinu.

Tómstundir og útivist

Á flestum þéttbýlisstöðum á Mið-Austurlandi eru félagsheimili, íþróttavellir, íþróttahús og sundlaug. Byggingarframkvæmdir eru hafnar að fullkomnu fjölnota íþróttahúsi á Reyðarfirði og glæsileg líkamsræktarstöð var opnuð þar í lok árs 2005. Áætlað er að húsið verði tekið í notkun vorið 2006 og mun það rúma knattspyrnavöll í fullri stærð og 100 metra hlaupabraut. Mjög góður fjölnota íþróttavöllur er á Egilsstöðum (Vilhjálmsvöllur). Völlurinn er notaður til knattspyrnu- og frjálsíþróttaiðkunar. Nýbúið er að opna glæsilega aðstöðu til líkamsræktar í Íþróttamiðstöðinni á Egilsstöðum og glæsilega félagsmiðstöð í grunnskólanum á Egilsstöðum. Þá er góð aðstaða til skíðaiðkana í Oddskarði og í Stafdal við Seyðisfjörð. Aðstaða til hvers kyns útivistar er góð. Má þar nefna fjallgöngur, veiði í ám og vötnum, skotveiði, hestamennsku og golf. Golfvellir eru m.a. í Fellabæ, á Eskifirði og í Neskaupstað.

Heilbrigðisþjónusta

Starfssvæði Heilbrigðisstofnunar Austurlands er frá Bakkafirði til Djúpavogs, eða báðar Múlasýslurnar, og er skrifstofa hennar á Eskifirði. Heilsugæslustöðvar eru á öllum þéttbýlisstöðvunum en lækningar eru ekki búsettir á Bakkafirði, Borgarfirði eystra, Stöðvarfirði og Breiðdalsvík. Þrjár af heilsugæslustöðvunum eru í starfstengslum við sjúkrahús, þ.e. á Seyðisfirði, í Neskaupstað og á Egilsstöðum. Álag á sjúkrastofnanir hefur aukist vegna vaxandi starfsmannafjölda við byggingu álversins í Reyðarfirði og Kárahnjúkavirkjunar. Á báðum þessum stöðum er þó veitt læknishjálp og hjúkrunarþjónusta við þá starfsmenn sem starfa við framkvæmdir.

Fjórðungssjúkrahúsið í Neskaupstað er eina sjúkrahúsið á svæðinu þar sem skurðstofa er starfrækt. Þar eru rúmlega 30 rúm, að meðtalinni hjúkrunardeild. Á sjúkrahúsinu á Egilsstöðum eru 6 sjúkrarúm og 24 langlegurúm. Á Seyðisfirði eru 4 sjúkrarúm, 8 rúm á heilabilunardeild og 8 hjúkrunarrými. Í Neskaupstað er fæðingadeild. Á Eskifirði er hjúkrunarheimilið Hulduhlíð með um 20 rúmum, sem er sjálfseignastofnun rekin á ábyrgð Fjarðabyggðar. Á Fáskrúðsfirði er hjúkrunarheimili með um 14 rúmum sem rekið er af sveitarfélaginu.

Heilbrigðisstofnun Austurlands ber ábyrgð á sjúkraflutningum á starfssvæði sínu.

Sorphirða og sorpeyðing

Sveitarfélögin á svæðinu frá Neskaupstað til Stöðvarfjarðar stofnuðu Sorpsamlag Mið-Austurlands 1995 í því skyni að sjá sameiginlega um sorphirðu og sorpeyðingu. Á vegum sorpsamlagsins starfar verktaki sem safnar heimilissorpi og öðru sorpi sem flokkað er í gáma. Sorpsamlagið er með urðunarstað við sunnanverðan Reyðarfjörð.

Annað sorpsamlag, Sorpstöð Héraðs, er starfandi á Fljótsdalshéraði. Seyðisfjarðar-kaupstaður kaupir urðunarþjónustu af samlaginu en verktakar sjá um sorphirðu og koma því á sorpplan á urðunarstað sem er á Tjarnarlandi í Hjaltastaðapínghá. Landeigandi þar sér um rekstur á staðnum, förgun og alla umhirðu. Hann annast einnig sorphirðu á Egilsstöðum og í Fellabæ. Íbúar í dreifbýli á Fljótsdalshéraði geta komið rusli í gáma á tilteknum stöðum eða ekið með það að Tjarnarlandi. Fljótsdalshreppur kaupir urðunarþjónustu af samlaginu en verktaki sér um sorphirðu frá hverjum bæ einu sinni í viku.

Vatn og fráveita

Allir þéttbýlisstaðir á Austurlandi reka vatnsveitur en sveitarfélögin eru ábyrg fyrir starfsemi þeirra. Neytendur greiða vatnsgjald með fasteignagjöldum en mörg fyrirtæki, svo sem fiskvinnslufyrirtæki, greiða aukavatnsgjald eftir mæli. Við botn Reyðarfjarðar eru góðar vatnslindir sem geta nýst álverinu. Fráveitumál eru á ábyrgð hvers sveitarfélags. Skolp hefur lengst af runnið óhreinsað til sjávar og er svo enn að töluverðu

leyti á Austurlandi. Umhverfisráðuneytið hefur aðstoðað sveitarfélög með fjárframlögum til þess að koma fráveitumálum í betra horf. Fljótsdalshérað hefur komið sér upp mjög fullkominni fjögurra þrepa hreinsun á skolpi sem hefur skilað miklum árangri. Unnið er að úrbótum í fráveitumálum í flestum sveitarfélögunum. Sveitarfélögin innheimta holræsagjald með fasteignagjöldum.

Hafnir

Hafnir eru á öllum þéttbýlisstöðum við sjávarsíðuna á Austurlandi og eru starfræktar af sveitarfélögunum. Rekstur hafnanna er á ábyrgð sveitarfélaganna en fjármögnun framkvæmda er sameiginlegt verkefni ríkis og sveitarfélaga. Á Seyðisfirði er ferjuhöfn og á Reyðarfirði er vöruflutningahöfn með góðum gámasæðum.

Aðalútskipunarhöfn Eimskips á Austurlandi er á Eskifirði. Þaðan voru flutt rúmlega 36 þúsund tonn af lýsi og fiskimjöli árið 2003 og tæplega 24 þúsund tonn af öðrum vörum. Við sameiningu Neskaupstaðar, Eskifjarðar og Reyðarfjarðar í eitt sveitarfélag varð til einn öflugur hafnarsjóður sem getur veitt góða þjónustu og er nægilega öflugur til að byggja og reka hafnarmannvirki við álver í Reyðarfirði.

Í töflum 2.9 og 2.10 eru sýndir vöruflutningar frá og að fjórum höfnum á Mið-Austurlandi.

Tafla 2.9 Vöruflutningar frá eftirtöldum höfnum 2003 í tonnum

	Lýsi og			
	Fiskimjöl	Fiskafurðir	Aðrar vörur	Samtals
Seyðisfjörður	43.588	-	-	43.588
Neskaupstaður	51.867	24.483	460	76.810
Eskifjörður	36.051	-	23.695	59.746
Reyðarfjörður	-	-	3.643	3.643
Samtals	131.506	24.483	27.798	183.787

Heimild: Landshagir, 2005.

Tafla 2.10 Vöruflutningar til eftirtalinnna hafna 2003 í tonnum

	Brennslu-	Vikur, salt,	Fiskafurðir	Aðrar vörur	Samtals
	olíur og bensín	sement o.fl.			
Seyðisfjörður	10.850	-	-	423	11.273
Neskaupstaður	21.894	659	-	1.702	24.255
Eskifjörður	31.904	-	-	24.850	56.754
Reyðarfjörður	20.185	17.555	-	24.133	61.873
Samtals	84.833	18.214	-	51.108	154.155

Heimild: Landshagir, 2005.

Markmiðið með byggingu hafnarmannvirkja við Hraun í Reyðarfirði er að skapa góðar aðstæður til uppskipunar á hráefni og vörum fyrir álverið og útskipunar á fullnum afurðum frá því. Ennfremur er það markmið Hafnarsjóðs Fjarðabyggðar að mannvirkið geti að nokkru leyti þjónað þeirri starfsemi sem nú þegar er til staðar í nágrenni svæðisins og annarri atvinnuuppbyggingu í komandi framtíð. Með gerð mannvirkisins aukast möguleikar á að taka á móti stærri skipum með vörur til og frá Austurlandi vegna lengri viðlegukants og meira viðlegudýpis en er við aðrar hafnir á Mið-Austurlandi.

Iðnaðarlóðin og hafnarmannvirkið eru í um 5 km fjarlægð frá þéttbýlinu á Reyðarfirði. Lóðin er á landi tveggja jarða, Sómastaðagerðis og Hrauns. Til einföldunar er iðnaðarlóðin í þessu verkefni kennd við Hraun. Iðnaðarsvæðið við Hraun, sem er í eigu ríkisins, hefur um langt skeið verið skipulagt fyrir iðnað. Deiliskipulag iðnaðarsvæðis fyrir orkufrekan iðnað, hafnarsvæði og tengdan þjónustuiðnað að Hrauni hefur verið samþykkt. Jafnframt er búið að samþykkja aðalskipulag Reyðarfjarðar 1990-2010. Þar er gert ráð fyrir um 120 ha iðnaðarsvæði við Hraun. Reyðarfjörður er um 1,5 km breiður þar sem höfnin er staðsett, þ.e. á Mjóeyri sem er flöt eyri sem gengur um 100 m út í fjörðinn.

Hafnarframkvæmdir hófust haustið 2004 og er gert ráð fyrir að framkvæmdunum ljúki haustið 2006. Þann 1. júlí 2005 var hluti hafnarinnar tilbúinn til notkunar og er nú hægt að skipa upp byggingarefnum vegna álversframkvæmdanna. Þegar framkvæmdunum við höfnina lýkur verður þar m.a. búnaður til að losa súrál úr skipum og mikið geymslusvæði. Alcoa Fjarðaál mun hafa forgang að notkun hafnarinnar en hún verður opin öllum sem vilja nota hana.

Viðlegukantur hafnarinnar verður um 384 m langur með allt að 14,3 m viðlegudýpi til austurs frá Mjóeyri. Stærð þess svæðis er fer undir hafnarmannvirkin er um 11 ha. Fylling innan bryggjukantsins er um 340 þúsund rúmmetrar og við dýpkunina voru um 90 þúsund rúmmetrar efnis fjarlægðir úr legustæðinu. Landfylling nam 300 þúsund rúmmetrum og voru um 2.500 tonn af stálþili notuð við hafnargerðina. Höfnin er hönnuð með það fyrir augum að allt að 80 þúsund tonna skip geti haft þar viðkomu, 230 metra löng og 33 metra breið.

Heildarkostnaðurinn með öllum framkvæmdunum verður rúmlega 1.200 milljónir króna, þar af mun hafnargerðin sjálf kosta um 800 milljónir króna.

Flugvelli

Varaflugvöllur fyrir millilandaflug er á Egilsstöðum. Brautin er 2.000 metra löng og 45 metra breið og eru öll nútíma leiðsögutæki til staðar. Hins vegar er hvorki flugskýli fyrir flugvélar sem koma þangað í heimsókn né aðstæður til viðgerða á flugvélum. Tollafgreiðsla er á Egilsstaðaflugvelli. Með auknum farþegaflutningum eru þrengsli í flugstöðinni á Egilsstöðum mikil og rætt er um að 300 fermetra viðbygging við flugstöðina verði tekin til athugunar við næstu endurskoðun samgönguáætlunar. Þá eru flugbrautir í Neskaupstað, á Fáskrúðsfirði, Breiðdalsvík og Borgarfirði eystra.

Árið 2004 fóru rúmlega 108 þúsund farþegar um Egilsstaðaflugvöll (þ.e. bæði komu- og brottfararfarþegar) en til samanburðar fóru tæplega 173 þúsund farþegar um Akureyrarflugvöll og nálægt 360 þúsund farþegar um Reykjavíkflugvöll. Farþegum fjölgaði mest um Egilsstaðaflugvöll milli árána 2003 og 2004, eða um 29%. Framkvæmdir á Austurlandi hafa að sjálfsögðu mikil áhrif á flutninga á þessari flugleið og hafa flutningar á leiðinni aldrei verið meiri (Hagstofa Íslands, 2005). Gert er ráð fyrir að farþegafjöldi um flugvöllinn verði um 120 þúsund árið 2005 og nái hámarki 2006 og 2007 en verði um 90 þúsund á ári að loknum framkvæmdum við álver og Kárahnjúkavirkjun.

Beint flug er frá Egilsstöðum til Kaupmannahafnar allan ársins hring. Ferðaskrifstofan Trans–Atlantic á Akureyri sér um þessar ferðir. Ennfremur stendur Bechtel fyrir beinu leiguflugi milli Egilsstaða og Katowice í Póllandi. Leiguflugið hefst í febrúar 2006 og verður flogið vikulega með starfsmenn fyrirtækisins.

Vegir

Nær allir vegir sem tengja saman þéttbýlisstaði á Mið-Austurlandi eru nú með varanlegu slitlagi. Á undanförunum árum hefur verið unnið að miklum vegaframkvæmdum á Mið-Austurlandi vegna Kárahnjúkavirkjunar og álvers í Reyðarfirði. Má þar nefna vegaframkvæmdir á Fljótsdalshéraði, Jökuldal og á virkjanasvæðinu. Í nágrenni við álverið hefur m.a. verið unnið að byggingu hjáleidar sunnan þéttbýlisins á Reyðarfirði, endurbygginu vegarins að álverslóðinni og gerðar 5,9 km jarðganga, ásamt tengivegum, á milli Fáskrúðsfjarðar og Reyðarfjarðar. Göngin voru opnuð í september 2005. Framkvæmdin bætir samgöngur innan Austurlands verulega og tengir betur saman Suðurfirði og Mið-Austurland. Leiðin milli Fáskrúðsfjarðar og Reyðarfjarðar hefur styst í um 20 km. Lagningu bundins slitlags á Þjóðveg 1 um Skriðdal er ekki lokið en vegurinn tengir Mið-Austurland við Suðurfirði, Djúpavog og Breiðdalsvík.

Eftir er að endurbyggja veginn um Hólmaháls milli Reyðarfjarðar og Eskifjarðar og þar kemur m.a. til greina að byggja stutt jarðgöng. Þá er mikilvægt að bæta hluta vegarins yfir Fagradal og auka öryggi vegfarenda, m.a. með breikkun vegarins, vegriðum á hættulegum stöðum og lýsingu. Hækka þarf þjónustustig vegarins um Fagradal (hálfkuvarnir, GSM-samband o.s.frv.) þar sem reikna má með að töluverður fjöldi muni velja þann kost að búa á Egilsstöðu/Fellabæ og vinna á Reyðarfirði. Hækkun þjónustustigs eykur ennfremur öryggi vegfarenda af fjörðunum sem sækja verslun og þjónustu á Egilsstöðum.

Núverandi vegur yfir Oddskarð er varasamur yfir vetrarmánuðina. Ekki er mögulegt að bæta hann mikið þar sem hann liggur nú. Langbesta lausnin er jarðgöng sem byggð yrðu innan við þéttbýlið á Eskifirði yfir í Fanndal í Norðfirði og yrðu þau rúmlega 6 km löng. Vegagerðin telur að slík göng muni kosta um 5 milljarða króna. Slík jarðgöng myndu styrkja vinnusóknarsvæði álversins verulega og gera ýmsa þjónustu á Neskaupstað miklu

aðgengilegri fyrir íbúa annars staðar í Fjarðabyggð og jafnvel á Austurlandi. Má þar m.a. nefna Fjórðungssjúkrahúsið og Verkmenntaskólann.

Snjór er hreinsaður af vegum milli þéttbýlisstaðanna á hverjum morgni yfir vetrartímann ef þörf krefur og veður leyfir. Reynslan sýnir að fjallvegir á milli þéttbýlisstaða á Mið-Austurlandi teppast aðeins örfáa daga á ári og sum árin alls ekki. Þjónustan hefur batnað mjög mikið á síðustu árum og virðist vera auðvelt með daglegri hreinsun að halda vegum opnum. Ef fjallvegir lokast er yfirleitt ekki ferðaveður á láglendi heldur.

Orka

Á Mið-Austurlandi er rafmagn notað að mestu leyti sem orkugjafi við húshitun, nema á Egilsstöðum og Fellabæ, en þar er hitaveita. Nýlega tvöfaldaðist það magn jarðhitavatns sem hitaveitan hefur til umráða en ný hitavatnshola fór að skila 60-70 sekúndulítrum af 75°C heitu vatni. Búið er að leggja hitaveitu á Eskifirði og lauk framkvæmdunum nýlega. Leitað hefur verið að jarðhita í Reyðarfirði og Fáskrúðsfirði og fundist góðar vísbendingar um nýtanlegt heitt vatn, þ.e. sambærilegur hitastigull og á Eskifirði. Við Skuggahlíð, Ormsstaði og í Fanndal í Norðfirði hafa einnig fundist vísbendingar um nýtanlegt heitt vatn.

Rafmagnsveitur ríkisins (RARIK) þjóna öllu svæðinu með rafmagn, nema á Reyðarfirði, en þar er rafveita í eigu sveitarfélagsins. RARIK kaupir rafmagnið af Landsvirkjun við Hryggstekk í Skriðdal. Þaðan liggur 132 kV lína að Eyvindará. Frá Eyvindará er 66 kV lína til Seyðisfjarðar og 66 kV lína til Eskifjarðar. Þá liggur 66 kV lína beint frá Hryggstekk að Stuðlum í Reyðarfirði en þaðan liggur 66 kV lína til Fáskrúðsfjarðar og 66 kV lína til Reyðarfjarðar, Eskifjarðar og Neskaupstaðar. Öllum þéttbýlisstöðum á svæðinu er því þjónað með 66 kV línu, með varaafli frá annarri línu eða dieselstöð.

Rafmagnsveitur ríkisins eiga tvær virkjanir á svæðinu, Lagarfossvirkjun sem er 7,5 MW og Grímsárvirkjun 2,5 MW. Orkan frá þeim er flutt um rafmagnslínur að Eyvindará. Hafin er stækkun á Lagarfossvirkjun og nemur stækkunin 20 MW. Framkvæmdir hófust vorið 2005 og er áætlað að þeim ljúki vorið 2007. Rafmagnskerfið á svæðinu hefur næga afkastagetu til að geta tekið við aukningu þess íbúafjölda sem fylgja mun álveri. Nú eru um 20% viðskiptavina RARIK á Austurlandi.

Framkvæmdir við Kárahnjúkavirkjun standa nú sem hæst og er framkvæmdin stærsta einstaka framkvæmd Íslandssögunnar. Undirbúningsframkvæmdir við virkjunina hófust vorið 2003 og er áætlað að virkjunin verði formlega tekin í notkun í apríl 2007. Raforka frá Kárahnjúkavirkjun verður flutt að álveri Fjarðaáls með tveimur línunum Landsvirkjunar, Fljótsdalslínunum 3 og 4, sem byggðar eru fyrir 420 kV (kílóvolt) en verða reknar á 220 kV. Framkvæmdir við háspennulínurnar eru hafnar og er áætlað að þeim ljúki 2006. Uppsett afl Kárahnjúkavirkjunar með veitu úr Jökulsá í Fljótsdal verður um 690 MW og verður orkuvinnslugetan um 4.600 GWst/ári. Það hentar vel fyrir raforkuþörf álversins.

Samkvæmt upplýsingum frá skrifstofu RARIK á Egilsstöðum hefur verið hægt stígandi í notkun raforku á Austurlandi síðustu árin og hefur hún verið rúmlega 200 GWst á ári.

Fjarskipti

Öll fjarskiptakerfi (útvarp, sjónvarp eða símkerfi) á Mið-Austurlandi eru í nokkuð góðu lagi a.m.k. í þéttbýli. Ljósleiðari hefur verið lagður í kringum landið sem veitir öryggi á svæðinu. Á myndum 2.5-2.9 hér að neðan er sýnt hvernig ýmsum þáttum fjarskiptamála er háttað. Miklar framfarir hafa átt sér stað á þessu sviði og ástandið á landsbyggðinni hefur batnað mikið síðastliðin ár. Það á bæði við um tæknilega og fjárhagslega þætti.

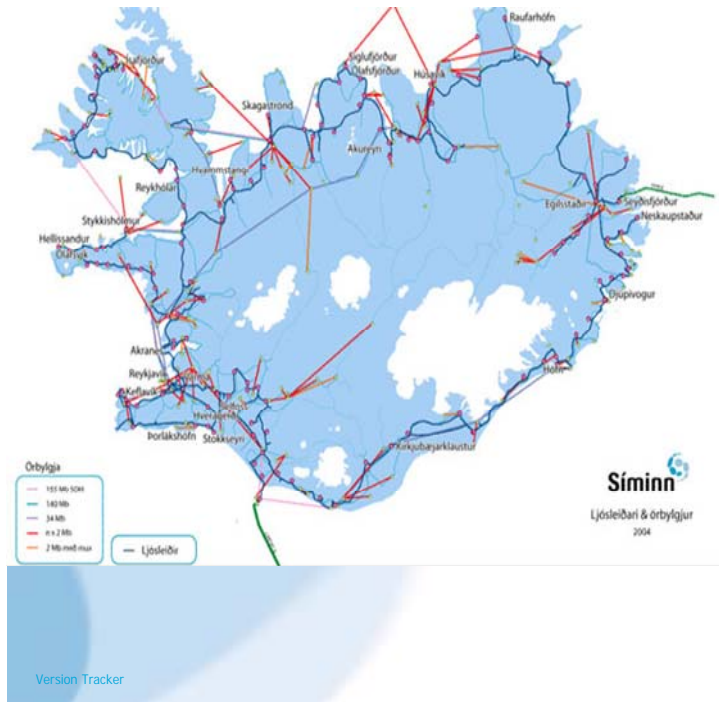
Samgönguráðuneytið hefur gert Fjarskiptaáætlun til ársins 2010. Í henni er gert ráð fyrir að allir landsmenn geti tengst háhraðaneti fyrir lok ársins 2007. GSM-farsímanetið verður þétt og er meðal annars stefnt að því að fyrir lok ársins 2006 verði GSM þjónusta á öllum hringveginum og öðrum helstu stofnvegum, á helstu ferðamannastöðum og minni þéttbýlisstöðum. Jafnframt standi langdræg stafræn farsímaþjónusta til boða um allt land og á miðum við landið eftir að rekstri NMT-kerfisins lýkur. Þá er gert ráð fyrir að allir landsmenn hafi aðgang að gagnvirku stafrænu sjónvarpi og jafnframt að dreifing sjónvarpsdagskrár RÚV, auk hljóðvarps Rásar 1 og Rásar 2, verði stafræn um gervihnött til sjómanna á miðum við landið og strjálbýlli svæða. Með framkvæmd þessarar fjarskiptaáætlunar má gera ráð fyrir að fjarskipti á Austurlandi verði komin í mjög gott horf á næstu árum (Samgönguráðuneytið, 2006).

Egilsstaðir og Fjarðabyggð eru í sambandi við ljósleiðara eins og mynd 2.5 sýnir og hann liggur milli Reyðarfjarðar og Eskifjarðar skammt fyrir ofan álverslóðina að Hrauni. Engin vandkvæði eru á að tengjast ljósleiðaranum.

Mynd 2.5 Ljósleiðari og örbylgjusambönd

Örbylgjukerfið

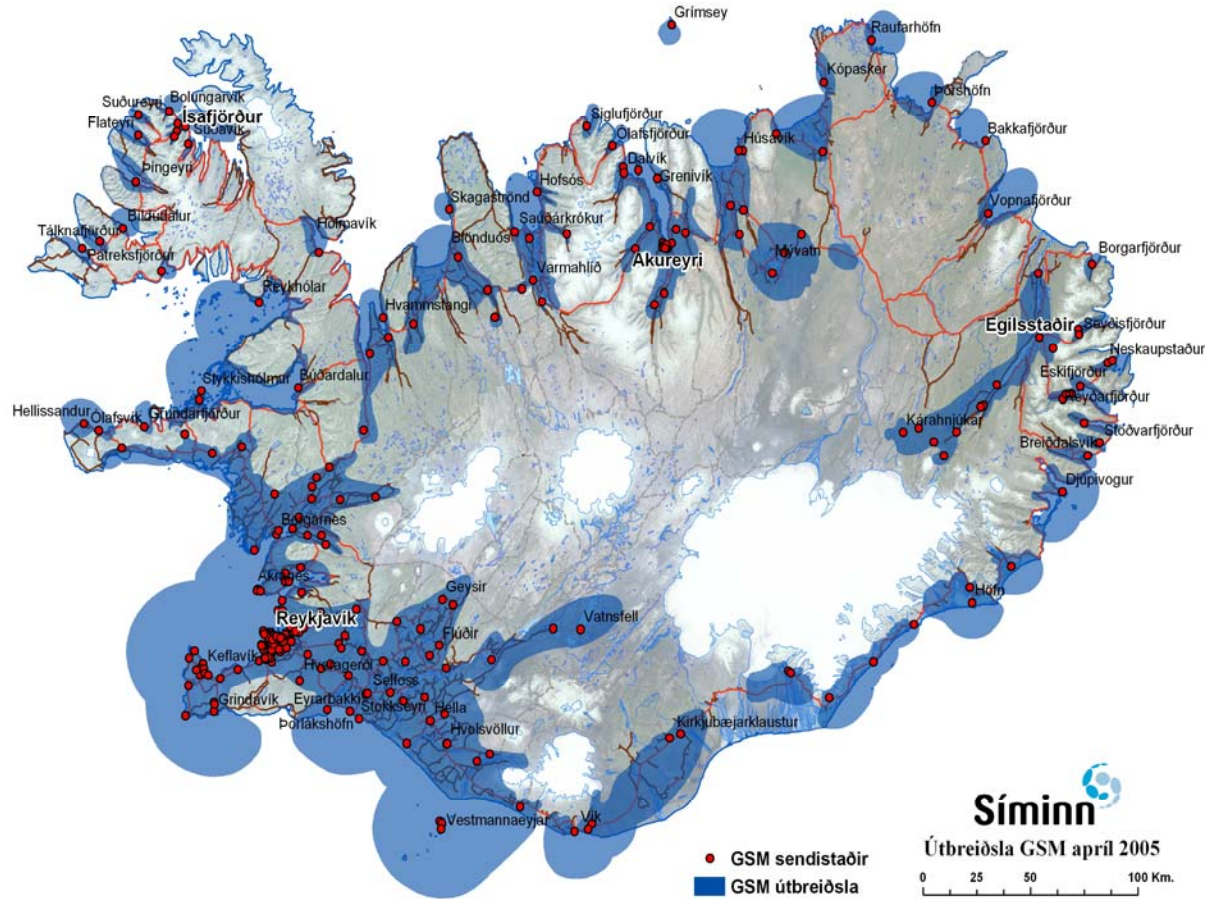

- Varaleið fyrir ljósleiðarakerfið. Einnig sett upp þar sem erfitt er að leggja ljósleiðara

- Stærri sambönd eru notuð til að mynda hringsamband til svæða sem eru með ljósleiðarasamband úr annarri áttinni. T.d. notað til að loka Vestfjarða- og Snæfellsneshringnum. Flutningsgetan er ekki á við ljósleiðarasambandið en dugir í neyðartilvikum

Dreifikerfi GSM farsímakerfis Símans nær til allra þéttbýlisstaða þar sem íbúar eru fleiri en 200 og einnig til dreifbýlis og sveita víðast hvar um landið eða til um 98% þjóðarinnar. GSM sendar á höfuðborgarsvæðinu eru nú rúmlega 80, sem þjóna einu kerfi. Eins og sjá má á mynd 2.6 hér að neðan er nokkuð gott GSM samband í þéttbýli á Mið-Austurlandi. Sambandið dettur þó út á milli staða, einkum á fjallvegum en unnið er að þéttingu netsins.

Mynd 2.6 Dreifikerfi GSM farsímakerfis Símans

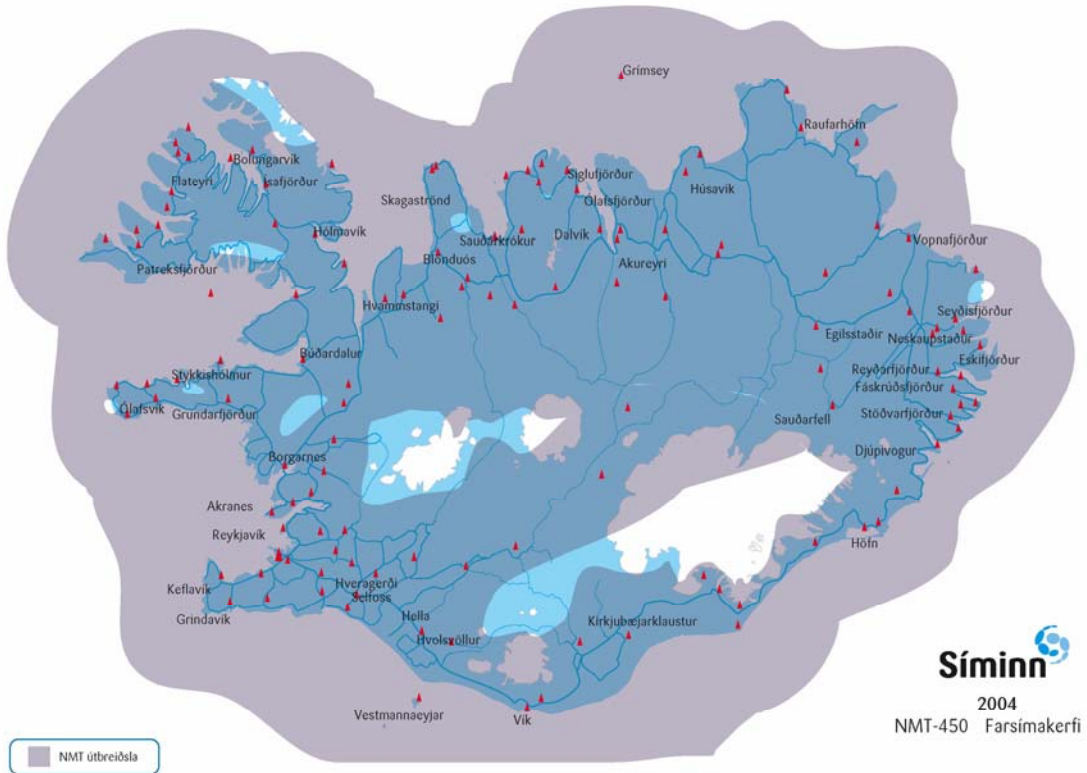

NMT (Nordic Mobile Telephone) - langdræga farsímakerfi Símans var opnað árið 1986. NMT kerfið er fyrst og fremst hannað sem dreifbýliskerfi og nær þjónustusvæði þess til nánast alls landsins auk miðanna umhverfis landið. NMT kerfið hentar því vel þeim viðskiptavinum sem þurfa farsímabjónustu utan þéttbýlisstaða og á miðunum umhverfis landið.

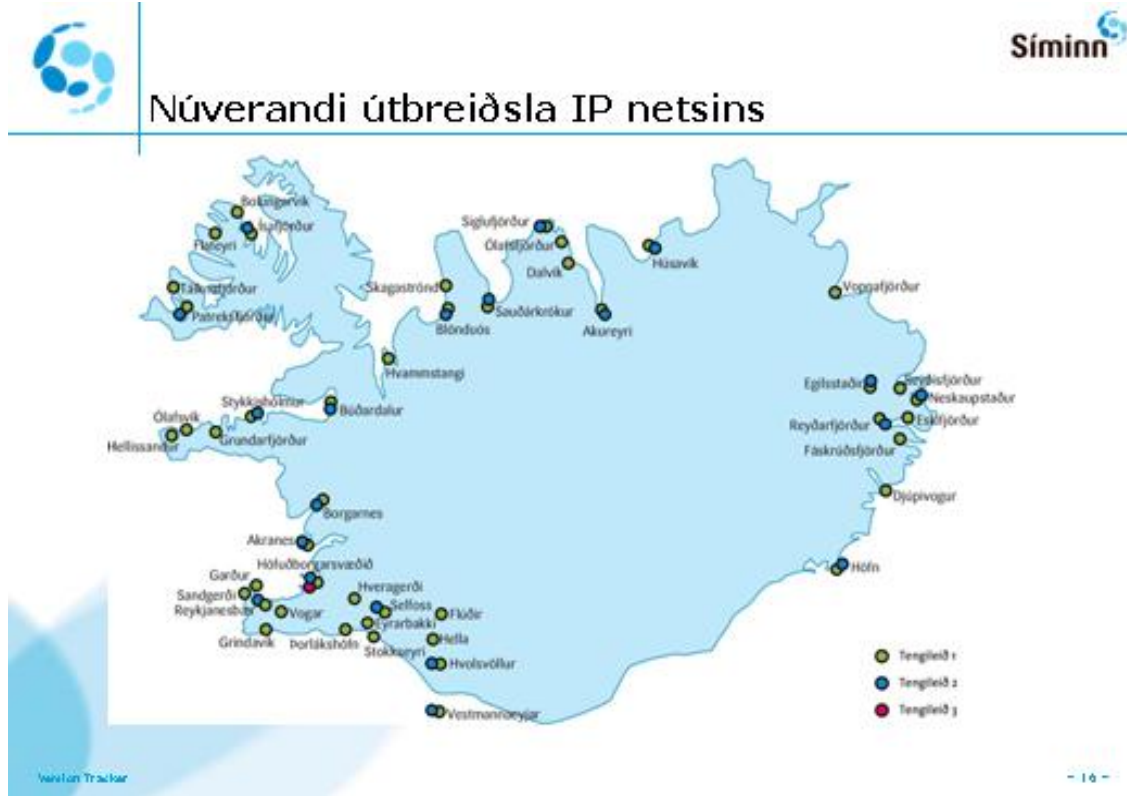
Mynd 2.7 sýnir útbreiðslu senda fyrir NMT kerfið. Það virkar nokkuð vel á öllu Mið-Austurlandi og hið sama má segja um mestan hluta hringvegarins. Fyrir nokkrum árum var bætt við stöðvum við hina nýju Háreksstaðaleið sem nú er hluti af þjóðvegi 1 milli Jökuldals og Mývatnssveitar. Jafnan eru þó einhverjir blettir þar sem samband er slæmt eða dettur alveg út. Eftir að rekstri NMT kerfisins lýkur mun langdræg stafræn farsímabjónusta standa til boða um allt land.

Samband á að vera gott frá Mið-Austurlandi með suðurströndinni allt til Reykjavíkur með sömu undantekningum og á leiðinni um Norðurland.

Mynd 2.7 NMT farsímakerfi Símans

IP-net Símans er lokað kerfi sem getur veitt fjölbætta fjarskiptaþjónustu, t.d. flutt hljóð, myndir og gögn. Þeir tengipunktur IP-netsins eru á Mið-Austurlandi, þ.e. á Reyðarfirði, í Neskaupstað og á Egilsstöðum. ADSL tenging er á öllum fjölmennustu stöðum á Austurlandi. Lokið verður við uppsetningu ADSL tenginga á öllu landinu árið 2007.

FM sendingar Ríkisútvarpsins nást alls staðar í byggð og hið sama má segja um útsendingar Bylgjunnar. Á Eiðum er nýlegur 20 kW langbylgjusendir sem nær um allt Austurland og nálæg mið. Sjónvarpssendingar frá Ríkisútvarpinu og Stöð 2 nást alls staðar á Austurlandi og útsending Sýnar í helstu þéttbýlisstöðunum. Skjár einn næst á þeim stöðum á Austurlandi sem eru ADSL tengingar. Ljúka á uppsetningu ADSL tenginga um allt land árið 2007.

2.1.8 Landnýting og auðlindir

Austurland býr yfir miklum náttúruauðlindum, bæði á sjó og landi. Aðeins lítil hluti landsins er nýttur fyrir byggð og mannvirki. Stærri svæði eru hins vegar nýtt til sauðfjárræktar, útivistar og ferðamennsku.

Úr Vatnajökli til norðurs falla miklar jökulár sem má nýta til raforkuframleiðslu og til orkufreks iðnaðar. Sá virkjunarkostur sem þykir hagkvæmastur er títtnefnd Kárahnjúkavirkjun. Lítil sem engin ummerki eru um jarðhita í yfirborði í byggð á Austurlandi. Jarðhiti hefur verið nýttur til hitaveitu á Egilsstöðum og í Fellabæ og er byggingu hitaveitu á Eskifirði nýlokið.

Fiskimið eru góð úti fyrir Austurlandi og byggir öflugur sjávarútvegur þar á nýtingu þeirra. Styrkur Austurlands liggur í nálægð við góð mið fyrir uppsjávarfiska, þ.e. síld, loðnu og kolmunna. Einnig eru ágæt mið fyrir þorsk og aðrar tegundir botnfiskjar. Í nokkrum fjarðanna, t.d. Berufirði, Mjóafirði og Reyðarfirði eru aðstæður til fiskeldis í sjókvíum taldar góðar. Fiskeldi er hafið á nokkrum stöðum.

Náttúrulegar aðstæður til landbúnaðar eru nokkuð góðar á afmörkuðum svæðum. Stærsta samfellda landbúnaðarsvæðið er Fljótsdalshérað, en þar er töluverð mjólkurframleiðsla. Í dölum og á afskekktari jörðum er land víða gott til sauðfjárræktar. Skógrækt er mjög mikil á Fljótsdalshéraði og fer vaxandi og lífrænn landbúnaður hefur skotið rótum. Austurlandsskógar vinna að átaki í trjárækt á fjörðunum.

Austurland býr við nokkuð hagstæða veðráttu miðað við önnur svæði landsins, þar er gróðursælt og náttúrufegurð mikil. Tækifæri til útivistar og uppbyggingar ferðaþjónustu eru því fjölbreytt. Hálendið upp af Austurlandi er töluvert nýtt af ferðamönnum.

Veiðar á villtum dýrum og fuglum, svo og lax- og silungsveiði er nokkur á Austurlandi. Meðal annars má nefna veiðar á hreindýrum, gæs og rjúpum.

Samkvæmt lögum er það hlutverk sveitarfélaga að undirbúa svæðisskipulag, aðalskipulag og deiliskipulag. Svæðisskipulag er unnið sameiginlega af sveitarstjórnnum á hverju svæði. Markmið svæðisskipulags er að samræma skipulag einstakra sveitarfélaga hvað varðar landnotkun og þróun byggðar. Hvert sveitarfélag um sig þarf að samþykkja svæðisskipulagið áður en það er staðfest af ráðherra. Sveitarfélögin á Fljótsdalshéraði og Borgarfirði eystra luku gerð sameiginlegs svæðisskipulags, sem staðfest var á árinu 2001. Það er eina svæðisskipulagið í byggð á Austurlandi. Auk þess nær svæðisskipulag miðhálandisins til nokkurra sveitarfélaga á Austurlandi. Allir þéttbýlisstaðir á Mið-Austurlandi hafa samþykkt aðalskipulag.

2.1.9 Menning og lífshættir

Mannlíf á Austurlandi hefur mótast í tímans rás af landbúnaði, sjávarútvegi og mjög dreifðri byggð. Samfélagið hefur einnig lagað sig vel að erlendum áhrifum og miklum sveiflum í atvinnulífinu. Nefna má fjölda erlendra hermanna í síðari heimsstyrjöldinni, m.a. á Reyðarfirði og áhrif franskra sjómanna á Fáskrúðsfirði á skútuöld. Seint á 19. öld og fram á 20. öld voru norsk áhrif á Austurlandi mjög sterk. Norðmenn starfræktu nokkrar hvalveiðistöðvar og voru í forystu við uppbyggingu síldveiða í fjörðungnum. Þá má benda á mikinn fjölda aðkomufólks á Austfjörðum vegna síldveiða á síðari hluta 7. áratugarins. Á síðustu árum hefur nokkuð af fólki sem er af erlendu bergi brotið sest að á Austfjörðum og hefur það einkum starfað við fiskvinnslu. Þá hefur fjöldi erlendra starfsmanna verið á Austurlandi undanfarin tvö ár vegna framkvæmda við Kárahnjúka og nú upp á síðkastið við álverið.

Félags- og menningarlíf er fjölbreytt á Austfjörðum og mörg félög starfandi. Það á bæði við um leikfélög, kóra, starfsemi óperu og fjölþætt ungmenna- og æskulýðsstarf. Félags-

heimili eru í langflestum sveitarfélögum sem nýtast til margháttaðrar menningarstarfsemi. Íþróttaiðkun er í miklum blóma og er aðstaða víða góð innanhúss. Á Egilsstöðum er nú lokið uppbyggingu eins besta íþróttasvæðis á landinu utanhúss og ný og glæsileg líkamsræktaraðstaða hefur verið sett upp í Íþróttamiðstöðinni á Egilsstöðum. Byggingarframkvæmdir eru hafnar að fullkomnu fjölnota íþróttahúsi og var glæsileg líkamsræktarstöð opnuð í lok ársins 2005 á Reyðarfirði. Áætlað er að fjölnota íþróttahúsið (*Fjarðabyggðarhöllin*) verði tekið í notkun vorið 2006 og mun það rúma knattspyrnuvöll í fullri stærð og 100 metra hlaupabraut. Kostnaður við framkvæmdina er áætlaður 400 milljónir króna og mun Alcoa Fjarðaál greiða um 80 milljónir af þeirri fjárhæð. Tónlistarlíf stendur einnig með miklum blóma á Austurlandi. Þá er töluvert af góðu handverksfólki á svæðinu.

Söfn eru víða á Austurlandi. Almenningsbókasöfn eru í nær öllum sveitarfélögum í fjórðungnum. Héraðsskjalasöfn eru á Egilsstöðum, Norðfirði og Hornafirði. Einnig eru fjölbreytt söfn á nokkrum stöðum t.d. Minjasafnið á Burstafelli í Vopnafirði, Minjasafn Austurlands á Egilsstöðum, Tækniminjasafn Austurlands á Seyðisfirði, Náttúrugripasafnið í Neskaupstað, Sjóminjasafnið á Eskifirði, Stríðsárasafn Íslands á Reyðarfirði, steinasafn Petru á Stöðvarfirði, Nönnusafn í Berufirði, safn Ríkarðs Jónssonar, Langabúð á Djúpavogi, Sýslusafnið á Höfn og Byggðasafn Austur-Skaftafellssýslu, en innan þess eru reknar nokkrar deildir.

Minjavörður er á Egilsstöðum og starfssvæðið er allt kjördæmið. Mikið er af friðlýstum húsum á Austurlandi og nokkuð um skráðar fornminjar.

Menningarlíf hefur eflst mikið á Austurlandi undanfarin ár. Ríkið og sveitarfélög á Austurlandi endurnýjuðu samning í mars 2005 um samstarf í menningarmálum og menningartengdri ferðaþjónustu. Er þetta í annað sinn sem gengið er til slíks samnings en ávinningur fyrri samnings er ótvíræður fyrir landsfjórðunginn og samfélagið í heild og ríkir mikil ánægja með samstarfið. Þær fjárveitingar sem til þessa samstarfs hafa runnið á undanförunum árum hafa gert það að verkum að ný atvinnutækifæri hafa skapast í landsfjórðungnum. Sum sveitarfélög hafa ráðið til sín menningarfulltrúa og þá hefur Listahátíð í Reykjavík valið sveitarfélög á Austurlandi til samstarfs. Gildistími hins nýja samnings er til ársloka 2007 og er tilgangur hans sem fyrr að efla menningarstarf á Austurlandi og beina stuðningi ríkis og sveitarfélaganna við slíkt starf í einn farveg. Jafnframt eru áhrif sveitarfélaga á forgangsriðun verkefna aukin. Menningarráð Austurlands, sem er samstarfsvettvangur sveitarfélaganna og hefur meðal annars það hlutverk að standa fyrir öflugu þróunarstarfi í menningarmálum, úthlutar fjármagni til menningarverkefna á Austurlandi og annast framkvæmd samningsins.

3. FRAMTÍÐARSÝN ÁN VERKEFNISINS

Ef álversverkefninu hefði ekki verið ýtt úr vör, ásamt tengdum framkvæmdum við virkjun, háspennulínur, höfn og grunngerð, hefði þróun byggðar og atvinnulífs á Mið-Austurland orðið allt önnur en nú er raunin. Fólki á svæðinu hefði væntanlega haldið áfram að fækka, atvinnulífið og vinnumarkaðurinn einkennst af stöðnun og lítið verið um byggingaframkvæmdir.

Nefna má nokkur ný sóknarfæri í atvinnulífi á Austurlandi sem hefðu nýst, að einhverju marki jafnvel öllu leyti, þótt ekki hefði orðið af álversverkefninu. Þess má geta að svæðið er vinsælt meðal ferðamanna og búið er að gera veg með bundnu slitlagi, sem opinn er allt árið, milli Austurlands og Akureyrar. Ný og stærri ferja Norrænu var tekin í notkun í mars 2003 og þjónar hún áfram ferjuleiðinni milli Seyðisfjarðar, Færeyja, Noregs og Danmerkur allan ársins hring. Þetta hvoru tveggja styrkir ferðapjónustu á Austurlandi. Vandinn er hins vegar sá að erfitt er að byggja á ferðapjónustu nema hluta úr árinu. Þessi atvinnugrein er árstíðabundin og almennt eru laun í henni lág og arðsemi fyrirtækja lítil. Ferðapjónustan nýtur góðs af framkvæmdum við Kárahnjúkavirkjun, álver o.fl. og mun einnig hafa hag af auknum umsvifum á svæðinu eftir að framleiðsla álvers hefst.

Fiskeldi hefur vaxið á Austurlandi síðustu ár. Talið er að ársverk í greininni hafi verið um 50-60 árið 2004 og framleiðslan um 6.000 tonn. Í dag er mest um fiskeldi í Mjóafirði en fiskeldi er jafnframt hafið í Berufirði og Seyðisfirði.

Frekari áform hafa verið uppi um uppbyggingu laxeldis og jafnvel þorskeldis í sjókvíum í fjörðunum á Austurlandi. Einnig má nefna tilraunaeldi á hlýra á landi. Uppbygging þessarar nýju atvinnugreinar á Austurlandi er áhugaverð og fellur vel að þeirri atvinnustarfsemi og grunngerð sem fyrir er á svæðinu. Hins vegar virðist tímabundinn vandi steðja að þessari nýju atvinnugrein en forsvarsmenn hennar hafa kvartað yfir erfiðum rekstrarskilyrðum, m.a. háu gengi og háu rafmagnsverði.

Þá er þorskeldi í örri þróun við Norður Atlantshaf, þ.e. með seiðaeldisstöðum á landi og matfiskeldi í sjókvíum. Í þorskeldi og jafnvel eldi fleiri tegunda, kunna að felast áhugaverð tækifæri fyrir Austfirðinga á komandi árum.

Þessi vaxtarfæri sem hér hafa verið nefnd eru ekki stór í sniðum, að laxeldinu undanskildu, og nokkurri óvissu háð. Ef þau heppnast munu þau vart gera meira en að vega upp á móti þeim samdrætti sem orðinn hefur í atvinnu í sjávarútvegi, landbúnaði og iðnaði.

Fólksfækkun leiðir gjarnan til samdráttar í þjónustugreinum og kemur það m.a. fram gagnvart íbúunum í lokun verslana, bankaútibúa, pósthúsa o.s.frv., auk þess sem skólakerfið og heilbrigðisþjónustan eru endurskipulögð þannig að þjónustan er skert í

byggðarlaginu. Samdrátturinn leiðir einnig til þess að meðalaldur íbúanna hækkar og ungt fólk flytur á brott. Með hækkandi meðalaldri lækka tekjur sveitarfélagsins sem leiðir til enn frekari samdráttar í þjónustu. Samfelld niðursveifla hefur neikvæð áhrif á samfélagið, byggðirnar missa fólk með forystuhæfileika, andrúmsloftið í byggðunum verður þrúgandi og framtíðarvonir bresta. Eftir situr fólk sem ekki kemst á brott, svo sem tekjulágir lífeyrisþegar, fólk sem stendur höllum fæti á vinnumarkaði vegna menntunarskorts eða annarra ástæðna og fólk sem er hneppt í hálfgerða átthagafjötra vegna verðlítilla fasteigna sinna.

Í meðfylgjandi töflum er gefið yfirlit um helstu styrkleika, veikleika, ógnanir og tækifæri í sjávarbyggðum á Austurlandi og á Fljótaldshéraði ef ekki hefði orðið af áformum um álver í Reyðarfirði eða að verkefnið hefði frestast. Þetta er í raun lýsing á því starfsumhverfi atvinnulífsins sem var til staðar áður en ákvarðanir um álversframkvæmdir voru teknar og var undirstaða búsetu í þessum byggðarlögum. Ógerlegt er að sjá fyrir um það hver hin raunverulega þróun verður, en megináhrifaþáttum hennar er lýst í töflunum, þ.e. þeim sem voru fyrirsjáanlegir 2002.

SJÁVARBYGGÐIR Á AUSTURLANDI ÁN ÁLVERS

STYRKUR: Gjöful fiskimið úti fyrir Austurlandi, mikill kvóti í uppsjávarfiski, öflug útgerð smábáta, togara og síldar- og loðnuskipa, góð þekking á veiðum og vinnslu, gott vinnuafli, öflug sjávarútvegsfyrirtæki, afkastamiklar loðnubræðslur, góð hafnaraðstaða víða, góðar aðstæður til sjókvíaldis í fjórðunum, hugsanleg tækifæri til nýtingar jarðhita á nokkrum stöðum, nálægð við Evrópu, traust alþjóðleg markaðsstaða íslensks sjávarútvegs, EES-samningurinn, góðar vegasamgöngur, flugvöllur á Egilsstöðum, góð opinber þjónusta, öflug sveitarfélög og ósnortin náttúra. Á svæðinu er hvorki hætta á jarðskjálftum né eldgosum.

VEIKLEIKAR: Fækkun íbúa, fækkun starfa, launaþróun óhagstæð í samanburði við höfuðborgarsvæðið, fremur einhæft atvinnulíf, óhagstæð aldursskipting, kynjahlutfall ójafnt, lágt menntunarstig, fá tækifæri fyrir ungt menntað fólk, hátt hlutfall láglaunastarfa á vinnumarkaði, lítil uppbygging iðnaðar og þjónustugreina, hár fjarskiptakostnaður, fjarlægð frá höfuðborginni, hátt vöruverð á minni stöðum, lágt fasteignaverð og hár húshitunarkostnaður. Veiði og vinnsla á uppsjávarfiski er árstíðabundin og sveiflukennnd. Fjarlægð til Keflavíkurflugvallar takmarkar möguleika á útflutningi fersks fisks með flugi.

ÓGNANIR: Samanburður við höfuðborgarsvæðið verður stöðugt óhagstæðari sem leiðir til áframhaldandi fólksfækkunar, atgervisflóttu, fjármagnsstreymis út af svæðinu, færri áhugaverðra og vel launaðra starfa, veikari stöðu sveitarfélaga og þess að forræði yfir stærstu fyrirtækjunum og veiðiheimum getur farið burt úr fjórðungnum. Samkeppnisstaða fiskveiða gagnvart fiskeldi á alþjóðlegum mörkuðum fyrir sjávarafurðir er smám saman að veikjast. Stöðugt auknar kröfur til framleiðenda á fiskmjóli og hætta á innflutningsbanni til Evrópu. Almenn minnkandi landvinnsla á botnfiski. Snjóflóðahætta á nokkrum stöðum. Hætta er á að barátta alþjóðlegra samtaka umhverfissinna muni þrengja stöðugt að tilverugrundvelli veiðisamfélaga.

TÆKIFÆRI: Fiskeldi, þ.e. laxeldi og þorskeldi, bæði í sjókvíum og á landi. Möguleikar á nýtingu jarðhita á nokkrum stöðum. Aukin tækifæri í ferðaþjónustu, m.a. tengd vegabótum, nýrri ferju Norrænu og hugsanlega alþjóðlegum flugsamgöngum til Egilsstaða. Fjarðaskógar. Hugsanleg sóknarfæri í upplýsingatækni, fjarvinnslu og hugbúnaðargerð.

Ef ekkert hefði orðið af álvers- og virkjanaframkvæmdum, eða ef þær hefðu frestast, má gera ráð fyrir að íbúum Mið-Austurlands hefði haldið áfram að fækka, að hlutfall 20-40 ára fólks og barna hefði verið lægra en það verður, að ójafnvægi í hlutfalli milli karla og kvenna hefði aukist og að meðaltekjur á Austurlandi hefðu haldið áfram að dragast aftur úr hækkandi meðaltekjum á höfuðborgarsvæðinu.

FLJÓTSDALSHÉRAÐ ÁN ÁLVERS

STYRKUR: Landgæði, bæði til ræktunar og beitar. Gott veðurfar til landbúnaðar á íslenskan mælikvarða. Góð aðstaða til skógræktar, lífrænnar framleiðslu og uppbyggingar ferðapjónustu. Góð þekking á landbúnaði og úrvinnslu. Nálægð við þéttbýlisstaði vegna þjónustu, verslunar og atvinnu. Traust kaupfélag með mjólkur- og kjótvinnslu. Góðar vegasamgöngur, flugvöllur á Egilsstöðum, góð opinber þjónusta og nálægð við ósnortna náttúru, m.a. hálendið. Hvorki er hætta á jarðskjálftum né eldgosum.

VEIKLEIKAR: Mikil og langvarandi fækkun íbúa, stöðugt lækkandi tekjur í sveitum í samanburði við þéttbýlið, fækkun starfa í landbúnaði, óhagstæð aldursskipting, kynjahlutfall ójafnt og lágt menntunarstig, einkum í sveitum. Takmarkaðir möguleikar þeirra sem fjærst búa frá þéttbýli til aukatekna. Lágt verð á bújörðum. Lágt afurðaverð og stöðnun í eftirspurn. Litlir sem engir möguleikar til útflutnings. Uppbygging takmörkuð af framleiðslustjórnun í landbúnaði.

ÓGNANIR: Samanburður við höfuðborgarsvæðið verður stöðugt óhagstæðari sem leiðir til áframhaldandi fólksfækkunar, atgervisflotta og veikari stöðu sveitarfélaga. Samkeppnisstaða sauðfjárræktar gagnvart svína- og kjúklingarækt er smám saman að veikjast. Breyttar neysluvenjur með stöðnun eða samdrætti í neyslu á kjóti og mjólk. Staða framleiðenda gagnvart sölu- og markaðsfyrirtækjum verður stöðugt veikari.

TÆKIFÆRI: Aukin tækifæri í ferðapjónustu, m.a. tengd vegabótum, nýrri ferju Norrænu, auknum flugsamgöngum til Egilsstaða og skotveiði. Aukin tækifæri í skógrækt, þjóðgarður og háskólanám. Hugsanleg tækifæri í loðdýrarækt. Aukin tækifæri til vinnu utan bús tengt vegabótum.

Samkeppnisstaða landsbyggðarinnar um fólk og fjármagn gagnvart höfuðborgarsvæðinu er almennt veik. Austurland er þar engin undantekning. Fjölbreytt tækifæri eru til náms og starfa á höfuðborgarsvæðinu. Stór hluti fjárfestinga landsmanna í atvinnulífinu beinist að verkefnum á höfuðborgarsvæðinu og í útlöndum. Á höfuðborgarsvæðinu eru flest áhugaverðustu og best launuðu störfin, mest fjölbreytni í þjónustu og menningarlífi og mikill vöxtur á nær öllum sviðum. Þar er 65-80% starfa í þeim atvinnugreinum sem örast hafa vaxið undanfarin ár. Á Austurlandi hefur fólki fækkað vegna búferlaflutninga ungs fólks sem flyst til höfuðborgarsvæðisins. Tækifæri til arðbærra fjárfestinga eru fá á Austurlandi, velta fyrirtækja á svæðinu stóð nánast í stað fram til ársins 2002 þegar á heildina er litið og lítið var um húsbýggingar. Í landsfjórðungnum er hátt hlutfall frumvinnslu- og úrvinnslugreina en lágt hlutfall helstu vaxtargreina. Fjöldi starfa í sjávarútvegi, landbúnaði og iðnaði, sem eru mikilvægar atvinnugreinar á Austurlandi, dróst saman 1997-2002.

Álverið í Reyðarfirði er stærsta tækifæri Mið-Austurlands til að snúa þróuninni við og auka samkeppnishæfni svæðisins þannig að það laði til sín fjármagn og atgervisfólk.

4. MAT Á SAMFÉLAGSLEGUM OG EFNAHAGSLEGUM ÁHRIFUM ÁLVERS Í REYÐARFIRÐI

4.1 INNGANGUR

Í þessum kafla er fjallað um mat á samfélagslegum og efnahagslegum áhrifum álvers Alcoa Fjarðaáls í Reyðarfirði, bæði á byggingartíma og eftir að framleiðslan hefst. Matið byggir m.a. á lýsingu verkefnis (1. kafli) og almennri lýsingu á samfélagslegum og efnahagslegum þáttum á svæðinu (2. kafli). Viðfangsefnið er nálgast á þann hátt að metið er hver bein, óbein og afleidd áhrif verkefnisins eru á einstaka þætti í samfélagsgerð svæðisins, miðað við getu þess til að bregðast við nýjum þörfum. Fjallað er um það hvernig einstakir þættir verkefnisins, þar með taldar aðferðir og stefna þeirra sem standa að verkefninu, svo og aðgerðir hins opinbera, fyrirtækja og annarra sem hagsmuna eiga að gæta, geti stuðlað að því að hámarka ávinning þessa stóra verkefnis fyrir Austurland.

Rétt er að taka fram að ýmsir þættir munu stuðla að því að lágmarka hugsanleg neikvæð áhrif verkefnisins. Þessir þættir eru m.a.:

Dreifing áhrifa. Álver Alcoa Fjarðaáls mun ekki krefjast eða leiða til þess að til verði einhæft iðnaðarsamfélag á Mið-Austurlandi. Þvert á móti mun atvinnusköpun og áhrif álversins á athafnalíf dreifast um Mið-Austurland. Starfsfólk álversins, þ.e. bæði úr hópi þeirra sem nú búa á Mið-Austurlandi og aðfluttra, mun búa í nokkrum þeim byggðarlögum sem liggja innan þeirrar fjarlægðar að dagleg vinnusókn í álverið er möguleg. Nýopnuð Fáskrúðsfjarðargöng stækka vinnusóknarsvæðið til suðurs. Þá er hafin rannsókn á nýjum jarðgöngum milli Eskifjarðar og Neskaupstaðar og er mikilvægt að þau jarðgöng komi innan ekki of langs tíma. Búseta fólks sem ræðst í önnur störf er skapast með óbeinum eða afleiddum hætti vegna álversins mun líklega verða enn dreifdari. Aðfluttir munu hafa nokkurt val um búsetu, byggt á þáttum eins og atvinnu fyrir maka, skólum, fjölbreytni í þjónustu, húsnæði sem stendur til boða o.fl. Áhrifin á einstök byggðarlög verða mikil en vel viðráðanleg.

Fólksfækkun. Nær öll byggðarlögin á fjörðunum og sveitirnar máttu þola fólksfækkun á árunum 1990-2002. Fólksfækkunin leiddi til lakari nýtingar húsrýmis, þjónustu og grunngerðar í byggðarlögunum. Því geta þessi byggðarlög tekið við nokkurri fjölgun fólks án vandkvæða, en í flestum þeirra þarf þó að byggja íbúðarhúsnæði.

Traust atvinnulíf. Það atvinnulíf sem fyrir er á Mið-Austurlandi stendur nokkuð traustum fótum, einkum sjávarútvegur. Styrkur hans er m.a. nálægð við fiskimið, mikill kvóti í uppsjávarfiski, öflug sjávarútvegsfyrirtæki og mikil þekking í veiðum og vinnslu. Ekki virðast neinar líkur á því að atvinnulífið sem heild bíði skaða af tilkomu álversins og tengdrar starfsemi á svæðið. Þvert á móti munu skapast mörg ný viðskiptatækifæri fyrir fyrirtæki á svæðinu.

Samráð við heimamenn. Viðtöl við forystumenn sveitarfélaga, yfirmenn ríkisstofnana, atvinnurekendur, fulltrúa stéttarfélaga og aðra á Mið-Austurlandi sem málið varðar hafa gefið til kynna litlar áhyggjur vegna álversins. Þvert á móti hafa þeir mikinn áhuga á þessu verkefni og vilja samstarf um að hámarka jákvæð áhrif þess. Skoðanakönnun sem Félagsvísindastofnun framkvæmdi fyrir Reyðarálf hf. á sínum tíma meðal ungra Austfirðinga 18-28 ára sýndi að 75% voru hlyntir byggingu álvers í Reyðarfirði. Í skoðanakönnun sem Kjartan Ólafsson hjá Byggðarannsóknarstofnun Íslands framkvæmdi haustið 2004 kom fram að flestir íbúar Mið-Austurlands, eða tæplega 83%, telja að stóriðjuframkvæmdirnar muni hafa mjög eða frekar jákvæð áhrif á mannlíf í byggðarluginu. Einungis 9% þátttakenda á Mið-Austurlandi telja að neikvæðra áhrifa muni gæta. Ennfremur telja tæp 81% íbúa Mið-Austurlands að starfræksla álvers í Reyðarfirði muni hafa mjög eða frekar jákvæð áhrif á mannlíf á svæðinu (Kjartan Ólafsson, 2005, óbirt gögn). IMG Gallup vann að símarannsókn fyrir Alcoa Fjarðaál í desember 2005. Íbúar Mið-Austurlands voru spurðir hversu jákvæðir eða neikvæðir þeir væru gagnvart Alcoa Fjarðaáli. Tæplega 79% íbúa Mið-Austurlands voru mjög eða frekar jákvæðir gagnvart fyrirtækinu. Einungis tæplega 10% þeirra voru frekar eða mjög neikvæðir í garð fyrirtækisins. Íbúar Fjarðabyggðar voru enn jákvæðari en rúmlega 92% þeirra sögðust vera mjög eða frekar jákvæðir gagnvart Alcoa Fjarðaáli en einungis 1,3% þeirra voru mjög eða frekar neikvæðir. Ekki var mikill munur á svörum kynjanna. Karlmenn voru þó heldur jákvæðari en konur. Lítil sem enginn munur var á afstöðu fólks eftir aldri.

Tímasetning. Tímaáætlun verkefnisins er hæfileg fyrir sveitarfélögin, atvinnulífið, ríkisvaldið og þá sem standa að verkefninu til að undirbúa aðgerðir, svo sem starfsþjálfun og uppbyggingu grunngerðar, áður en framleiðsla álversins hefst.

Matið byggir ekki aðeins á því að meta og mæla hugsanleg neikvæð áhrif álversins. Þvert á móti snýst það um að meta bæði jákvæð og neikvæð áhrif, sem endurspeglast í þeirri hugsun að verkefnið getur haft margvísleg jákvæð áhrif fyrir svæðið, sérstaklega ef tækifærið er nýtt til atvinnusköpunar og nýrrar hugsunar um skipulag og framtíðarstefnu á svæðinu.

Líklegur ávinningur svæðisins af álveri í Reyðarfirði er eftirfarandi:

Hagvöxtur og aukin fjölbreytni atvinnulífs. Álverið mun með beinum, óbeinum og afleiddum hætti leiða til mikillar atvinnusköpunar, hærri atvinnutekna og aukinna viðskipta. Þetta verður ný atvinnugrein á svæðinu sem hefur áhrif á margar aðrar atvinnugreinar sem koma til með að selja vörur og þjónustu til álversins og starfsfólks þess. Verkefnið mun einnig hafa áhrif á ferðaþjónustu og landbúnað. Í fyrri tilvikinu mun bæði aukinn íbúafjöldi, bættar samgöngur og bættur hagur fólks auka eftirspurn eftir margvíslegri útivist og afþreyingu sem aðilar í ferðaþjónustu njóta góðs af. Atvinna tengd álverinu mun einnig auka möguleika fólks sem starfar í ferðaþjónustu og landbúnaði á viðbótartekjum en atvinna í þessum tveimur greinum gefur almennt lágur tekjur og er árstíðabundin.

Viðnám gegn brottflutningi fólks. Fólksfækkun á síðustu árum hefur aðallega átt rætur sínar í því að ungt fólk sækir burt til náms og í leit að áhugaverðum og vel launuðum

störfum. Bein, óbein og afleidd áhrif álversins munu verða þau að hjálpa ungu menntuðu fólki sem á rætur á Mið-Austurlandi til að fá störf við hæfi og þar með stuðla að meira jafnvægi í aldursskiptingu íbúanna og draga úr brottflutningi. Skoðanakönnunin sem Félagsvísindastofnun framkvæmdi fyrir Reyðarálf hf. á sínum tíma sýndi að 40% 18-28 ára fólks á Mið-Austurlandi hafði örugglega eða líklega áhuga á að starfa í álverinu og að 17% brottfluttra Austfirðinga 20-49 ára taldi líklegt að þeir myndu flytja aftur til Austurlands ef álver risi í Reyðarfirði.

Í skoðanakönnun Kjartan Ólafssonar hjá Byggðarannsóknarstofnun Íslands var skoðaður áhugi fólks á vinnu við álver Alcoa. Um 11% íbúa Mið-Austurlands töldu mjög eða frekar líklegt að þeir myndu sækjast eftir vinnu við álver Alcoa í Reyðarfirði. Ef gögnin eru greind eftir aldri og búsetu svarenda kom í ljós að 19% fólks á aldrinum 18-27 ára á Mið-Austurland töldu það mjög eða frekar líklegt að þeir myndu sækjast eftir vinnu við álverið. Allt að 33% íbúa Reyðarfjarðar töldu það mjög eða frekar líklegt að þeir myndu sækjast eftir vinnu við álverið, um 18% Eskfirðinga var á sama máli, um 16% Norðfirðinga en einungis um 5% íbúa Egilsstaða og Fellabæjar (Kjartan Ólafsson, 2005, óbirt gögn).

Í rannsókn IMG Gallups sem unnin var fyrir Alcoa Fjarðaál í desember 2005 var spurt hvort íbúar Mið-Austurlands gætu hugsað sér að starfa hjá Alcoa Fjarðaáli ef athyglisvert starf biðist. Um 72% íbúa Mið-Austurlands gátu hugsað sér að vinna hjá fyrirtækinu. Heldur fleiri karlmenn (77%) en konur (67%) voru á þessari skoðun. Fleiri íbúar Fjarðabyggðar en Mið-Austurlands, eða rúmlega 84% þeirra, gátu hugsað sér að vinna hjá Alcoa Fjarðaáli. Athyglisvert er að örlítið fleiri konur (85%) en karlar (84%) voru á þessari skoðun.

Bætt grunngerð og þjónusta. Álverið og tengd starfsemi mun leiða til samgöngubóta, bættrar grunngerðar og aukinnar þjónustu, til hagsbóta fyrir íbúa svæðisins. Þetta hefur þegar sýnt sig í þeim miklu framkvæmdum sem átt hafa sér stað á Austurlandi síðustu 2-3 árin.

Öflugra menningar- og félagslíf. Bætt afkoma fólks og fjölgun íbúa mun leiða til öflugra menningar- og félagslífs á svæðinu og styrkja starfsemi stofnana, samtaka, félaga og hópa sem starfa á þessu sviði.

Viðtöl við fólk á Mið-Austurlandi og könnun Félagsvísindastofnunar leiða í ljós að svæðið myndi styrkjast ef þar væru stærri þéttbýlisstaðir og meira framboð af áhugaverðum og vel launuðum störfum, einkum fyrir ungt vel menntað fólk. Þetta mun gerast með tilkomu álversins. Nokkrir þeirra sem spurðir voru töldu að bæta þyrfti tækifæri fólks á svæðinu til tómstunda- og félagsstarfsemi og til náms á framhalds- og háskólastigi. Sumir kvörtuðu um háan húshitunarkostnað og hátt vöruverð á Mið-Austurlandi, einkum í samanburði við Reykjavík.

4.2 ÍBÚAÞRÓUN

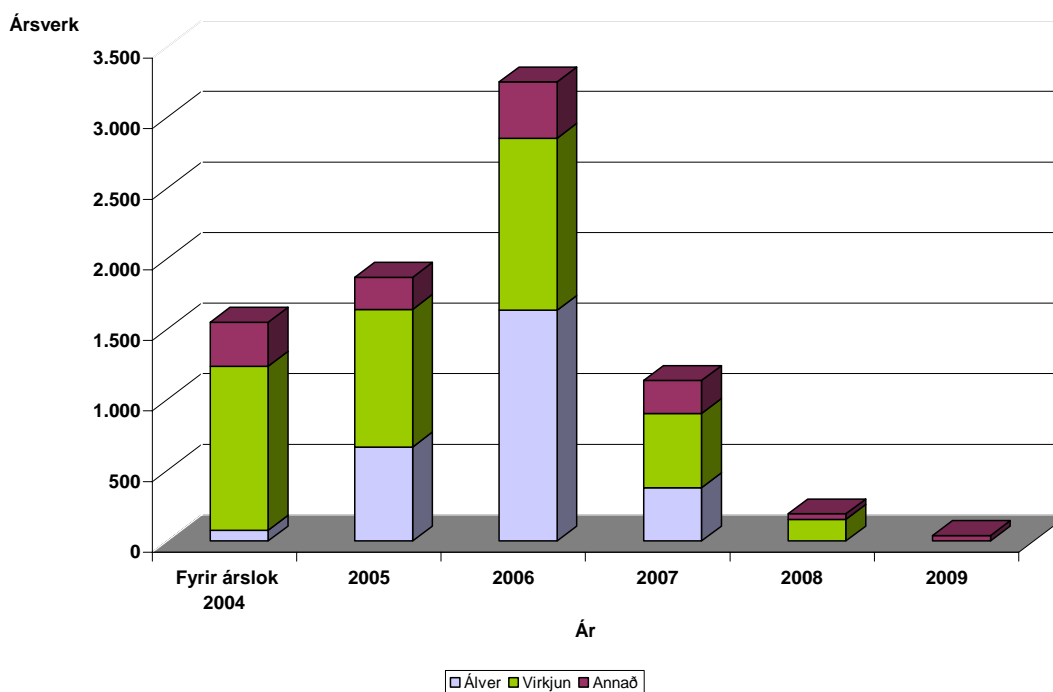
4.2.1 Framkvæmdatími

Áætluð áhrif framkvæmda við álverið (að höfn meðtalinni) á atvinnusköpun og íbúafjölda, eru sýnd í Viðauka I, töflum 4 og 8. Áætluð áhrif annarra tengdra verkþátta (virkjanir, háspennulínur, grunngerð og húsnæði) á atvinnusköpun og íbúaðróun eru sýnd í Viðauka I, töflum 5, 6 og 8.

Framkvæmdir við álver

Við framkvæmdir vegna álversins 2004-2007 er talið þurfa rúmlega 2.750 ársverk, þar af um 1.640 ársverk þegar framkvæmdir standa sem hæst árið 2006. Í þeim tölum eru meðtaldir allir starfsmenn undirverktaka sem starfa á byggingarstað. Aðrir þættir verkefnisins eru taldir munu þarfnast starfsfólks sem nemur um 5.250 ársverkum á árunum 2003-2008, þar af er bygging Kárahnjúkavirkjunar, tengivirkis og háspennulína talin munu krefjast rúmlega 4.000 ársverka og byggingar íbúðarhúsnæðis (að meðtöldum götum og veitum) um 800 ársverka. Þörfin mun rísa hæst árið 2006 þegar allir þættir verkefnisins munu krefjast fjölda starfsmanna sem nemur rúmlega 3.250 ársverkum (sjá mynd 4.1 hér að neðan).

Mynd 4.1 Áætluð vinnuafliþörf á framkvæmdatímanum 2004-2009

Við mat á áhrifum framkvæmda við álverið er áætlað að heimamenn sinni 10% starfanna og að starfsmenn sem flytja tímabundið til Austurlands með fjölskyldur sínar á meðan á framkvæmdum stendur séu 5% starfsmanna. Samkvæmt upplýsingum frá Bechtel eru um 80% starfsmanna við framkvæmdirnar erlent vinnuafli og Íslendingar sem dvelja í vinnubúðum um 5% starfsmanna.

Ársverk á Mið-Austurlandi voru 2004 um 50% af íbúafjölda svæðisins. Gert er ráð fyrir að þetta hlutfall hækki smám saman á næstu 5 árum í 52% af íbúafjöldanum vegna breytinga í aldursskiptingu, m.a. vegna hækkandi hlutfalls 50-65 ára fólks og minnkandi fæðingatíðni. Íbúafjölgunin verður því u.þ.b. 2 fyrir hvert nýtt starf sem verður til vegna álversins sjálfs og áhrifa þess.

Þessar forsendur sem hér hafa verið nefndar munu leiða til íbúafjölgunar vegna framkvæmda (Viðauki I, tafla 8) upp í tæplega 10.400 manns árið 2007. Árið 2007 munu störf í álverinu ekki bæta upp fækkun starfa heimamanna og tímabundið aðfluttra við framkvæmdir og leiða til þess að íbúafjöldi er áætlaður tæplega 10.000 árið 2009.

4.2.2 Framleiðslutími

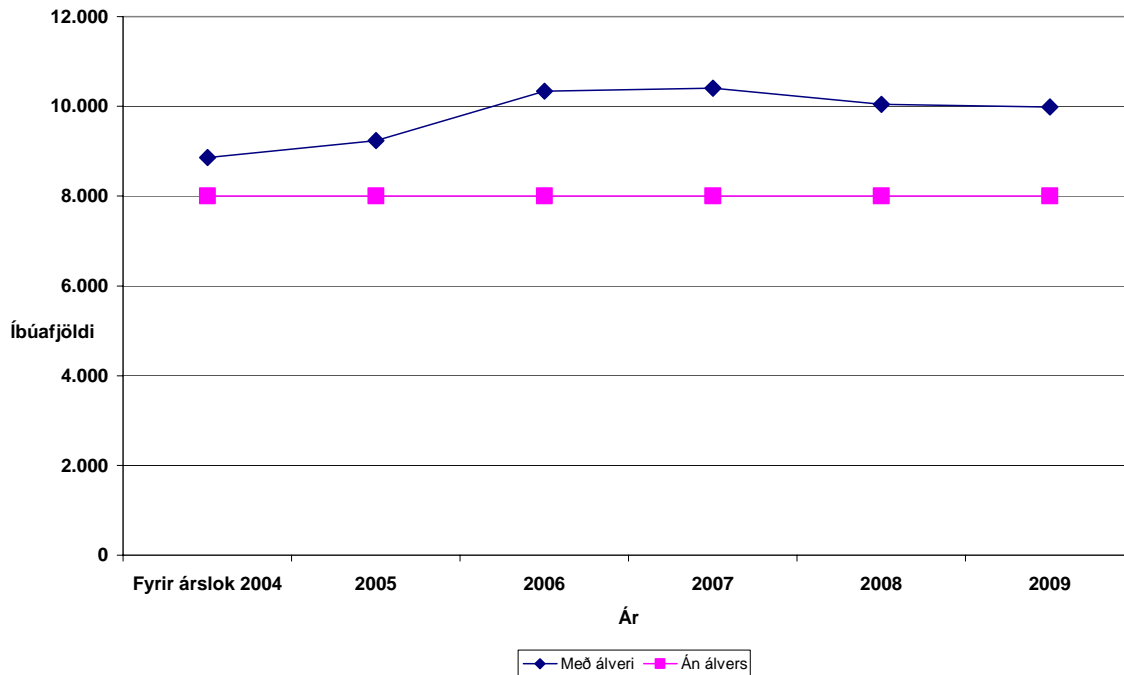
Framleiðsla álvers

Áætlað er að álverið þurfi 383 starfsmenn í fullu starfi auk um 4.5% vegna afleysinga, eða um 400 ársverk. Afleysingar vegna fría verða að töluverðu leyti leystar með fastráðnu starfsfólki. Þannig er t.d. reiknað með að 80% starfsmanna við framleiðslu séu á hverjum tíma að sinna framleiðslustörfum en hin 20% séu í fríum, eða að sinna öryggis- og umhverfismálum, við starfsþjálfun o.fl. Óbein og afleidd áhrif eru talin skapa 400 ársverk til viðbótar á svæðinu. Það eru því alls um 800 ársverk sem framleiðsla álversins mun skapa á Mið-Austurlandi með beinum, óbeinum og afleiddum hætti (Viðauki I, tafla 2).

Útreikningar á tengslum milli ársverka og íbúafjölda eru byggðir á upplýsingum úr vinnuþéttmælingum Hagstofunnar, þ.e. að ársverk séu um 50% af íbúafjölda.

Ennfremur er gert ráð fyrir því að ársverk sem hlutfall af íbúafjölda munu aukast smám saman úr 50% árið 2004 í 52% árið 2009, eins og útskýrt er í kafla 4.2.1 hér að framan.

Mynd 4.2 Áhrif álvers á íbúafjölda á Mið-Austurlandi

Áætluð íbúafjölgun sem verður vegna framleiðslu álversins er 1.538 íbúar frá 2005 til 2009 (Viðauki I, tafla 8). Áætlað er að sá íbúafjöldi sem var á Mið-Austurlandi í lok árs 2004, þ.e. um 8.863 manns, eigi eftir að fara upp í 9.988 í lok árs 2009. Með álverinu skapast alveg nýtt umhverfi atvinnu- og efnahagslífs á svæðinu með hærri meðaltekjum og meiri viðskiptatækifærum á fjölmörgum sviðum. Í ofangreindum íbúatölum eru ekki meðtaldir starfsmenn sem dvelja tímabundið á Austurlandi á meðan á framkvæmdum stendur, jafnvel þótt margir erlendir ríkisborgarar úr þeirra hópi séu skráðir tímabundið með lögheimili á svæðinu.

Við mat á áhrifum álversins á atvinnusköpun í öðrum greinum er ekki mögulegt að taka tillit til áhrifa þjóðfélagsbreytinga næstu 10-15 árin. Sem dæmi má nefna að byggðin í landinu þjappast æ meira saman á Suðvesturlandi, menntunarstig þjóðarinnar fer hækkandi, þátttaka kvenna í atvinnulífinu breytist hratt með aukinni menntun þeirra, vinnumarkaður þróast ört í átt til meiri fjölbreytni og sveigjanleika í ráðninga-fyrirkomulagi, orkunotkun á mann eykst stöðugt, sörpmagn eykst sífellt, neysluvenjur fólks breytast með aukinni hagsæld, bifreiðaeign og bifreiðanotkun er að aukast og upplýsingatækninni fleygir fram. Gildismat í þjóðfélaginu breytist hratt, umhverfis-sjónarmið fá sífellt meira vægi, einstaklingshyggja eykst, hefðbundið fjölskylduform breytist, fólk verður sífellt kröfuharðara sem neytendur og tækninni fleygir ört fram.

Staðsetning óbeinna og afleiddra starfa

Óbein og afleidd störf sem álverið skapar myndast með fernum hætti, þ.e. neyslutengsl, baktengsl, framtengsl og lárétt tengsl (sjá kafla 4.3.2). Neyslutengslanna gætir mest í þeim byggðarlögum sem starfsmennirnir búa í og auk þess á höfuðborgarsvæðinu. Erfitt er að geta sér til um hvar starfsmenn álversins komi til með að búa en líklegt er að stór hluti þeirra komi til með að búa í Fjarðabyggð (Fáskrúðsfjörður meðtalinn) eða á Fljótsdalshéraði. Neyslutengslanna mun ennfremur gæta töluvert á Egilsstöðum og jafnvel á Reyðarfirði vegna hlutverks bæjanna sem miðstöðvar samgangna, verslunar og þjónustu. Baktengsla á svæðinu, sem myndast vegna kaupa álversins á vörum og þjónustu, mun gæta mest í Fjarðabyggð og á Egilsstöðum. Láréttra tengsla, sem mæla samdrátt í annarri atvinnustarfsemi vegna samkeppni frá álverinu um vinnuaflið, mun gæta um allt Mið-Austurland og ekki síst í jaðarbyggðum þar sem tekjur eru lágar og atvinna stopul. Framtengslin verða helst á sviði flutningastarfsemi, sölu- og markaðsmála og frekari úrvinnslu en m.a. er gert ráð fyrir víraframleiðslu í álverinu. Framtengslanna mun aðallega gæta á Reyðarfirði. Nettófjöldi óbeinna og afleiddra starfa á Mið-Austurlandi sem myndast er áætlaður um 400 störf. Þessi störf munu að mestu leyti myndast í Fjarðabyggð (Fáskrúðsfjörður innifalinn) og á Egilsstöðum.

Áhrif álversins á íbúafjöldann

Væntanleg áhrif álversins á íbúafjöldann verða líklega sem hér segir:

Núverandi íbúar flytja síður á brott. Á síðustu árum hefur margt ungt fólk á þrítugsaldri flutt brott af svæðinu og konur í meira mæli en karlar. Tilkoma álversins mun að öllum líkindum draga verulega úr brottflutningi ungs fólks. Áhugi unga fólksins á störfum í fyrirhuguðu álveri var staðfestur í skoðanakönnun Félagsvísindastofnunar sem unnin var fyrir Reyðarálf hf. árið 2000 og í skoðanakönnun Kjartan Ólafssonar hjá Byggðarannsóknarstofnun Íslands. Margt fólk á sextugs- og sjötugsaldri flytur á brott vegna þess að störf fyrir ófaglært fólk, sem ekki eru líkamlega erfið og henta þessu fólki, eru fá á Mið-Austurlandi. Það eru meiri möguleikar fyrir þetta fólk að finna “ýmisi” þjónustustörf við hæfi á höfuðborgarsvæðinu og í mörgum tilvikum eru börn þeirra og barnabörn búsett þar. Álverið mun með beinum og óbeinum hætti skapa fjölda þjónustustarfa sem henta fólki á þessum aldri og ef börn þeirra og tengdabörn finna einnig störf við hæfi eru meiri líkur en ella á að stórfjölskyldan haldi kyrru fyrir á svæðinu.

Kynhlutfall. Eins og fram kom í 2. kafla hefur hlutfall karla á vinnualdri (18-69 ára) verið nokkuð hærra en hlutfall kvenna og hefur þessi munur jafnvel aukist á framkvæmdatímanum. Það er stefna Alcoa Fjarðaáls að í samsetningu starfsmanna-hópsins verði leitast við að hafa breidd í aldurssamsetningu og jafnt hlutfall kynjanna. Þessi viðleitni kemur m.a. fram í því að fyrirtækið hefur sett sér það markmið að konur verði helmingur starfsmanna. Þetta markmið hefur orðið til þess að verkferlar, tæki og tækni hafa verið hönnuð til að koma í veg fyrir að verði til verk og aðstæður sem krefjast

ákveðins líkamsstyrks eða hæðar. Ennfremur verða þjónustukaup álversins mjög mikil og er ljóst að mörg störf sem þar skapast muni henta konum vel.

Aðflutningur. Hugsanleg áhrif á aðflutning fólks voru könnuð af Félagsvísindastofnun fyrir Reyðarálf hf. meðal 25-50 ára fólks sem flutt hafði á brott frá Mið-Austurlandi á árunum 1995-1999 og ekki snúið til baka í árslok 2000. Könnunin sýndi töluverðan áhuga þessa fólks á að snúa til baka ef störf sem freista þeirra væru í boði. Um 17% sögðu að það væri frekar eða mjög líklegt að þeir myndu flytja til baka ef álver yrði reist í Reyðarfirði, en 49% sögðu að það væri frekar eða mjög ólíklegt. Svörin voru nokkuð háð aldri og það kom greinilega fram að áhugi unga fólksins á að flytja til baka var meiri en þeirra sem eldri voru.

Aldursskipting. Vænta má jákvæðra breytinga á aldursskiptingu íbúanna með tilkomu álversins. Fyrstu árin mun fólki á aldrinum 20-39 ára að öllum líkindum fjölga verulega og af þeim sökum einnig börnum sem þeim fylgja. Reynslan sýnir að þeir sem sækjast eftir að flytja um langan veg vegna nýrra og áhugaverðra starfa eins og álverið mun bjóða eru helst á aldursbilinu 20-39 ára. Fólk á aldrinum 40-60 ára er almennt ekki eins hreyfanlegt. Þess vegna má búast við að bæði brottfluttir Austfirðingar og aðkomufólk sem ræður sig til starfa í álverinu verði að stórum hluta á aldursbilinu 20-39 ára.

4.3 ATVINNU- OG EFNAHAGSLÍF

4.3.1 Framkvæmdatími

Áætlaðar fjárfestingar Alcoa Fjarðaáls í álveri sem er með framleiðslugetu upp á 346 þús. tonn á ári, nema um og yfir 1.1 milljarði USD (70-80 milljarðar íslenskra króna). Heildarfjárfesting vegna Kárahnjúkavirkjunar og háspennulína er áætluð 90-100 milljarðar króna. Alls er því fjárfesting vegna verkefnisins nálægt 200 milljarðar króna. Þessar tölur geta breyst verulega í íslenskum krónum ef umtalsverð breyting verður á gengi Bandaríkjadollars.

Áætla má frá hliðstæðum verkefnum að um 70% kostnaðar séu innfluttar fjárfestingarvörur, en um 30% innlendur kostnaður. Innlendur kostnaður er því áætlaður um 30 milljarðar króna. Langstærsti hluti innlends kostnaðar er vinnuafli.

Útreikningar í kafla 4.3.2 hér að aftan sýna að framleiðsla álversins muni í gegnum margfeldisáhrif líklega skapa um 1 starf á Mið-Austurlandi fyrir hvert eitt starf í álverinu. Áætlað er að óbein og afleidd áhrif vegna framkvæmda við álverið verði þau sömu þannig að hvert eitt starf heimamanna við framkvæmdir skapi til viðbótar 1 starf. Það er ennfremur áætlað að margfaldarinn fyrir störf tímabundið aðfluttra verði 0,5, fyrir erlenda starfsmenn 0,15 og fyrir innlent vinnuafli sem dvelur í vinnubúðum 0,1. Rökin fyrir mun minni margfeldisáhrifum tveggja síðarnefndu hópanna eru þau að þeir verja mun minni hluta tekna sinna til neyslu á svæðinu og fjárfesta ekki þar.

Gífurlegur fjöldi aðkomumanna, bæði innlendra og sérstaklega erlendra, er á Mið-Austurlandi nú á framkvæmdatímanum. Sumir búa á svæðinu um lengri eða skemmri tíma, jafnvel með fjölskyldum sínum, sem mun enn frekar auka umsvif þar á þessum tíma.

Þar sem mörg þau störf sem til verða vegna óbeinna eða afleiddra áhrifa af framkvæmdum við álverið eru árstíðabundin og til skamms tíma er áætlað að íbúar á Mið-Austurlandi, að meðtöldum námsmönnum, manni um 40% þeirra. Hin 60% eru mönnum af aðkomufólki sem kemur tímabundið til starfa á svæðinu, t.d. námsmenn og erlent vinnuafli.

Áætluð margfeldisáhrif framkvæmda við álver og höfn eru talin nema um 720 ársverkum sem dreifast á árin 2004-2007. Talið er að heimamenn vinni 40% ársverkanna og aðkomufólk 60% þeirra (Viðauki I, tafla 4).

Gerðir hafa verið nokkrir stórir verksamningar vegna byggingar álversins en síðan eru nokkrir undirverktakar vegna hvers samnings. Byggingaraðili álversins er fyrirtækið Bechtel en HRV verkfræðihópurinn starfar með Bechtel að hönnun, útfærslu og ýmsum þjónustuverkefnum vegna álversins. HRV er í eign þriggja helstu verkfræðistofa landsins á sviði verkfræðilegrar hönnunar og stjórnunar verklegra framkvæmda, þ.e. Hönnunar, Rafhönnunar og VST.

Helstu sóknarfæri fyrir verktaka á Austurlandi hafa verið vegna undirverktakasamninga. Undirverktakan felst m.a. í samsetningu á raf- og vélbúnaði, viðhaldi véla og mannvirkja, flutningum, rekstri vinnubúða og útvegum á byggingarefni, tækjum, áhöldum og neysluvörum. Nefna má nokkur dæmi um undirverktöku vegna byggingar álversins. Í kerskála þarf t.d. að setja saman og ganga frá kerum, fódra kerin, vinna að pípulögnum og loftræsikerfi, uppsetningu krana, samsetningu og frágangi rafbúnaðar. Í steypuskála þarf að vinna að frágangi steypuvéla, samsetningu og frágangi rafbúnaðar, pípulögnum og kælikerfi og uppsetningu krana. Í skautsmiðju þarf að fódra ker og framleiða skautgaffla.

Settar hafa verið upp vinnubúðir fyrir um 1.500 starfsmenn. Þegar framkvæmdir verða í hámarki árið 2006 má gera ráð fyrir að rúmlega 1.600 manns verði starfandi á verksmiðjulóðinni.

Fyrirtæki í mannvirkjagerð hafa fundið verkefni sem henta þeim annað hvort vegna byggingar álversins eða í tengdum verkefnum, svo sem jarðvinnu og húsbýggingum. Margvísleg viðskiptatækifæri hafa skapast fyrir fyrirtæki sem selja vörur og þjónustu til verktaka- og framkvæmdaaðila eða til þeirra sem starfa við framkvæmdirnar. Má nefna fyrirtæki eins og Íslenska aðalverktaka, Ístak, Héraðsverk, Suðurverk, BM Vallá og BYKÓ.

Farþega- og vöruflutningar um Egilsstaðaflugvöll hafa aukist mikið og aukin spurn er eftir hvers kyns flutningaþjónustu. Einnig hefur spurn eftir hótelrymi aukist verulega. Í nokkrum tilvikum, t.d. í flugþjónustu, hefur aukin þjónusta nýst öllum íbúum svæðisins.

Áhrifin á atvinnu- og efnahagslíf Austurlands eru og verða gífurleg á meðan á framkvæmdum stendur og má búast við tímabundinni spennu, m.a. vegna þess að nokkur stór verkefni verða í gangi samtímis. Einkum má búast við að áhrifin á verktakafyrirtæki, verslun, þjónustu og samgöngufyrirtæki verði mikil. Þá má vænta þess að spurn eftir húsnæði aukist mikið og að verð hækki, einkum þó á Fljótsdalshéraði og í Fjarðabyggð.

4.3.2 Framleiðslutími

4.3.2.1 Aðferðafræði

Við mat á samfélags- og efnahagslegum áhrifum af framleiðslu álvers má beita mismunandi aðferðum. Fjallað verður stuttlega um aðferðafræði slíkrar matsvinnu og síðan verður gerð grein fyrir þeirri aðferð sem notuð verður í þessu verkefni.

Fyrst má nefna að í athugun sem Byggðastofnun gerði á árinu 1990 á áhrifum orkufreks álverna á atvinnulíf og byggð var beitt svonefndri “economic base” aðferð. Hún byggir á því að flokka störf í tvennt, þ.e. útflutningsstörf og afleidd störf, og mæla hlutföllin þar á milli. Niðurstaða Byggðastofnunar var að fyrir nýtt álver væru hlutföllin þarna á milli 1:2,3, sem er að fyrir hvert eitt starf í álveri myndu skapast 2,3 störf í öðrum greinum. Byggðastofnun bar einnig saman með sömu aðferð áhrif af nýju álveri miðað við að það væri staðsett á höfuðborgarsvæðinu, í Eyjafirði og í Reyðarfirði. Niðurstaðan var sú að ef álver yrði staðsett á Akureyri myndu skapast 1,3 ný störf á svæðinu fyrir hvert eitt starf í álveri og í Reyðarfirði 1 nýtt starf á svæðinu. Í þessari niðurstöðu felst að fyrir hvert 1 starf í álveri í Reyðarfirði verður til 1 viðbótarstarf á Mið-Austurlandi og 1,3 annars staðar á landinu. Fyrir álver í Reyðarfirði mun því minna en helmingur óbeinna og afleiddra starfa verða til á svæðinu samkvæmt útreikningum Byggðastofnunar.

Þessi aðferð að skipta störfum í útflutningsstörf og afleidd störf stendur fræðilega á fremur veikum grunni en hins vegar er auðvelt að beita mælingum samkvæmt henni. Margt annað kemur til álita við mat á margfeldisáhrifum en það hve störfum fjölgar mikið. Tilkoma stóriðjuvers hefur t.d. áhrif á launaþróun og verðlag á áhrifasvæði sínu. Hún getur hugsanlega leitt til fækkunar láglounastarfa, bætt rekstrarafkomu sveitarfélaga þannig að þau geti boðið betri þjónustu og bætt afkomu þjónustufyrirtækja, sem m.a. leiðir til aukinnar fjölbreytni starfa á svæðinu.

Á árinu 2000 vann Richard S. Conway að rannsókni á efnahagslegum áhrifum álverna á Washington fylki í Bandaríkjunum. Álvernaðurinn í fylkinu er 60 ára gamall og byggist aðallega á 5 stórum fyrirtækjum. Þar starfa um 7.500 manns og veltan á árinu 1998 var 2,6 milljarðar Bandaríkjadollara.

Gert var sérstakt spá- og hermilíkan með ýmsum breytum til að mæla bein og óbein áhrif álverna á hagkerfi fylkisins. Hegðun hagkerfisins var fyrst reiknuð með allri framleiðslu álverna (og þannig með öllum störfunum, tekjum starfsfólksins og aðkeyptum vörum og þjónustu innan fylkisins) til að skapa grunnspá til nokkurra ára.

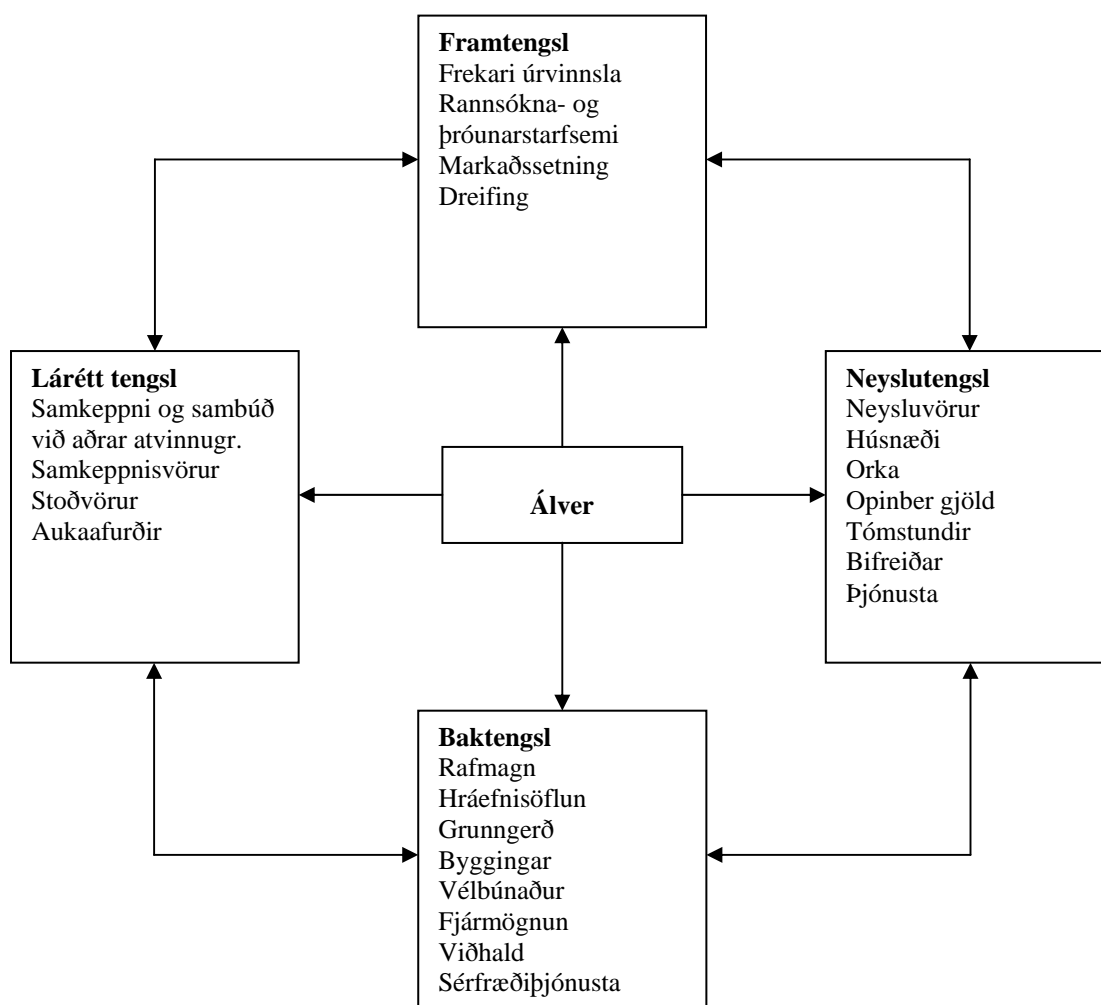
Útreikningur með hermilíkaninu var síðan endurtekinn án áliðnaðarins og þannig búin til fráviksspá. Mismunurinn á milli grunnspár og fráviksspár var notaður sem mælikvarði á margfeldisáhrif áliðnaðarins.

Niðurstaðan hvað störf varðar var sú að fyrir hvert eitt starf í áliðnaði höfðu skapast 2,9 afleidd störf annars staðar í hagkerfi fylkisins. Margfaldarinn er nokkuð hár vegna hárra launa í áliðnaði og vegna þess að hátt hlutfall af aðkeyptum vörum og þjónustu til áliðnaðar er keypt innan fylkisins. Þá er töluverð úrvinnsla á áli innan fylkisins.

Í rannsókninni voru einnig reiknuð margfeldisáhrif áliðnaðar á störf innan þeirra níu sýslna í Washingtonfylki sem hafa áliðnað. Flest þeirra eru í fremur dreifðri byggð. Í sex þessara sýslna er áliðnaðurinn af svipaðri stærðargráðu og fyrirhugað álver í Reyðarfirði, eða á bilinu 350 til 880 störf. Áhrifin á óbein og afleidd störf eru m.a. háð því hversu öflugt og fjölbreytt atvinnulíf er innan sýslunnar. Mestu staðbundnu margfeldisáhrifin reyndust í Chelan sýslu (íbúafjöldi 60 þúsund) eða 2,74 og minnst í Klickitat sýslu (íbúafjöldi 19 þúsund) 1,84, sem gefur til kynna að fyrir hvert eitt starf í áliðnaði hafa orðið til 0,84-1,74 störf í öðrum greinum í gegnum óbein og afleidd áhrif. Atvinnulífið í Klickitat sýslu er ekki nærri því eins fjölbreytt og í Chelan sýslu og því mun líkara því sem er á Mið-Austurlandi. Ein af meginniðurstöðum Conway's er að margfeldisáhrif fyrir fylkið allt eru töluvert meiri en samanlögð margfeldisáhrif allra níu sýslanna, sem gefur til kynna að hluta áhrifanna gæti utan sýslanna, líklega í stærstu borgum fylkisins. Í rannsókn Conway's eru mæld efnahagsleg áhrif iðnaðar sem þegar er til staðar í fylki þar sem búa 5-6 milljónir manna. Hagkerfi Washingtonfylkis er u.þ.b. 20 sinnum stærra en íslenska hagkerfið. Af þeirri ástæðu eru þeir sjálfum sér nógir um hærra hlutfall af aðföngum fyrir áliðnað en Íslendingar, þ.e. að undanskilinni raforku og hráefni. Þá er einnig meiri úrvinnsla úr áli í Washingtonfylki en hér á landi.

Mat á efnahagslegum áhrifum álvers í Reyðarfirði snýst um nýtt iðnaðarfyrirtæki sem ekki verður tilbúið að hefja starfsemi fyrir en eftir um 16 mánuði. Slíkt mat er ætíð háð ákveðinni óvissu. Þótt niðurstöður Conway's séu gagnlegar fyrir þessa athugun er ekki mögulegt að beita hermilíkani hans. Það er sniðið að mati á starfsemi sem þegar er til staðar en ekki á útflutningsstarfsemi sem áætlað er að verði sett á fót eftir 1-2 ár, þar sem aðferð sem kennd er við útflutningsgrunn (export base model) hentar mun betur. Aðferðin byggist á því að flokka tengsl ríkjandi útflutningsgreinar, eða ráðandi útflutningsfyrirtækis, við aðra efnahagsstarfsemi og grunngerð á svæðinu. Samkvæmt þessari aðferð er sá vöxtur í atvinnu- og efnahagslífi sem fylgir álverinu flokkaður niður í eftirfarandi tengsl innan svæðisins, sjá mynd 4.3.

Mynd 4.3 Margfeldisáhrif álvers

Baktengsl lýsa þeim áhrifum sem verða vegna kaupa á aðföngum til framleiðslunnar og þeirri grunngerð sem nauðsynlegt er að byggja upp vegna hennar, þar með talin bygging álvers og bygging og framleiðsla virkjana.

Framtengsl lýsa þeim áhrifum sem verða af starfsemi álversins í gegnum úrvinnslu, flutning á framleiðsluvörum á markað o.fl.

Neyslutengsl lýsa þeirri auknu eftirspurn sem skapast vegna neyslu starfsfólks í álveri og afleiddum störfum, skattgreiðslum þeirra og fyrirtækisins og starfsmanna í afleiddum störfum. Starfsmennirnir kaupa hús, bíla, neysluvörur og þjónustu og greiða opinber gjöld. Hið opinbera nýtir m.a. skatta og útsvör til að starfrækja menntastofnanir og heilbrigðisþjónustu á svæðinu.

Lárétt tengsl lýsa sambúðar- og samkeppnisáhrifum álvers á aðrar greinar á svæðinu svo sem aukinni samkeppni um vinnuafli og sköpun nýrra tækifæra í ferðaþjónustu vegna betri grunngerðar. Þau tákna einnig áhrif á samkeppnisvörur, stoðvörur og aukaafurðir.

Þessi tengsl munu hvert um sig leiða til mismikillar atvinnusköpunar innan Mið-Austurlands. Neyslutengsla mun að öllum líkindum gæta mest en baktengsla örlítið minna og áhrifa þeirra

mun gæta til langs tíma. Framtengsl verða mjög takmörkuð en lárétta tengslin munu hafa bæði jákvæð og neikvæð áhrif á atvinnulíf svæðisins. Áhrifa lárétta tengslanna mun gæta mun meira á framkvæmdatíma en framleiðslutíma álversins. Þau munu m.a. hafa áhrif á byggingastarfsemi, viðgerðarþjónustu, ferðarþjónustu, verslun og viðskipti.

4.3.2.2 Neyslutengsl

Laun og launatengdur kostnaður álversins er áætlaður rúmum 2 milljarðar króna á ári, mælt á núverandi verðlagi. Bein þjónustukaup álversins eru talin leiða til 150 ársverka að mati Alcoa og óbein þjónustukaup til allt að 50 ársverka til viðbótar. Áætla má að laun og tengdur kostnaður vegna slíkra þjónustustarfa séu u.þ.b. 800-1.000 milljónir króna á ári. Af beinum launagreiðslum og orlofsgreiðslum má áætla að um 16% fari í skatta til ríkisins, 12% í útsvar til sveitarfélaga, 4% í lífeyrissjóðsgreiðslur og 1% í iðgjöld til stéttarfélaga. Áætla má að um 3% fari í sparnað og um 64% til neyslu.

Samkvæmt skiptingu útgjalda á grundvelli vísitölu neysluverðs Hagstofunnar frá september 2005 fara rúmlega 18% útgjalda heimila í matvörur, drykkjavörur og tóbak, 5,3% í föt og skó, 22,8% í húsnæði, 2,7% í orkukaup, 5,6% í húsgögn og heimilisbúnað, 4,1% í heilsugæslu og lyf, 11,5% í kaup og rekstur ökutækja, 1,8% í flutninga, 3,1% í póst og síma, tæp 13% í tómstundaiðkun og menningu, 0,5% í menntun, 5,4% í veitingahús og hótél og 6,4% í ýmsar vörur og þjónustu.

Laun og tengdur kostnaður vegna starfa hjá álverinu, að meðtöldum störfum vegna aðkeyprar þjónustu, er áætlaður alls um 2,8-3,0 milljarðar króna á ári. Áætla má að 50-60% af þessari fjárhæð eða um 1,5-1,7 milljarðar króna verði varið innan Mið-Austurlands í gegnum neyslu, fjárfestingar einstaklinga, útsvör og skatta, en 40-50% verði varið utan svæðisins. Þessi hlutföll eru áætluð því engin leið er að reikna þau út með nákvæmari hætti.

Af þeirri fjárhæð sem varið er innan Mið-Austurlands er áætlað að einn þriðji eða um 500-600 milljónir króna endi sem launagreiðslur hjá viðkomandi þjónustuaðilum og opinberum aðilum. Miðað við það að margfeldisáhrifa gæti líka af þessum launagreiðslum í næstu umferð og svo koll af kolli, verða því uppsöfnuð áhrif u.þ.b. 0,5 af upphaflegri fjárhæð, eða rúmlega 750-850 milljónir króna sem skapar um 220-250 viðbótarstörf á svæðinu. Má áætla út frá þeirri tölu að margfaldari neyslutengsla sé um 0,6. Þessa niðurstöðu verður að taka með fyrirvara um allt að 10-15% skekkjumörk. Í þessum samanburði er tekið tillit til þess að meðaltekjur í álveri eru almennt hærri en í sambærilegum störfum annars staðar á vinnumarkaði, jafnvel þó launataxtar séu svipaðir. Þetta er vegna þess að vaktavinna vegur þungt hjá stórum hluta starfsmanna í álverum.

4.3.2.3 Baktengsl

Alcoa Fjarðaál áformar að bjóða út fjölbreytta vöru- og þjónustuþætti, sbr. heimasíðu fyrirtækisins (www.alcoa.com/iceland/ic/info_page/outsourcing.asp). Má þar nefna verkefni tengd umhverfismálum, viðhaldi mannvirkja og búnaðar, þjónustu tengda starfsmannahaldi og rekstri, flutninga- og hafnarstarfsemi o.fl.

Samkvæmt upplýsingum frá Alcoa má gera ráð fyrir að innlendur kostnaður á ári, að orkukaupum frátöldum, verði 87-95 milljónir USD, eða 5,5-6,0 milljarðar króna á núverandi

gengi. Þar af má áætla að beinn launakostnaður álversins sé um 2 milljarðar króna. Innlend þjónustukaup eru því áætluð 3,5-4,0 milljarðar án vsk.

Alcoa gerir ráð fyrir að innlendum þjónustukaupum verði að miklu leyti sinnt af fyrirtækjum á Austurlandi. Þó er það þannig í reynd að mörg fyrirtæki sem munu þjóna álverinu verða með höfuðstöðvar utan Austurlands en starfsemi á svæðinu. Þessi þjónustukaup eru þess eðlis að áætla má að vinnuafl sé um 30-50% kostnaðar eftir því um hvers kyns starfsemi er að ræða. Miðað við að 2/3 starfsmanna sem sinna þessum verkefnum búi á Mið-Austurlandi og að vinnuafl sé 30-50% kostnaðar fara um 700-1.300 milljónir kr. í laun og tengd gjöld á Mið-Austurlandi vegna þjónustukaupa, eða 200-250 ársverk.

Til viðbótar þarf að gera ráð fyrir að rafmagnskaup álversins muni hafa einhver efnahagsleg áhrif á svæðinu. Eftir að framleiðsla virkjunar hefst munu starfa þar um 15 manns, keyptar verða að rekstrarvörur og þjónusta, auk þess sem neyslutengsl skapast vegna starfsmanna. Telja verður að bein, óbein og afleidd ársverk vegna þess þáttar verði tæplega 30.

Margfaldari 230-280 ársverka er af stærðargráðunni 0,6-0,65, miðað við 400 ársverk í álverinu sjálfu. Lítil hluti af þjónustukaupum álversins, s.s. hafnar- og flutningastarfsemi, meðhöndlun sorps, þjónusta tengd útflutningi og úrvinnsla álgjalls flokkast frekar sem framtengsl en baktengsl. Af þeirri ástæðu er áætlað að margfaldari baktengsla verði 0,55 en framtengsla 0,05. Þessa niðurstöðu verður að taka með fyrirvara um allt að 10-15% skekkjumörk.

4.3.2.4 Almennt um margfeldisáhrif

Eftirfarandi forsendur, byggðar á því sem fjallað er um hér að framan, eru settar fram um svæðisbundin margfeldisáhrif álversins á atvinnulíf á Mið-Austurlandi:

- Áhrifin í gegnum framtengsl verða lítil. Þau verða helst á sviði flutningastarfsemi, sölu- og markaðsmála og frekari úrvinnslu. Alcoa áformar m.a. að framleiða 90.000 tonn af álvírum en þeir eru m.a. nýttir við framleiðslu háspennustrengja. Störf við þá framleiðslu eru þó innifalin í núverandi starfsmannafjölda álversins en geta þó kallað á frekari umsvif. Áhrif í gegnum framtengsl eru metin 0,05 en nokkur óvissa fylgir þó þeirri tölu.
- Áhrif í gegnum lárétt tengsl eru óviss, einkum eftir að framleiðsla álversins hefst. Það er ekki mögulegt með neinni nákvæmni að reikna þessi áhrif nokkur ár fram í tímann. Eftir að hafa fjallað um málið með sveitarstjórnarmönnum og fulltrúum úr atvinnulífi á svæðinu þá er það niðurstaðan að áætla þessi margfeldisáhrif sem $-0,2$, þ.e. að fyrir hvert eitt starf sem skapast í álverinu tapist 0,2 önnur störf á svæðinu í atvinnustarfsemi sem verður undir í samkeppni á vinnumarkaði svæðisins við tilkomu álversins.
- Svæðisbundin margfeldisáhrif á atvinnulífið í gegnum neyslutengsl eru áætluð 0,6 og baktengsl 0,55 eins og áður hefur verið fjallað um.
- Nettó svæðisbundin margfeldisáhrif af framleiðslu álversins á atvinnulíf eru áætluð $+1,0$ ($0,05+0,60+0,55-0,20$).

Útreikningar byggðir á ofangreindum forsendum eru settir fram í Viðauka I, töflu 2. Ekki er víst að þessar forsendur haldist óbreyttar í 5-7 ár, auk þess sem þær eru háðar nokkrum skekkjumörkum. Ríkisvaldið, sveitarstjórnirnar á svæðinu og Alcoa Fjarðaál munu með stefnumörkun sinni og aðgerðum hafa áhrif á það hver óbein og afleidd áhrif álversins verða. Á það verður einnig að leggja áherslu að meta má margfeldisáhrif með öðrum hætti en í fjölda starfa sem skapast, t.d. með því að meta áhrif á laun og verðlag, aukna fjölbreytni í atvinnulífi, bættu afkoma þjónustufyrirtækja og vörusala og hagkvæmari rekstur opinberrar þjónustu.

Rétt er að taka fram, að nær samfelldar byggingaframkvæmdir er um að ræða við virkjanir, byggingu álvers, línulögn, húsbyggingar og hafnargerð á Mið-Austurlandi í um 6 ár og hafa þær gríðarleg margfeldisáhrif á svæðinu. Það getur reynst erfitt að aðgreina þau áhrif frá þeim áhrifum sem framleiðsla álversins hefur ein og sér.

Gera má ráð fyrir að árið 2009 muni álverið með beinum, óbeinum og afleiddum störfum skapa um 800 ný ársverk á Mið-Austurlandi, þar af um 400 í álverinu sjálfu. Það skiptir einnig miklu máli í þessu sambandi að álver greiða að meðaltali hærri laun en aðrar framleiðslugreinar, að fiskveiðum undanskildum. Mikill skortur hefur verið á vel launuðum störfum í landi á Austfjörðum. Mikilvægustu efnahagsleg áhrif álversins á svæðinu verða því líklega þau að vel launuðum störfum fjölgar og lífskjör verða bætt.

Aukning um 800 varanleg störf á Mið-Austurlandi á u.þ.b. 5 árum getur leitt til almennra launa- og verðhækkana. Skortur á vinnuafli getur haft neikvæð áhrif á greinar svo sem landbúnað, ferðaþjónustu og ýmsar þjónustugreinar. Aukin eftirspurn getur leitt til hækkunar á verði á húsnæði o.fl., en almennar verðhækkningar geta verið óhagstæðar fyrir þá sem búa við lágur tekjur. Aftur á móti má gera ráð fyrir að ýmsar vörur og þjónusta geti lækkað vegna aukinnar samkeppni á svæðinu.

Hins vegar bendir ýmislegt til þess að slík vandamál verði takmörkuð eða komi ekki upp nema í litlum mæli. Tímaáætlun verkefnisins er nokkuð rúm þannig að nægur tími hefur verið til að skipuleggja og undirbúa alla þætti þess. Þarfir fyrir aukið vinnuafli og húsnæði, eða samgöngubætur, hafa verið fyrirséðar í nokkur ár og gerðar hafa verið áætlanir um það hvernig skuli bregðast við þeim. Framkvæmdastjórar sveitarfélaga, forystumenn stéttarfélaganna og aðrir viðmælendur létu í ljós þá skoðun að vinnumarkaður og húsnæðismarkaður, svo og stjórnsýsla hins opinbera, muni ráða vel við að mæta nýjum þörfum vegna álversins. Þrátt fyrir að atvinnulíf sé að ýmsu leyti traust fækkaði fólki allt til ársins 2002 og var því nokkur umframgeta í þjónustu og grunngerð á svæðinu.

4.3.2.5 Áhrif álversins á aðrar atvinnugreinar

Fyrirsjáanleg áhrif álvers í Reyðarfirði á aðrar atvinnugreinar á svæðinu eru sem hér segir:

Sjávarútvegur: Eins og fjallað var um í 2. kafla stendur sjávarútvegur á svæðinu nokkuð traustum fótum m.a. vegna nálægðar við gjöful fiskimið og öflugra fyrirtækja. Hins vegar fela störf við fiskveiðar í sér fjarvistir að heiman og störf í fiskvinnslu eru ótrygg og tekjur óvissar. Þess vegna munu ýmsir sem starfa í sjávarútvegi vilja komast í störf í álverinu eða önnur ný störf sem af því munu leiða. Nú þegar er skortur á vinnuafli í fiskvinnslu og honum er mætt með erlendu vinnuafli og öðru aðkomufólki. Menntun margra sjómanna, vélstjóra og skipstjórnarmanna er í samræmi við þarfir álversins. Reikna má með að einhver hluti fiskverkafólks sækir um störf í álverinu þar sem 64% starfanna mun einungis krefjast

almenningar menntunar. Því má búast við að töluverður hluti þeirra starfsmanna sem nú starfa í sjávarútvegi muni sækjast eftir störfum í álverinu. Hins vegar eru laun skipstjórnarmanna það há að þeir myndu lækka töluvert í launum við að fara til starfa í álverinu en þó er reiknað með að einhver hluti þeirra muni sækjast eftir tryggu starfi í landi. Álverið mun líklega ennfremur draga til sín margt ungt fólk á svæðinu sem að öðrum kosti myndi starfa í sjávarútvegi.

Landbúnaður: Samdráttur hefur verið í landbúnaði undanfarin ár. Störf í álveri, eða afleidd störf, munu gefa fólki sem hefur starfað í landbúnaði tækifæri til að skipta um starfsvettvang eða ná sér í viðbótartekjur. Þetta mun hjálpa þeim bændum að bregða búi sem það kjósa og öðrum að takast á við búháttabreytingar vegna aukinna tekna.

Iðnaður og byggingarstarfsemi: Mörg fyrirtæki sem eru í iðnaði og byggingarstarfsemi auk sjálfstætt starfandi iðnaðarmanna hafa notið góðs af framkvæmdum við álverið. Fyrirtækin munu líka njóta góðs á framleiðslutíma álversins en þjónustukaup álversins verða mjög mikil. Fyrirtækin munu jafnframt hafa nóg að gera í gegnum neyslutengsl, t.d. með húsbyggingum fyrir starfsfólk í álverinu eða afleiddum störfum. Nokkur iðnaðarfyrirtæki, t.d. í viðgerðarþjónustu og minni háttar framleiðslu, munu líklega missa starfsfólk yfir til álversins, auk þess sem störf þar munu freista margra iðnaðarmanna.

Ferðaþjónusta: Aðilar í ferðaþjónustu munu njóta aukinna tekna á svæðinu vegna tilkomu álversins og bættra samganga. Ný tækifæri hafa skapast fyrir fyrirtæki í ferðaþjónustu, t.d. fyrir þau sem eru í hótél- og veitingarekstri. Eftirspurn eftir hótélrými hefur aukist þar sem margir eru á ferðinni í viðskiptaerindum, svo sem verktakar, sérfræðingar og eftirlitsmenn.

Áður hefur verið nefnt að eftirspurn eftir vinnuafli, tengt bæði framkvæmdum og framleiðslu álversins, geti leitt til þess að fólk sem hefur haft lág laun og/eða árstíðabundna vinnu muni njóta betri stöðu á vinnumarkaði. Þetta getur haft áhrif á ferðaþjónustu sem hefur lengi byggst á árstíðabundnu vinnuafli, fólki í hlutastörfum og láglaunafólki. Búast má við að þessi áhrif muni vara í skamman tíma.

Ekki er líklegt að tilkoma álversins dragi úr ferðamannastraumi til Mið-Austurlands, einkum ef vandað er til hönnunar og frágangs á lóðinni í kringum álverið. Alcoa Fjarðaál hefur tekið á móti bæði einstaklingum og hópum á framkvæmdatímanum og veitt þeim leiðsögn um svæðið. Ennfremur má búast við auknum ferðamannastraumi eftir að framleiðsla álversins hefst, sérstaklega ef útbúinn er útsýnisstaður þar sem horfa má yfir svæðið og boðið er upp á leiðsögn fyrir þá sem vilja heimsækja álverið. Þá munu vegir sem byggðir verða á hálendinu vegna Kárahnjúkavirkjunar nýtast ferðafólki.

Þjónustugreinar: Búast má við vexti í þjónustugreinum vegna fjölgunar íbúa, aukinnar atvinnu og hærri tekna. Vöxtur þjónustugreina mun vafalaust efla Egilsstaði sem þjónustumiðstöð Mið-Austurlands og Reyðarfjörð vegna nálægðar við álverið. Búast má við að makar þeirra sem flytjast vegna starfa í álverinu muni bæta úr skorti á sérmenntuðu fólki svo sem í heilbrigðisþjónustu, félagsþjónustu, skólum og fleiri þjónustugreinum.

4.4 KANNANIR

IMG Gallup vann að símarannsókn fyrir Alcoa Fjarðaál í desember 2005. Markmiðið var að kanna viðhorf fólks á Mið-Austurlandi til Alcoa Fjarðaáls. Í úrtakinu voru 1.066 einstaklingar, 719 svöruðu og var svarhlutfallið því 67%. Niðurstöðurnar eru settar fram í tvennu lagi, þ.e. fyrir íbúa á Mið-Austurlandi annars vegar og hins vegar fyrir íbúa Fjarðabyggðar eingöngu.

Íbúar Mið-Austurlands voru spurðir hversu jákvæðir eða neikvæðir þeir væru gagnvart Alcoa Fjarðaáli. Tæplega 79% íbúa Mið-Austurlands voru mjög eða frekar jákvæðir gagnvart fyrirtækinu. Einungis tæplega 10% þeirra voru frekar eða mjög neikvæðir í garð fyrirtækisins. Íbúar Fjarðabyggðar voru enn jákvæðari en rúmlega 92% þeirra sögðust vera mjög eða frekar jákvæðir gagnvart Alcoa Fjarðaáli en einungis 1,3% þeirra voru mjög eða frekar neikvæðir. Ekki var mikill munur á svörum kynjanna. Karlmenn voru þó heldur jákvæðari en konur. Lítil sem enginn munur var á afstöðu fólks eftir aldri.

Spurt var hvort íbúunum fyndist Alcoa Fjarðaál vera traust eða ótraust fyrirtæki. Tæplega 91% íbúa Mið-Austurlands töldu Alcoa Fjarðaál vera mjög eða frekar traust fyrirtæki og tæplega 97% íbúa Fjarðabyggðar voru á sömu skoðun.

Íbúar Mið-Austurlands voru spurðir hvort þeir teldu að það gæti almennt orðið gott eða slæmt að vinna hjá Alcoa Fjarðaáli. Mikill meirihluti svarenda á Mið-Austurlandi eða um 88% töldu að það gæti orðið mjög eða frekar gott að vinna hjá fyrirtækinu. Um 95% svarenda í Fjarðabyggð voru á sama máli. Konur voru heldur jákvæðari en karlar.

Í rannsókninni var spurt hvort íbúarnir gætu hugsað sér að starfa hjá Alcoa Fjarðaáli ef athyglisvert starf biðist. Um 72% íbúa Mið-Austurlands gátu hugsað sér að vinna hjá fyrirtækinu. Heldur fleiri karlmenn (77%) en konur (67%) voru á þessari skoðun. Þeir sem svöruðu þessari spurningu játandi voru spurðir hvers vegna þeir gætu hugsað sér að vinna hjá fyrirtækinu. Flestir gátu hugsað sér að vinna hjá fyrirtækinu vegna góðra launa, áhugaverðs starfs, tilbreytingar og vegna þess að þeir töldu fyrirtækið traust. Fleiri íbúar Fjarðabyggðar en Mið-Austurlands, eða rúmlega 84% þeirra, gátu hugsað sér að vinna hjá Alcoa Fjarðaáli. Athyglisvert er að örlítið fleiri konur (85%) en karlar (84%) voru á þessari skoðun. Þeir sem svöruðu spurningunni neitandi voru spurðir um ástæður. Felstir gátu ekki hugsað sér að vinna hjá fyrirtækinu vegna annarrar vinnu, sökum aldurs, menntunar eða búsetu.

IMG Gallup vann að annari símarannsókn fyrir Alcoa Fjarðaál í september og október 2005. Markmiðið var að kanna viðhorf fólks á Íslandi til Alcoa Fjarðaáls og álversframkvæmda. Í úrtakinu voru 1.304 einstaklingar, 804 svöruðu og var svarhlutfallið því 62%. Niðurstöðurnar voru settar fram í tvennu lagi, þ.e. fyrir íbúa á Íslandi annars vegar og hins vegar fyrir íbúa Austurlands eingöngu.

Þátttakendur voru spurðir hversu jákvæðir eða neikvæðir þeir væru gagnvart Alcoa Fjarðaáli. Rúmlega 78% svarenda voru mjög eða frekar jákvæðir gagnvart fyrirtækinu. Um 22% svarenda voru frekar eða mjög neikvæðir í garð fyrirtækisins. Íbúar Austurlands voru mun jákvæðari en rúmlega 78% þeirra sögðust vera mjög eða frekar jákvæðir gagnvart Alcoa Fjarðaáli en um 12% þeirra voru mjög eða frekar neikvæðir. Ekki var mikill munur á svörum kynjanna en karlmenn voru þó heldur jákvæðari en konur. Lítil sem enginn munur var á afstöðu fólks eftir aldri.

Spurt var hvort þátttakendum fyndist Alcoa Fjarðaál vera traust eða ótraust fyrirtæki. Rúmlega 70% svarenda töldu Alcoa Fjarðaál vera mjög eða frekar traust fyrirtæki og 91% íbúa Austurlands voru á sömu skoðun. Stærri hluti kvenna en karla töldu fyrirtækið frekar eða mjög ótraust.

Í rannsókninni var spurt hvort svarendur teldu líklegt að þeir myndu sækjast eftir vinnu hjá Alcoa Fjarðaáli. Tæplega 97% svarenda töldu það mjög eða frekar ólíklegt. Rúmlega 12% íbúa Austurlands töldu það mjög eða frekar líklegt en rúmlega 63% þeirra fannst það mjög ólíklegt.

Spurt var um viðhorf til byggingar álvers við Reyðarfjörð. Tæplega 62% svarenda voru mjög eða frekar hlynntir byggingu álversins. Karlmenn voru almennt hlynntari byggingu álversins en konur.

Viðhorf til búsetu á Mið-Austurlandi var könnuð í rannsókninni. Um 49% svarenda voru jákvæðir fyrir búsetu á Austurlandi en rúmlega 36% þeirra voru neikvæðir. Tæplega 84% svarenda á Austurlandi voru jákvæðir fyrir búsetu á Mið-Austurlandi. Karlmenn voru almennt mun jákvæðari en konur. Lítil sem enginn munur var á svörum eftir aldri og menntun fólks.

Vegna rannsóknar á samfélagsáhrifum álvers- og virkjunarframkvæmda á Austurlandi framkvæmdi Kjartan Ólafsson hjá Bygðarannsóknarstofnun í samvinnu við Þróunarfélag Austurlands úrtakskönnun meðal fólks á aldrinum 18-62 ára sem búsett var á Austur- og Norðausturlandi haustið 2004. Endanlegt úrtak var 3.160 einstaklingar og var svarhlutfall 50,4%.

Íbúar Mið-Austurlands voru spurðir hvort þeir teldu að stóriðjuframkvæmdirnar myndu hafa jákvæð eða neikvæð áhrif á mannlíf byggðarlagsins. Flestir eða tæplega 83% töldu að stóriðjuframkvæmdirnar muni hafa mjög eða frekar jákvæð áhrif á mannlíf í byggðarlaginu. Einungis 9% þátttakenda á Mið-Austurlandi töldu að neikvæðra áhrifa muni gæta. Ennfremur töldu tæp 81% íbúa Mið-Austurlands að starfræksla álvers í Reyðarfirði muni hafa mjög eða frekar jákvæð áhrif á mannlíf á svæðinu.

Þegar spurt var hvort íbúarnir hefðu mikla eða litla trú á bættri fjárhagslegri afkomu í tengslum við stóriðjuframkvæmdirnar á Austurlandi kom í ljós að 43% íbúa Mið-Austurlands hafa mjög mikla eða frekar mikla trú á bættri fjárhagslegri afkomu í kjölfar stóriðjuframkvæmdanna. Íbúar Reyðarfjarðar voru lang jákvæðastir en allt að 70% þeirra höfðu mikla eða fremur mikla trú á bættri afkomu sinni. Íbúar Eskifjarðar voru næst jákvæðastir en um 50% þeirra höfðu mikla eða fremur mikla trú á bættri afkomu sinni.

Niðurstaðan var svipuð þegar spurt var hvort íbúarnir hefðu mikla eða litla trú á bættri fjárhagslegri afkomu í tengslum við starfrækslu álvers í Reyðarfirði. Íbúar Mið-Austurlands voru hvað jákvæðastir og 35% þeirra höfðu mikla eða fremur mikla trú á bættri fjárhagslegri afkomu í kjölfar starfrækslu álversins. Þeir íbúar sem búa næst álverslóðinni voru jákvæðastir en rúmlega 60% Reyðfirðinga höfðu mjög eða frekar mikla trú á bættri efnahagslegri afkomu en tæplega 50% Eskfirðinga. Um 30% íbúa Egilsstaða höfðu mjög eða frekar mikla trú á bættum efnahag.

Mæld var eigin aðkoma þátttakenda að stóriðjuframkvæmdunum. Um 25% svarenda á Mið-Austurlandi taldi fullyrðinguna, *Ég hef verið að vinna við eða í tengslum við framkvæmdirnar*, eiga mjög vel eða frekar vel um sig. Þetta má túlka á þann veg að fjórðungur fólks á Mið-Austurlandi á aldrinum 18-62 ára, tengist stóriðjuframkvæmdunum með beinum hætti gegnum vinnu sína. Þegar skoðað var hlutfall þeirra sem tengjast framkvæmdunum með beinum hætti eftir áætlaðri fjarlægð frá framkvæmdasvæðunum sést að þrjú svæði skera sig algerlega úr en þau eru: Reyðarfjörður (37%), Hérað (34%) og Egilsstaðir og Fellabær (34%). Athyglisvert er að íbúar á Eskifirði (13%), Neskaupstað (15%) og Seyðisfirði (12%) tengjast framkvæmdunum mun minna þrátt fyrir landfræðilega nálægð.

Þegar spurt var hversu líklegt eða ólíklegt væri að íbúarnir sæktust eftir vinnu við framkvæmdir vegna Kárahnjúkavirkjunar eða álvers í Reyðarfirði kom í ljós að einungis 15% íbúa Mið-Austurlands töldu það mjög eða frekar líklegt. Íbúar Reyðarfjarðar skáru sig úr hvað þetta varðar en tæp 30% aðspurðra töldu mjög eða frekar líklegt að þeir myndu sækjast eftir vinnu við stóriðjuframkvæmdir á Austurlandi.

Skoðaður var áhugi fólks á vinnu við álver Alcoa. Um 11% íbúa Mið-Austurlands töldu mjög eða frekar líklegt að þeir myndu sækjast eftir vinnu við álverið. Ef gögn eru greind eftir aldri og búsetu svarenda kom í ljós að 19% fólks á aldrinum 18-27 ára á Mið-Austurlandi töldu það mjög eða frekar líklegt að þeir myndu sækjast eftir vinnu við álverið. Allt að 33% íbúa Reyðarfjarðar töldu það mjög eða frekar líklegt að þeir myndu sækjast eftir vinnu við álverið, um 18% Eskfirðinga var á sama máli, um 16% Norðfirðinga en einungis um 5% íbúa Egilsstaða og Fellabæjar.

Kannaðar voru væntingar þátttakenda um íbúafjölgun í viðkomandi byggðarlögum fram til ársins 2010. Spurt var: *Hvort telur þú að íbúafjöldi í þínu byggðarlagi muni aukast, standa í stað eða dragast saman fram til ársins 2010 frá því sem nú er?* Um 37% þátttakenda á Mið-Austurlandi töldu að íbúafjöldi myndi aukast mjög mikið (+10%) fram til ársins 2010 og 48% þátttakenda töldu að íbúafjöldi myndi aukast frekar mikið (2-10%) fram til ársins 2010. Væntingar um íbúafjölgun tengdust áætlaðri meðalfjarlægð frá álverinu með mjög afgerandi hætti. Þannig telja nær allir íbúar á Reyðarfirði, Eskifirði, í Neskaupstað og á Egilsstöðum að íbúum þar muni fjölga mikið eða nokkuð fram til ársins 2010.

Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands kannaði fyrir Reyðarálf hf. afstöðu ungs fólks á Mið-Austurlandi, á aldrinum 18-28 ára, til álvers í Reyðarfirði. Könnunin, sem fór fram í nóvember og desember 2000, náði til fólks með lögheimili á svæðinu frá Fljótsdalshéraði til Breiðdalsvíkur. Af þeim 364 sem voru í úrtakinu svöruðu 203, eða 56%.

Þegar á heildina er litið voru ungir Austfirðingar sem þátt tóku í könnuninni frekar óánægðir með atvinnuástand í sínu byggðarlagi, bæði vegna lítillar fjölbreytni í atvinnulífi og takmarkaðra möguleika á tekjuöflun. Hins vegar var nokkur ánægja með atvinnuöryggi. Talsverð óánægja var með vöruúrval (51%) og enn meiri með vöruverð (70%) í verslunum á Austurlandi. Um 43% svarenda var mjög eða frekar ánægður með framboð hentugs húsnæðis en sú afstaða var breytileg eftir búsetu. Nokkur ánægja var með tækifæri til náms að loknum grunnskóla. Um 43% voru mjög eða frekar ánægðir með námstækifæri. Um 56% svarenda sögðust mjög eða frekar ánægðir með möguleika til útivistar og tómstundastarfa í sínu byggðarlagi.

Þegar öll ofangreind atriði voru greind eftir því hvort ungt fólk teldi líklegt að það myndi búa á Austurlandi eftir 10 ár kom í ljós munur á sjö af tíu atriðum. Fólk sem ætlaði ekki að búa á

Austurlandi eftir 10 ár var óánægðra en fólk, sem ætlaði að búa þar, með eftirfarandi þætti: atvinnumöguleika, fjölbreytni í atvinnulífi, tekjuöflunarmöguleika, atvinnuöryggi, verðlag, fjölbreytni og vöruúrval í verslunum og möguleika til tómstunda og útivistar. Af þessu má álykta að óánægja með þessi atriði geti stuðlað að brottflutningi ungs fólks af Austurlandi. Því virðist mikilvægast að styrkja atvinnulífið og bæta verslunina til að halda ungu fólki í sinni heimabyggð. Önnur atriði eins og tækifæri til náms eftir grunnskóla og húsnæðisaðstæður hafa líklega ekki eins mikil áhrif á ákvörðun fólks um hvort það verði kyrrt í heimabyggð eða flytur burt.

Þeir sem sögðust ætla búa annars staðar en á Austurlandi eftir 10 ár voru einnig spurðir að því hvort fleiri og betri atvinnutækifæri í þeirra byggðarlögum myndu auka líkur á að þeir yrðu um kyrrt á Austurlandi. Um 90% þeirra sögðu að svo væri.

Ungt fólk á Austurlandi var almennt hlynnt byggingu álvers í Reyðarfirði. Um 56% voru mjög hlynnt og þrír af hverjum fjórum svarendum voru mjög eða frekar hlynntir byggingu álvers í Reyðarfirði. Um 40% sögðust hafa áhuga á að vinna í álveri ef það yrði reist í Reyðarfirði. Þessi afstaða var nokkuð breytileg eftir kyni og búsetu.

Alls töldu 87% að bygging álvers í Reyðarfirði myndi styrkja efnahagslega stöðu byggðalaga á Austurlandi mjög eða frekar mikið. Um 59% svarenda töldu að með tilkomu álvers ættu laun eftir að hækka á Austurlandi, um 40% töldu að laun ættu eftir að haldast svipuð og nær enginn að þau ættu eftir að lækka.

Þegar kom að áhrifum álvers í Reyðarfirði á mannlíf í byggðarlögum á Austurlandi töldu rúmlega þrír af hverjum fjórum ungu Austfirðingum að það ætti eftir að leiða til mun eða nokkuð betra mannlífs.

Að lokum var greint frá afstöðu ungra Austfirðinga til þess hvaða áhrif þeir teldu að tilkoma álvers myndi hafa á brottflutning frá Austurlandi. Um 82% töldu að brottflutningur ætti eftir að minnka og einungis 3% að brottflutningur myndi aukast.

4.5 VINNUMARKAÐUR

4.5.1 Framkvæmdatími

Áætluð vinnuaflosspörf vegna framkvæmda við álverið (að meðtalinni höfn) er rúmlega 2.750 ársverk. Um veturinn 2005-2006 er áætlað að um 1.100-1.200 manns verði að störfum, og um sumarið 2006 allt að 1.600 manns. Draga mun úr vinnuaflosspörfinni veturinn 2006-2007 þar til búið verður að mestu leyti að ljúka framkvæmdum vorið 2007 ef áform ganga samkvæmt tímaáætlun.

Samkvæmt upplýsingum frá Bechtel er skipting vinnuafls við framkvæmdir u.þ.b. sem hér segir:

- Heimamenn: 10%
- Starfsmenn sem flytja tímabundið inn á svæðið með fjölskyldur sínar meðan á framkvæmdum stendur: 5%

- Erlendir starfsmenn: 80%
- Innlendir starfsmenn sem dvelja í vinnubúðum en fara heim til sín í fríum: 5%

Bechtel gerir sitt besta til að hámarka möguleika heimamanna til atvinnu og viðskipta á meðan á framkvæmdum stendur og upplýsir fyrirtæki á svæðinu, sveitarfélög og menntastofnanir tímanlega um áætlanir sínar og þarfir. Hins vegar er vinnuafllsskortur á svæðinu og hefur Bechtel þurft að manna mörg störfin með erlendu vinnuafli.

Fyrri reynsla sýnir að einhver hluti starfsmanna í byggingariðnaði flytur á svæðið á framkvæmdatímanum og sækir síðan um störf í álverinu sjálfu. Sumir þeirra eru Austfirðingar sem hafa flutt á brott; um 17% þeirra sem spurðir voru í könnun Félagsvísindastofnunar, þ.e. höfðu flutt burt 1995-1999 og voru á aldrinum 20-49 ára, sögðu að það væri frekar eða mjög líklegt að þeir myndu flytja til baka ef álverið yrði byggt. Svörin voru háð aldri þar sem þeir yngri í hópi svarenda voru líklegri til að snúa til baka en þeir eldri ef álverið yrði reist. Slíkir búferlaflutningar til baka á heimaslóðir eru líklegri til að eiga sér stað vegna vinnu í álverinu en við framkvæmdir eingöngu því vinna í álverinu er varanlegri.

4.5.2 Framleiðslutími

Í þessum kafla er lýst þörfum álversins fyrir vinnuafli á framleiðslutíma og líklegum viðbrögðum á vinnumarkaði svæðisins og kannað hvað hann getur tekið á móti mörgum viðbótarstörfum með tilliti til núverandi atvinnustigs og horfa á næstu árum. Í kaflanum er fjallað um líklega þróun vinnumarkaðar á næstu árum, hve margir þurfa að flytja til svæðisins þegar álverið tekur til starfa í Reyðarfirði og hvernig heppilegast sé að nálgast þetta viðfangsefni.

Eins og áður sagði er áætlað að bein störf í álverinu verði alls 400. Álverið mun nota bestu fánlega tækni í heiminum, bæði með tilliti til tæknigetu og mengunarvarna. Búnaður verður settur upp til að minnka útblástur frá kerskálunum, sem verður langt innan bæði íslenskra og alþjóðlegra krafna. Sjálfvirkni og tölvuvæðing hafa gjörbreytt álvinnslutækni á undanföllum árum og svo til upprætt hina líkamlega erfiðu vinnu sem áður einkenndi þennan iðnað. Samfara tækni- og tölvuvæðingunni er búið að gjörbylta sjálfum vinnslubúnaðinum, rafskautunum og álbræðslukerunum þannig að stórlega hefur dregið úr hita, mengun og óþrifnaði.

Fjöldi kvenna sem starfa í áliðnaði hefur farið vaxandi og þær vinna nú störf sem áður voru aðeins talin vera fyrir karlmenn. Alcoa Fjarðaál mun beita sér fyrir því að konur verði helmingur starfsmanna álversins. Þetta markmið hefur orðið til þess að verkferlar, tæki og tækni hafa verið hönnuð til að koma í veg fyrir að verk og aðstæður sem krefjast ákveðins líkamsstyrks eða hæðar verði til.

Álverið verður í sterkri stöðu til að keppa við aðra atvinnustarfsemi um vinnuafli. Önnur álver á Íslandi greiða hærri laun en aðrar sambærilegar starfsstéttir fá að sjómönnum undanskildum. Álverin veita örugga atvinnu og vaktavinnu sem almennt er betur borguð en dagvinna. Vinna í álveri er áhugaverð fyrir fólk úr mörgum starfsgreinum með margvíslega menntun og starfsþjálfun.

Hvernig þau störf dreifast sem skapast vegna framleiðslu álversins, veltur á þáttum eins og fyrirkomulagi vakta, stefnumörkun og aðgerðum Alcoa Fjarðaáls, staðsetningu og framboði íbúðarhúsnæðis, aðgengi að ýmiss konar þjónustu o.fl.

4.5.2.1 Menntun vinnuafis

Starfsemi nútímaálvers krefst starfsfólks með fjölbreytta menntun, s.s. háskólamenntun, iðnmenntun, stúdentsmenntun og grunnmenntun. Öll störf í tæknilega fullkomnu nútímaálveri krefjast ákveðinnar sérþekkingar. Hvert sem starfið er hjá Alcoa Fjarðaáli þarf sá sem sinnir því að auka sérþekkingu sína með fræðilegu námi samhliða markvissri starfsþjálfun. Alcoa Fjarðaál leggur mikla áherslu á að starfsmenn fyrirtækisins stundi stöðuga símenntun. Samkvæmt upplýsingum frá Alcoa er menntunarkröfum sem gerðar verða til starfsmanna skipt í þrjú neðangreinda flokka:

- Störf sem krefjast háskólamenntunar, 17%
- Störf sem krefjast iðn- og/ eða tæknimenntunar, 19%
- Störf sem krefjast almennrar menntunar, 64%

Framleiðslustörf í álverinu eru áætluð 209. Sérfræðistörf fyrir iðnmenntaða eða háskólamenntaða eru áætluð 164. Þó eru nokkur störf af þessum 164 sem krefjast eingöngu stúdentsprófs. Utan sumarleyfistíma er reiknað með 20% yfirmönnum í framleiðslustörfum, m.a. annars til að sinna sérstökum verkefnum og vegna veikinda og fría. Yfir sumarleyfistímamann er gert ráð fyrir að þessi yfirmönnum hverfi og að bætt verði við afleysingafólki eftir þörfum. Af 383 framtíðarstarfsgildum eru 136 dagvinnustörf og 237 vaktastörf. Tíu stöðugildi verða geymd, þ.e. þau verða nýtt ef í ljós kemur að þörf hefur verið vanmetin einhvers staðar.

Nú þegar er búið að ráða marga yfirmenn og hafa þeir hafið störf hjá fyrirtækinu. Smám saman verða fleiri starfsmenn ráðnir og er reiknað með að álverið verði fullmannað í lok árs 2007.

Því miður er skortur á ítarlegum upplýsingum um menntunarstig íbúa á Mið-Austurlandi. Miðað við vinnuafisönnun sem gerð var vegna fyrri athugunar á samfélagslegum áhrifum álvers, sem út kom í febrúar 1998 og viðtöl við íbúana má áætla að um 55-60% vinnuafisins á svæðinu sé ófaglært, háskólamenntað fólk ekki meira en 5-10%, en faglært fólk, skilgreint mjög vítt, sé u.þ.b. 30-35%. Síðastnefndi hópurinn er fjölmennur og í honum eru m.a. iðnaðarmenn, skipstjórnarmenn, vélstjórar, matsveinar, bændur með próf úr búnaðarskóla, menntað fiskvinnslufólk, verslunarmenntað fólk, sjúkraliðar, hjúkrunarfræðingar, leikskólakennarar og grunnskólakennarar. Fyrir sumar þessara stétta er nú krafist háskólamenntunar en margt fólk í þeim starfsgreinum á Austurlandi er án háskólamenntunar.

Niðurstöður úr úrtakönnun Kjartans Ólafssonar voru aðrar en þar kom fram að tæp 39% svarenda á Mið-Austurlandi hafa enga menntun umfram grunnnám, tæp 42% hafa framhaldsskólapróf og tæp 20% hafa háskólapróf. Ef framhaldsskólanám er flokkað niður í þrjú flokka kemur í ljós að rúmlega 7% hafa lokið stúdentsprófi, rúm 15% hafa lokið prófi í iðngrein og tæp 19% hafa lokið styttra framhaldsskólanámi. Af þessu má sjá að menntunarstig íbúa Mið-Austurlands hefur hækkað töluvert frá árinu 1997 (Kjartan Ólafsson, 2005, óbirt gögn).

4.5.2.2 Viðbrögð á vinnumarkaði

Í þessum hluta kaflans er fjallað um það hvernig vinnumarkaðurinn á Mið-Austurlandi getur brugðist við þörfum álversins fyrir vinnuafli og þeirri þörf fyrir vinnuafli sem skapast í öðrum greinum. Hér á eftir er lýst því vinnuafli sem er til staðar og væntanlegum nýliðum á vinnumarkaði á næstu árum. Kannað er frá hve stóru svæði ætla má að fólk sé reiðubúið að sækja vinnu í álverid. Stærð aðdráttarsvæðisins veltur bæði á samgöngum og því vinnufyrirkomulagi sem verður í boði. Hér á eftir verður einnig fjallað um möguleika á því að laða til svæðisins enn frekara vinnuafli. Má þar nefna brottflutta Austfirðinga, fólk sem myndi hugsanlega flytja austur ef atvinna byðist í álveri eða nýjum störfum og vinnusókn fólks úr öðrum landshlutum.

Áætlað hefur verið hver séu líkleg viðbrögð helstu markhópa á vinnumarkaði við framboði starfa í álverinu. Þessar áætlanir eru byggðar á viðtölum við ýmsa aðila á Austfjörðum, viðhorfskönnunum sem IMG Gallup vann fyrir Alcoa Fjarðaál, skoðanakönnun sem unnin var fyrir Reyðarálf hf. og almennri þekkingu á íslenskum vinnumarkaði.

1. Heimamenn sem nú eru á vinnumarkaði

Sá fjöldi heimamanna sem tiltækur er til vinnu í álverinu mun takmarkast m.a. af þeirri vegalengd sem fólk er reiðubúið að ferðast til og frá vinnu daglega. Innan 30 mínútna akstursfjarlægðar eru nú um 6.400-6.500 íbúar, aðallega í Neskaupstað, á Eskifirði, Reyðarfirði, Egilsstöðum og í Fellabæ. Með opnun Fáskrúðsfjarðarganga milli Reyðarfjarðar og Fáskrúðsfjarðar bættust tæplega 900 íbúar við þessa tölu, þ.e. íbúar Fáskrúðsfjarðar og Stöðvarfjarðar. Um 2.000 íbúar til viðbótar búa í byggðarlögum sem liggja í 30-60 mínútna akstursfjarlægð.

Reynslan sýnir að margt fólk er reiðubúið að sækja vinnu daglega í allt að 30 mínútna akstursfjarlægð frá heimili sínu, t.d. milli Egilsstaða og Reyðarfjarðar, Reyðarfjarðar og Fáskrúðsfjarðar, svo og milli Neskaupstaðar, Eskifjarðar og Reyðarfjarðar. Fólk sem sækir vinnu daglega um lengri veg þreytist á því en gerir það samt ef engin önnur tækifæri bjóðast, laun eru há, starfið áhugavert eða vinnan unnin í löngum lotum með góðum fríum inn á milli, t.d. hjá sjómönnum. Fjöldi fólks sem nú býr í 30-60 mínútna akstursfjarlægð frá væntanlegu álveri mun líklega hafa áhuga og möguleika á að vinna þar. Í þessum hópi er m.a. fólk sem hefur óstöðuga vinnu og/eða lág laun. Má þar nefna bændur, maka þeirra, vörubílstjóra, sjálfstætt starfandi iðnaðarmenn, smábátasjómenn, fiskvinnslufólk og starfsfólk í ferðaþjónustu.

Almennt má líta svo á að tækifærin til að ráða heimafólk til starfa í álverinu séu sem hér segir:

Innan 1 klst. vinnusóknar frá álverinu eru a.m.k. 250 bújarðir. Á flestum eru sauðfjárþú en á 40-50 er mjólkurbú. Á um helmingi búa með mjólkurframleiðslu eru rekin blönduð bú. Margir bændur og makar þeirra vinna utan bú, einkum þeir sem búa í nálægð við þéttbýli. Bændur stunda m.a. skólaakstur, akstur vörubíla, starfa í byggingavinnu og við mannvirkjagerð, sláturhúsavinnu, uppskipun, sjómennsku og fiskvinnslu. Konurnar vinna í fiskvinnu, á sjúkra- og umönnunarstofnunum, við heimilishjálp, í mótuneytum, við þrif, kennslu, á leikskólum, við heimilisiðnað eða ferðaþjónustu. Ef varanlegri og betur launuð

störf eru í boði innan hæfilegrar akstursfjarlægðar munu margir bændur og eiginkonur þeirra líklega hafa áhuga á þeim.

Á Mið-Austurlandi er töluvert af fólki með iðn- eða tæknimenntun, svo sem smiðir, rafvirkjar, pípulagningamenn, múrarar o.fl. Margir þeirra eru sjálfstætt starfandi, svo sem við viðhalds- og viðgerðarstörf, eða þeir starfrækja lítil verkstæði. Aðrir starfa hjá stærri málmíðnaðar- eða byggingafyrirtækjum. Sumir þeirra búa við ótryggar tekjur. Varanleg og vel launuð störf í álverinu munu freista margra þeirra. Þjónustukaup álversins koma til með að verða mjög mikil og er ljóst að fólk með iðn- eða tæknimenntun mun finna mörg fjölbreytt störf.

Í byggðarlögum við sjávarsíðuna á Mið-Austurlandi eru margir sjómenn sem hafa eflaust áhuga á að breyta um starf. Margir smábátasjómenn sem veiða á eigin bátum búa við margvíslegar takmarkanir svo sem vegna fiskveiðistjórnunar, fiskgengdar eða veðurs. Þeir geta aðeins stundað veiðar hluta úr árinu og hafa því áhuga á fastri vinnu þar sem þeir gætu hugsanlega stundað smábátaútgerð í aukavinnu. Margir sjómenn á togurum eða nótaveiðiskipum eru með góð laun en eru þreyttir á erfiðum vinnuáðstæðum og löngum fjarvistum frá heimilum sínum. Margir þeirra munu hafa áhuga á öruggu og vel launuðu starfi í landi.

Laun í fiskiðnaði eru fremur lág nema í loðnubræðslum eða við verkstjórn. Margt starfsfólk í fiskiðnaði mun ábyggilega hafa áhuga á störfum tengdum álverinu.

Eins og sagt var hér að framan mun fjöldi heimamanna sem sækja um vinnu í álverinu velta að einhverju leyti á vegabótum á svæðinu þannig að álverið verði innan viðráðanlegrar akstursfjarlægðar. Ennfremur mun vaktafyrirkomulagið skipta miklu máli. Flest störf í álverinu eða um 210 munu krefjast almennrar menntunar og er ljóst að fjöldi heimamanna mun hafa áhuga á þessum störfum. Um 36% starfanna krefjast háskólamenntunar, iðn- eða tæknimenntunar og munu margir heimamenn sem hafa tiltæka menntun sækjast eftir þeim.

2. Nýliðar á vinnumarkaði

Fjöldi ungs fólks sem kemur inn á vinnumarkaðinn á Mið-Austurlandi er nálægt 145 manns á ári að meðaltali. Miðað við 2-3 ára undirbúningstíma eru það í kringum 290-435 manns.

Í skoðanakönnun Félagsvísindastofnunar sem unnin var fyrir Reyðarálf hf. meðal ungra Austfirðinga 18-28 ára sögðust um 40% hafa áhuga á að vinna í álveri ef það yrði reist í Reyðarfirði. Þessi afstaða var nokkuð breytileg eftir kyni og búsetu. Karlar (53%) höfðu frekar áhuga á að vinna í álveri en konur (29%). Þá er ljóst að áhugi á að starfa í álverinu var mun meiri í Fjarðabyggð (52,5%) og á Suðurfjörðum (50,0%) en á Seyðisfirði (41,2%) og Fljótsdalshéraði (25,4%). Í skoðanakönnun Kjartans Ólafssonar hjá Byggðarannsóknastofnun Íslands var skoðaður áhugi fólks á vinnu við álver Alcoa. Um 11% íbúa Mið-Austurlands töldu mjög eða frekar líklegt að þeir myndu sækjast eftir vinnu við álver Alcoa í Reyðarfirði. Ef gögnin eru greind eftir aldri og búsetu svarenda kom í ljós að 19% fólks á aldrinum 18-27 ára á Mið-Austurlandi töldu það mjög eða frekar líklegt að þeir myndu sækjast eftir vinnu við álverið. Allt að 33% íbúa Reyðarfjarðar töldu það mjög eða frekar líklegt að þeir myndu sækjast eftir vinnu við álverið, um 18% Eskfirðinga var á sama máli, um 16% Norðfirðinga en einungis um 5% íbúa Egilsstaða og Fellabæjar.

3. Brottluttir Austfirðingar

Hluti þess fólks sem hafði flutt á brott frá Austurlandi síðustu 5-10 árin áður en skoðanakönnun Reyðaráls hf. fór fram, einkum fólk á aldrinum 18-30 ára, gat vel hugsað sér að flytja til baka ef áhugaverð og vel launuð störf byðust. Gróflega má áætla að um 300 manns á aldrinum 18-30 ára "vanti" í aldursþýramíða Mið-Austurlands. Af þessari áætluðu tölu um brottflutta Austfirðinga eru u.þ.b. 2/3 konur og u.þ.b. 1/3 karlar.

Í skoðanakönnun Félagsvísindastofnunar sem gerð var meðal fólks 20-49 ára sem flutt hafði frá Mið-Austurlandi á árunum 1995-1999 kom fram að um 39% svarenda hafði á undanförunum tveimur árum hugleitt að flytja aftur til Austurlands. Nokkuð fleiri konur (46%) en karlar (33%) höfðu hugleitt að flytja aftur. Þá var einnig breytilegt eftir aldri hvort fólk hefði hugleitt að flytja aftur. Mun algengara var að þeir yngri hefðu hugleitt að flytja aftur en þeir eldri.

Í samræmi við það að lakar atvinnuaðstæður voru oft nefndar sem ástæður fyrir brottflutningi í könnuninni kom í ljós að fleiri atvinnutækifæri myndu auka töluvert líkur á að fólk flytti aftur til Austurlands. Um 70% þeirra sem ekki töldu líklegt að þeir byggju á Austurlandi eftir 10 ár myndu hugleiða flutning aftur á Austurland ef fleiri og betri atvinnutækifæri sköpuðust þar. Töluverður munur var á þessari afstöðu eftir aldri. Fólk á aldrinum 20-29 ára (80%) og 30-39 ára (67%) var mun tilbúnara til að hugleiða að flytja til baka ef fleiri og betri atvinnutækifæri byðust en fólk á aldrinum 40-49 ára (27%).

Um 17% töldu mjög eða frekar líklegt að þeir flyttu ef álver risi í Reyðarfirði, en 49% töldu það mjög eða frekar ólíklegt. Þessi afstaða var breytileg eftir aldri þar sem yngra fólk var almennt tilbúnara til að flytja til baka en það eldra.

4. Aðkomufólk

Aðkomufólki sem flyst til Austurlands vegna álversins má skipta í þrjá hópa:

Í fyrsta lagi, aðkomufólk sem kemur upphaflega til að vinna við framkvæmdir við álverið eða virkjanaframkvæmdir og ákveður að dvelja áfram á svæðinu. Í öðru lagi, fólk sem býr í þorpum og bæjum sem eru utan daglegrar vinnusóknar til álversins, t.d. á Hornafirði, Djúpavogi, Vopnafirði og Norðurlandi eystra. Sumt af þessu fólki býr við óöryggi í núverandi starfi, er þreytt á því eða er sjálfstætt starfandi og hefði áhuga á að flytja ef því byðist starf við hæfi. Í þriðja lagi, menntað fólk sem hefur áhuga á tæknistörfum eða stjórnunarstörfum eða sérhæfðum skrifstofustörfum. Fólk sem sækir í þessi störf getur komið víða að.

Þessu til viðbótar má búast við að einhverjir Íslendingar sem búsettir eru erlendis hafi áhuga á að snúa til fósturjarðarinnar, einkum þeir sem hafa menntun og starfsreynslu sem nýtist í starfi í álveri. Fyrstu mánuðina eftir að Alcoa Fjarðaál tekur til starfa munu starfsmenn fyrirtækisins njóta tilsagnar og aðstoðar fámenns hóps reyndra starfsmanna úr álverum Alcoa erlendis.

5. Vinnusókn um langan veg

Mögulegt er að manna hluta starfa í álveri með fólki sem býr utan daglegrar vinnusóknar en myndi vilja vinna í vinnulotum sem gætu tekið t.d. 5-7 daga í einu. Slíku fólki þarf að útvega gistingu og fæði á vinnustað svo og flutning á milli heimilis og vinnustaðar. Til dæmis kæmi til greina að aka starfsfólki sem starfaði með þessu fyrirkomulagi til og frá Akureyri.

Þetta fyrirkomulag er einungis notað ef ekki reynist unnt að fá nægilega margt starfsfólk sem býr í nálægð við álverið. Fyrirkomulag sem þetta er þekkt á olúborpöllum, í námugreftri á heimskautasvæðum og í rekstri vatnsaflsvirkjana í óbyggðum. Margir einstaklingar hafa áhuga á svona störfum, bæði vegna þeirra kjara sem í boði eru og góðra fría sem eru á milli vinnulota. Ekki þarf að flytja fjölskylduna og maki getur haldið áfram í sínum störfum. Þetta er vinsælt fyrirkomulag, t.d. meðal sjálfstætt starfandi iðnaðarmanna sem geta nýtt sér fríin til tekjuöflunar. Þetta fyrirkomulag er hins vegar dýrt fyrir vinnuveitandann og hann notar það ekki nema hann eigi ekki annarra kosta vöð. Fyrirkomulagið er ennfremur mjög óhentugt á Íslandi þar sem ástand vega og veðurfar er mjög breytilegt. Alcoa Fjarðaál gerir ekki ráð fyrir að þurfa að nota þetta fyrirkomulag þar sem umsóknir um þegar auglýst störf hafa verið margar.

6. Væntanlegt vinnuafli

Sé horft til áætlaðs fjölda nýliða á vinnumarkaði, fjölda þeirra heimamanna sem líklega munu hafa áhuga á starfi í álverinu, auk aðkomufólks og Austfirðinga sem flutt hafa á brott en hefðu áhuga á að snúa til baka, er í töflu 4.1 sýnt hvað er líklega raunhæft og mögulegt í þeim eignum. Þessar tölur verður að taka með fyrirvara um nokkur skekkjumörk fyrir hvern hóp. Í hópi heimamanna eru bæði þeir sem eru nú þegar á vinnumarkaði og nýliðar. Ekki er á þessu stigi ljóst úr hvaða atvinnugreinum þeir muni koma.

Tafla 4.1 Væntanlegt vinnuafli, 2009, 346 þúsund tonna álver

<i>Tegund vinnuafls:</i>	<i>Álver</i>	<i>Afleidd störf</i>	<i>Alls</i>
Heimamenn	200	200	400
Brottflyttir Austfirðingar	60	60	120
Aðkomufólk	140	140	280
Heildarvinnuafliþörf	400	400	800

4.6 SVEITARFÉLÖG

4.6.1 Framkvæmdatími

Á byggingartíma álversins hafa áhrifin verið mest í Fjarðabyggð og á Fljótsdalshéraði. Áhrifin hafa einnig verið mikil í Fljótdalshreppi, einkum vegna þess að framkvæmdir við Kárahnjúkavirkjun standa sem hæst. Sveitarfélögin á Héraði hafa sameinast í stærri heildir,

Þau eru nú 2 en voru fyrir nokkrum árum 10 talsins. Sameiningin auðveldar þeim að takast á við þessi miklu verkefni.

Fyrir landið allt voru skatttekjur sveitarsjóða 347 þús. kr. á íbúa árið 2004. Meðalkostnaður sveitarsjóða vegna launa og tengdra gjalda nam 175 þús. kr. og 163 þús. kr. vegna annarra rekstrargjalda og fjármagnsgjalda. Rekstrarniðurstaða var jákvæð um 8 þús. kr. á íbúa.

Í Fjarðabyggð voru skatttekjur sveitarsjóðs fyrir árið 2004 381 þús. kr. á íbúa, laun og tengd gjöld 238 þús. kr. á íbúa, önnur rekstrargjöld og fjármagnsgjöld 189 þús. kr. á íbúa og rekstrarniðurstaða neikvæð um 46 þús. kr. á íbúa.

Á Fljótsdalshéraði voru skatttekjur sveitarsjóðs fyrir árið 2004 394 þús. kr. á íbúa, laun og tengd gjöld 192 þús. kr. á íbúa, önnur rekstrargjöld og fjármagnsgjöld 193 þús. kr. á íbúa og rekstrarniðurstaða jákvæð um 8 þús. kr. á íbúa.

Skatttekjurnar eru yfir landsmeðaltali í Fjarðabyggð og Fljótsdalshéraði vegna hárra meðaltekna og framlaga Jöfnunarsjóðs sveitarfélaga. Á árinu 2004 var tekna vegna framkvæmda við Kárahnjúkavirkjun farið að gæta á Fljótsdalshéraði en tekjur í Fjarðabyggð hafa lengst af verið fyrir ofan landsmeðaltal vegna mikilvægis sjávarútvegs í sveitarfélaginu.

Í samanburði við landsbyggðarsveitarfélög með yfir 1.000 íbúa var kostnaður við rekstur flestra málaflokka heldur hærri í Fjarðabyggð. Skuldir án skuldbindinga í Fjarðabyggð voru í árslok 2004 um 606.000 kr. á íbúa en á Fljótsdalshéraði rúmlega 370.000 kr. á íbúa. Skuldir án skuldbindinga annarra sveitarfélaga af svipaðri stærð voru á bilinu 200-400 þús. kr. á íbúa. Hins vegar voru skuldir án skuldbindinga að meðaltali rúmlega 286.000 kr. á íbúa á landinu öllu.

Það reynir mest á sveitarfélögin Fjarðabyggð og Fljótsdalshérað á byggingartíma álversins. Umsvifin eru mikil í sveitarfélögunum og það þarf að fjárfesta í mannvirkjum, veitum, götum, undirbúningi nýbyggingarsvæða o.fl. Á byggingartímanum eru flest störfin í Fjarðabyggð eða um 65% þeirra unnin af erlendum starfsmönnum og greiða þeir útsvar í sveitarfélaginu. Þegar álverið hefur starfsemi fær sveitarfélagið auknar tekjur af starfsmönnum þess. Veltuaukningin á svæðinu skilar sér í auknum veltusköttum sem allir renna til ríkisins.

Gatnagerðargjöld sem innheimt eru í sveitarfélögunum og tengigjöld veitna eru mun lægri en á höfuðborgarsvæðinu. Þau standa ekki undir öllum kostnaði við gatnagerð og undirbúning nýbyggingarsvæða.

4.6.2 Framleiðslutími

Áhrifa á sveitarfélögin mun gæta í auknum tekjum af útsvari, fasteignagjöldum og þjónustugjöldum. Á móti koma væntanlega minni framlög úr Jöfnunarsjóði sveitarfélaga að óbreyttum reglum sjóðsins. Framlög Jöfnunarsjóðs eru að meðaltali 10-20% af skatttekjum sveitarfélaga í þéttbýli en allt að 50% af skatttekjum sveitahreppa. Fasteignaskattur af álverinu mun auka tekjur Fjarðabyggðar töluvert en Fljótsdalshreppur fær fasteignaskatt af stíflumannvirki Kárahnjúkavirkjunar. Starfsmenn greiða hins vegar útsvar til þess sveitarfélags sem þeir búa í.

Sveitarfélögin munu standa frammi fyrir auknum kröfum um grunngerð og þjónustu, svo og til starfsmanna. Þau þurfa að skipuleggja nýbyggingarsvæði og beita sér fyrir átaki í húsnæðismálum, annað hvort með samvinnu innbyrðis eða í samstarfi við verktaka. Endurskoða þarf gildandi aðalskipulag í sumum sveitarfélögum.

Þar sem þróun atvinnulífs skiptir sveitarfélögin miklu máli gætu þau í samstarfi við Þróunarfélag Austurlands aðstoðað einstaklinga og fyrirtæki við að nýta sér þau viðskiptatækifæri sem skapast með álverinu.

Almennt mun fjárhagur sveitarfélaga á svæðinu batna töluvert eftir að framleiðsla álversins hefst, en þau hafa þurft að fjárfesta mikið á framkvæmdatímanum til þess að hámarka áhrifin af verkefninu. Þau tvö sveitarfélög á Mið-Austurlandi sem búast má við að eflist mest með tilkomu álversins eru Fjarðabyggð og Fljótsdalshérað. Einnig má búast við að Austurbyggð styrkist töluvert, sérstaklega þar sem nýbúið er að opna Fáskrúðsfjarðargöng. Ákvörðunin um álverið á Reyðarfirði kann einnig að kalla á gerð svæðisskipulags fyrir Mið-Austurland.

4.7 HÚSNÆÐISMÁL

4.7.1 Inngangur

Ljóst er að tilkoma álvers í Reyðarfirði mun auka stórlega eftirspurn eftir bæði íbúðarhúsnæði og atvinnuhúsnæði á svæðinu eins og nú þegar hefur komið fram. Á framkvæmdatímanum eru húsnæðismál starfsmanna að stærstum hluta leyst með vinnubúðum. Hins vegar hefur starfsfólki sem býr á svæðinu með fjölskyldum sínum fjölgað eftir að framkvæmdir hófust. Einnig hafa margvísleg viðskiptatækifæri aukist og hafa þau kallað á aukna spurn eftir atvinnuhúsnæði.

Þar sem fjárfesting í húsnæði er til langs tíma er ljóst að það sem byggt verður af íbúðar- og atvinnuhúsnæði á framkvæmdatíma álversins mun nýtast þegar framleiðsla þess hefst. Þess vegna er hvað athugun á húsnæðismálum snertir ekki rökrétt að skilja að framkvæmdatíma og framleiðslutíma.

Spurn eftir íbúðarhúsnæði á Mið-Austurlandi mun ráðast aðallega af þremur þáttum: Fólksfjölgun á svæðinu, breytingum í fjölskyldustærð og þörf fyrir endurnýjun eldra húsnæðis. Í Viðauka I, töflu 10, er viðbótareftirspurn eftir íbúðarhúsnæði sem leiðir af tilkomu álversins reiknuð út.

Ekki er mögulegt að reikna út eftirspurn eftir atvinnuhúsnæði og opinberum byggingum með sömu nákvæmni og eftir íbúðarhúsnæði. Ástæðan er m.a. sú að til eru nokkrir flokkar af atvinnuhúsnæði og opinberum byggingum sem eru ólíkir innbyrðis, t.d. verslunar- og skrifstofuhúsnæði, frystihús, skólar og sjúkrahús. Einnig gilda önnur sjónarmið um úreldingu og endurnýjunarþörf atvinnuhúsnæðis og opinberra bygginga. Þannig getur verið nægur fermetrafjöldi af ónotuðu atvinnuhúsnæði á tilteknu svæði, en ekki af þeirri gerð sem ný eftirspurn kallar á. Í Viðauka I, töflu 9, er lagt mat á áætlaða viðbótareftirspurn eftir atvinnuhúsnæði og opinberum byggingum sem skapast með tilkomu álversins.

Í Viðauka I, töflu 6, er sýndur mögulegur uppbyggingarhraði bæði íbúðarhúsnæðis og atvinnuhúsnæðis sem svar við þeirri eftirspurn sem myndast.

4.7.2 Eftirspurn eftir nýju íbúðarhúsnæði

Eftirspurn eftir nýju íbúðarhúsnæði er reiknuð sem hér segir:

- Áætlað er að íbúum fjölgi bæði vegna framkvæmda og framleiðslu álvers úr 8.200 manns árið 2003 í tæplega 10.000 manns árið 2009, sem mun skapa þörf fyrir um 430 nýjar íbúðir á árunum 2005-2009.
- Vegna fyrirsjáanlegra breytinga í fjölskyldustærð mun meðalfjöldi íbúa í íbúð, sem var 2,53 árið 2004, breytast. Gert er ráð fyrir að þetta hlutfall fari hækkandi 2005 og hækki upp í 2,6 til ársins 2009 vegna þess að gert er ráð fyrir töluverðum aðflutningi ungra fjölskyldna með börn. Þetta mun leiða til neikvæðrar eftirspurnar sem nemur um 100 íbúðum 2005-2009.
- Endurnýjunarþörf fyrir gamalt og úrelt íbúðarhúsnæði er talin vera 1% af öllu húsnæði á Mið-Austurlandi á ári. Gert er ráð fyrir að þessari endurnýjunarþörf verði mætt að hálfu leyti fram til 2009, en að fullu eftir það. Þetta mun leiða til eftirspurnar sem nemur 86 íbúðum á árunum 2005-2009.

Áætluð heildareftirspurn eftir nýju húsnæði sem afleiðing af ofantöldum þáttum er talin vera um 430 nýjar íbúðir á árunum 2005-2009 (Viðauki I, tafla 10).

Meðalstærð íbúða á Mið-Austurlandi er 124 fermetrar, án bílskúrs. Ekki er gert ráð fyrir að meðalstærð íbúða breytist næstu 10 árin. Hver ný íbúð að meðtöldum bílskúr og kostnaði við gatnagerð og veitur er talin kosta að meðaltali 20 milljónir króna. Heildarfjárfesting í nýju íbúðarhúsnæði á þessu árabili er því áætluð um 8.5 milljarðar króna. Verkfræðistofan Hönnun hf. hefur áætlað að það þurfi að meðaltali 1,4 ársverk til að byggja eina íbúð. Það þýðir að það þarf u.þ.b. 600 ársverk til að byggja þann fjölda íbúða á árunum 2005-2009.

4.7.3 Eftirspurn eftir atvinnuhúsnæði og opinberum byggingum

Á árinu 2005 voru rúmlega 346 þús. fermetrar af atvinnuhúsnæði, að meðtöldum opinberum byggingum, á Mið-Austurlandi. Svo virðist sem að það sé nú þegar offramboð af vissum gerðum atvinnuhúsnæðis á svæðinu. Þannig getur verið nægur fermetrafjöldi af ónotuðu og úreldu atvinnuhúsnæði á tilteknu svæði (vöruskemmur, sláturhús og fiskvinnsluhús) en ekki af þeirri gerð eða á þeim stað sem ný eftirspurn kallar á s.s. verslunar- og skrifstofuhúsnæði. Þetta þarf að hafa í huga þegar eftirspurn eftir nýju atvinnuhúsnæði og opinberum byggingum er metin, svo og aukin þörf fyrir skrifstofu- og þjónustuhúsnæði.

Eftir að framleiðsla álversins hefst árið 2007 er gert ráð fyrir því að það muni skapast 400 óbein og afleidd störf. Miðað er við að þau skiptist þannig að 23% verði í opinberri þjónustu og 77% í annarri atvinnustarfsemi. Reiknað er með að hvert nýtt ársverk í annarri atvinnustarfsemi kalli á 35 fermetra í atvinnuhúsnæði. Í útreikningum á skólahúsnæði er reiknað með að hver viðbótarnemi í leikskóla þurfi 8 fermetra, viðbótarnemi í grunnskóla 10 fermetra og viðbótarnemi í framhaldsskóla 12 fermetra. Reiknuð eftirspurn eftir opinberum

byggingum er tæplega 12.500 fermetrar, þar af er skólahúsnæði um 4.000 fermetrar, eftirspurn eftir heilbrigðisstofnunum um 2.300 fermetrar og eftirspurn eftir öðrum opinberum byggingum um 6.200 fermetrar (Viðauki I, tafla 9). Þessir útreikningar eru miðaðir við almennar forsendur og taka ekki tillit til þjónustufyrirtækja sem kunna að rísa við hliðina á álverinu og munu byggja þjónustu sína eingöngu á verkefnum fyrir álverið, ekki heldur sérstakra verkefna eins og Fjarðabyggðarhallarinnar og frystigeymslu SVN.

Á Mið-Austurlandi árið 2005 voru tæplega 123 þús. fermetrar í sérhæfðu húsnæði (aðallega opinberar byggingar) og 223 þús. fermetrar í almennu atvinnuhúsnæði. Lágmarksendurnýjunarþörf þess er reiknuð 0,5% á ári eða 13 þús. fermetrar á tímabilinu 2005-2009. Ef eftirspurn eftir viðbótarhúsnæði og endurnýjun samkvæmt ofanskráðu er fullnægt er áætlað að það kosti um 4.1 milljarð og krefjist um 290 ársverka við framkvæmdir (Viðauki I, tafla 9).

Þörfin fyrir atvinnuhúsnæði og opinberar byggingar mun einkum beinast að tilteknum byggingum. Ljóst er að hvað almennt atvinnuhúsnæði varðar þá er þörfin mest fyrir hvers kyns skrifstofu- og þjónustuhúsnæði, en síður húsnæði fyrir framleiðslu og vörugeymslur. Þá verður töluverð þörf fyrir skólahúsnæði (4.000 fermetrar). Þrátt fyrir fækkun barna á Mið-Austurlandi frá 1990-2002 munu breytingar sem orðið hafa á skólastarfi síðan þá og væntanlega meiri þétting byggðar innan fjórðungsins valda því að byggja þarf nýtt skólahúsnæði.

4.7.4 Dreifing uppbyggingar meðal sveitarfélaga

Búið er að samþykkja aðalskipulag í öllum sveitarfélögum á svæðinu. Jafnframt er unnið að því að skipuleggja ný svæði til íbúðarbyggðar í sveitarfélögum. Ekkert bendir til þess að vandkvæðum verði bundið að byggja nýtt húsnæði í takt við væntanlega eftirspurn og eins og fram hefur komið er umframgeta í þjónustu og grunngerð samfélagsins á Mið-Austurlandi. Það á við um skóla, leikskóla og ýmislegt annað sem fjölskyldur hafa í huga þegar ákvörðun er tekin um búsetu.

Í Viðauka I, töflu 11 er áætluð dreifing nýs íbúðar- og atvinnuhúsnæðis eftir sveitarfélögum. Ljóst er að einungis er hægt að áætla þessa dreifingu innan rúmra vikmarka því einstaklingar munu sjálfir velja sér búsetu. Þeir þættir sem helst verða ráðandi í þeim efnum næstu árin eru: Nálægð við álverið, staðsetning atvinnukosta fyrir maka, þjónusta í byggðarlaginu fyrir fjölskylduna, samgöngur og framboð á góðum byggingarlóðum eða íbúðarhúsnæði til sölu.

Að teknu tilliti til ofangreindra þátta er ljóst að val einstaklinga um búsetu mun standa helst milli Fjarðabyggðar; aðallega Reyðarfjarðar síðan Eskifjarðar og Neskaupstaðar, Fljótsdalshéraðs; aðallega Egilsstaða og Fellabæjar og Austurbyggðar; aðallega Fáskrúðsfjarðar. Uppbygging nýs íbúðarhúsnæðis verður að öllum líkindum í minna mæli utan þessara þriggja sveitarfélaga.

Að öllu samanlögðu verður ekki séð að nein vandkvæði verði í uppbyggingu íbúðarhúsnæðis á svæðinu þó að fólki fjölgi varanlega eins og áætlanir og vonir standa til þegar framleiðsla álvers hefst í Reyðarfirði. Í töflu 4.2 eru sýndar áætlanir Fjarðabyggðar um mögulega uppbyggingu íbúðarhúsnæðis á óbyggðum lóðum í þegar byggðum hverfum og á skipulögðum nýbyggingasvæðum. Alls eru þetta 798 íbúðir, þar af 580 á Reyðarfirði, 159 á Eskifirði og 79 í Neskaupstað. Íbúðir í byggingu eða þegar byggðar eru 221.

Tafla 4.2 Uppbygging íbúðarhúsnæðis í Fjarðabyggð

	Deiliskipulagt eða þegar byggt svæði	Íbúðarsvæði samkv. aðalskipulagi	Þar af í byggingu eða þegar byggðar íbúðir 17.10.2005
Eskifjörður :			
Í þegar byggðum hverfum	30		10
Barð 1	16		
Gunnarstún	1		1
Dalur 2	62		15
Miðbær		50	
<i>samtals:</i>	109 <i>íbúðir</i>	50 <i>íbúðir</i>	26 <i>íbúðir</i>
Íbúðarsvæði á Eskifirði til ráðstöfunar á skipulagstímabilinu fyrir:			159 íbúðir
Neskaupstaður:			
Í þegar byggðum hverfum	25		19
Bakkatún	15		15
Bakkar 3	31		
Bakkar 2	8		
<i>samtals:</i>	79 <i>íbúðir</i>	0 <i>íbúðir</i>	34 <i>íbúðir</i>
Íbúðarsvæði í Neskaupstað til ráðstöfunar á skipulagstímabilinu fyrir:			79 íbúðir
Reyðarfjörður:			
Í þegar byggðum hverfum	25		13
Oddnýjarhæð	119		60
Miðbær	6		
Stekkir	35		16
Melur 1	70		30
Bakkagerði 1	170		42
Stekkir 2		135	
<i>samtals:</i>	425 <i>íbúðir</i>	135 <i>íbúðir</i>	161 <i>Íbúð</i>
Íbúðarsvæði á Reyðarfirði til ráðstöfunar á skipulagstímabilinu fyrir:			560 íbúðir
<u>Íbúðarsvæði í Fjarðabyggð á skipulagstímabilinu fyrir alls:</u>			<u>798 Íbúðir</u>

Í töflu 4.3 hér að neðan er sýnd uppbygging atvinnuhúsnæðis og opinberra bygginga í Fjarðabyggð, flokkað niður eftir bæjarfélögum þremur.

Tafla 4.3 Uppbygging atvinnuhúsnæðis og opinberra bygginga í Fjarðabyggð

	Iðnaðarhúsnæði		Þjónustuhúsnæði		Verslunarhúsnæði	
Eskifjörður :						
Leirukrókur 1-3	8.334					
Sundlaug			3.928			
Strandgata 12	7.795					
Samtals	16.129	m³	3.928	m³	0	m³
	2.343	m²	1.029	m²		
Annað húsnæði á Eskifirði			3.372	m ²	20.057	m ³
Skipulagðar lóðir 12st samtals um 30.000m²						
Áætlað byggingarmagn			9.000	m²	81.000	m³
Neskaupstaður:						
Hafnarnaust 6	69.733					
Vindheimanaust 7	618					
Sundlaug			2.913			
Hafnarbraut 13					2.313	
Bakkavegur 5					1.142	
Samtals	70.351	m³	2.913	m³	3.455	m³
	7.184	m²	680	m²	820	m²
Annað húsnæði í Neskaupstað			8.684	m ²	76.719	m ³
Skipulagðar lóðir 9st samtals um 24.000m²						
Áætlað byggingarmagn			7.200	m²	64.800	m³
Reyðarfjörður:						
Nesbraut 7	3.821					
Nesbraut 10	3.241					
Nesbraut 2	1.200					
Búðareyri 1					3.142	
Búðareyri 29					5.746	
Búðareyri 33					750	
Leiruvogur 6	2.712					
Leiruvogur 8	2.836					
Austurvegur 29					805	
Melgerði 15 íþróttah.			103.087			
Heiðarvegur12a grunnsk.			8.222			
Heiðarvegur 5 leikskóli			1.691			
Heiðarvegur12a íþróttah.			920			
Hafnargata 2					12.781	
Hraun 5	27.175					
Samtals	40.985	m³	113.920	m³	23.224	m³
	6.296	m²	12.008	m²	4.600	m²
Annað húsnæði á Reyðarfirði			22.904	m ²	178.129	m ³
Skipulagðar lóðir 17st samtals um 54.000m²						
Áætlað byggingarmagn			16.200	m²	145.800	m³

Á Egilsstöðum er lóðaframboð til íbúðarbygginga samkvæmt upplýsingum Fljótsdalshéraðs sem hér segir :

Lóðaveltan, þ.e. lóðir sem þegar hefur verið úthlutað en íbúðarhús hafa ekki verið tekin í notkun, svarar til 305 íbúða í einbýlis-, par- og fjölbýlishúsum. Þessar lóðir eru í Selbrekku, Votahvammi og á hluta suðursvæðis.

Önnur framtíðar íbúðarsvæði samkvæmt gildandi aðalskipulagi og þeim breytingum á aðalskipulagi sem eru í skipulagsferli eru þessi:

1. Í nýju miðbæjarskipulagi Egilsstaða, sem var í kynningar- og athugasemdaferli um miðjan október 2005, er gert ráð fyrir íbúðarbyggð í fjölbýlishúsum sem standa munu við Kaupvang. Alls er um að ræða 54 til 70 íbúðir á um 6.000 fermetrum.
2. Á svæðinu sunnan núverandi þéttbýlis á Egilsstöðum er um 90 ha lands til íbúðarbyggðar. Miðað við þéttleika en hann nemur a.m.k. 14 íbúðum/ha er nægjanlegt land fyrir á annað þúsund íbúða á þessu svæði. Það samsvarar byggð með minnsta kosti 3.500 íbúum. Landið er í einkaeign.

Lóðarframboð til atvinnustarfsemi er sem hér segir:

Við Miðás eru um 2 ha til atvinnustarfsemi. Samkvæmt nýju aðalskipulagi er gert ráð fyrir um 11 ha lands til atvinnustarfsemi sunnan núverandi byggðar. Það svæði er í einkaeign. Miðbæjarsvæðið er í skipulagsferli, þar er gert ráð fyrir byggingu menningarhúss, stjórnsýsluhúss, hótels, verslana og þjónustuhúsnæðis á um 27.000 fermetrum.

Í Fellabæ er verið að opna nýja götu við Skólalbrún, en þar hefur verið úthlutað 12 lóðum fyrir 48 íbúðir í fjölbýli. Í eldri hverfum eru 4 lóðir auðar. Í byggingu eru nú 4ra íbúða fjölbýli og 6 einbýlishús. Samkvæmt aðalskipulagi Fellahrepps er gert ráð fyrir nýju svæði fyrir íbúðarbyggð norðan núverandi þéttbýlis. Nægt landrými er í kringum bæinn sem hægt væri að skipuleggja sem íbúðarbyggð. Landið er í einkaeign. Nokkrar lóðir eru lausar undir atvinnustarfsemi í Iðjuseli.

Á Hallormsstað hefur verið úthlutað 4 einbýlishúsalóðum. Þar eru 6 lóðir lausar.

Svæði fyrir framtíðar íbúðarbyggð á aðalskipulagi Búðahrepps á Fáskrúðsfirði 2002-2022 eru u.þ.b. 12,5 ha og er byggingarland nægt og gott. Þegar deiliskipulög svæði í Holtahverfi við Hlíðarbrekkur gera ráð fyrir samtals 104 lóðum. Í byggingu er fjölbýlishús með 18 íbúðum auk tveggja annarra íbúða. Óbyggðar byggingarlóðir í Holtahverfi og Hlíð eru 89 fyrir 125 íbúðir. Þar af er þegar búið að sækja um 30 lóðir fyrir 34 íbúðir í einbýlis og raðhúsum, auk þess eru um 10 lausar íbúðahúsalóðir við þegar byggðar götur.

Á Stöðvarfirði er í gildi aðalskipulag 1983-2003. Aðalskipulagið gerir ráð fyrir stækkun íbúðarbyggðar utan og innan við Ytri Einarsstaðaá þar sem gott og nægt byggingarland er. Gert er ráð fyrir þéttingu byggðar við þegar byggðar götur áður en ráðist verður í frekari nýbyggingar gatna á Stöðvarfirðir. Lausar lóðir við þegar byggðar götur eru u.þ.b. 15 fyrir allt að 20 íbúðir.

Nægilegt rými er fyrir nýtt atvinnuhúsnæði á öllum þéttbýlisstöðunum og má í því sambandi benda á Reyðarfjörð og miðbæ Egilsstaða fyrir verslunar- og skrifstofuhúsnæði.

4.8 ÞJÓNUSTA OG GRUNNGERÐ

Uppbygging þeirrar grunngerðar sem nauðsynleg er vegna byggingar álversins og almennt á byggingartíma þess er í nokkrum tilvikum verkefni sveitarfélagsins, í sumum tilvikum verkefni ríkisins og jafnvel samstarfsverkefni ríkisins og sveitarfélagsins. Með grunngerð er m.a. átt við vatnsveitu, fráveitu, vegi, höfn, flugvöll og fjarskiptakerfi.

Þjónusta við atvinnulífið er af margvíslegum toga. Í sumum tilvikum er hún verkefni ríkisins, í öðrum tilvikum verkefni sveitarfélaga og í nokkrum tilvikum er um að ræða aðkomu bæði ríkis og sveitarfélaga. Hér má nefna sorpeyðingu, brunavarnir og eldvarnaeftirlit, skipulag, byggingareftirlit, vinnueftirlit og heilbrigðiseftirlit. Þessi þjónusta er öll til staðar á Mið-Austurlandi.

Svipaða sögu er að segja af þjónustu við íbúana, t.d. á sviði skólamála, félags- og heilbrigðismála, íþróttá- og tómstundamála og menningarmála. Þessi þjónusta er öll til staðar á Mið-Austurlandi og er annað hvort á ábyrgð ríkisins eða sveitarfélaganna, eða samstarfsverkefni þeirra.

Fræðslumál:

Það mun skapast aukin eftirspurn eftir menntun vegna fjölgunar íbúa og nýrra starfstækifæra. Mikilvægt er að undirbúa íbúa svæðisins sem best fyrir ný starfstækifæri tengd álverinu. Verkmenntaskólinn í Neskaupstað, Menntaskólinn á Egilsstöðum og Fræðslunet Austurlands geta auðveldlega sinnt þessu verkefni.

Skólamannvirki, þ.e. bæði leikskóli og grunnskóli, verða byggð upp af sveitarfélögunum, eftir því sem þörf krefur og mun það haldast nokkuð í hendur við það hvar fólkið mun kjósa að búa. Rekstur skólanna í höndum sveitarfélaganna er í góðu horfi og er ekki við öðru að búast en svo verði áfram. Auknum fólksfjölda munu fylgja auknar útsvarstekjur sem m.a. fjármagna byggingar og rekstur skólanna.

Heilbrigðismál:

Eftirspurn eftir heilbrigðisþjónustu hefur aukist í takt við fjölgun íbúa sem orðið hefur vegna verkefnisins. Þörfin fyrir sértæka heilbrigðisþjónustu hefur aukist vegna framkvæmdanna við álverið og mun gera það áfram þegar framleiðsla þess hefst. Heilbrigðisstofnun Austurlands er ágætlega í stakk búin til að sinna nauðsynlegri heilbrigðisþjónustu við íbúa svæðisins og sértækri heilbrigðisþjónustu vegna álversins. Á byggingarlóð álversins er einn læknir (pólskur) og tveir íslenskir hjúkrunarfræðingar starfandi og sinnir þetta fólk bráðaþjónustu fyrir starfsmenn álversins. Heilbrigðisstarfsmennirnir þrír eru starfandi hjá Bechtel.

Félagsþjónusta:

Þótt verkefnið leiði til aukinnar eftirspurnar eftir félagsþjónustu vegna fjölgunar íbúa, munu auknar tekjur og atvinna hjálpa til við að leysa sum félagsleg vandamál. Félagþjónusta við fjölskyldur, börn, aldraða, fatlaða, öryrkja, einstæða foreldra, láglaunafólk og fólk sem stendur af einhverjum ástæðum höllum fæti er skipulögð af sveitarfélögunum. Sú þjónusta

mun halda áfram eins og lög gera ráð fyrir en þróast í takt við breyttar þarfir og breytingar í löggjöf. Aukinn tekjumismunur getur einnig leitt til félagslegra vandamála á svæðinu en félagsþjónustan á að vera í stakk búin að glíma við þau. Nánast engin félagsleg vandamál hafa komið upp vegna framkvæmdanna við álverið. Starfsmannabúðir Bechtel eru vel hannaðar og er reynt að hafa ofan fyrir starfsmönnum milli vakta með ýmislegu tómstundastarfi, boðið er upp á góðan mat og ýmis þægindi. Í búðunum gilda strangar reglur og virðir fólk þær. Samskipti við heimamenn eru töluverð og hafa þau gengið mjög vel.

Öryggisþjónusta:

Auk beinna krafna frá álverinu um öryggisþjónustu (t.d. öryggisgæslu, brunavarnir, sjúkraflutninga og aðra neyðaraðstoð) mun þörfin aukast vegna íbúafjölgunar og almennrar uppbyggingar á svæðinu.

Kröfum fyrirtækisins verður m.a. mætt með samningum við sveitarfélagið, viðkomandi ríkisstofnanir, eða samkomulagi við fyrirtæki á þessu sviði. Líklegt er að gagnkvæmur hagur verði af samstarfi við opinbera aðila á þessu sviði.

Fjölgun íbúa og almenn atvinnuuppbygging geta leitt til aukinnar eftirspurnar eftir almannavörnum og neyðarþjónustu, t.d. vegna aukinna slysa, aukinnar neyslu vímuefna o.fl.

Tómstundir og útivist:

Mikilvægt er að á framkvæmdatíma verkefnisins verði í samstarfi við sveitarfélögin séð fyrir öflugum tómstundastarfi meðal þeirra sem starfa við framkvæmdirnar. Til lengri tíma litið mun það fólk sem kemur til með að starfa í álverinu og fjölskyldur þeirra gera kröfur til þess að í boði sé margvísleg tómstundastarfsemi fyrir alla aldursflokka. Sveitarfélögin þurfa að bregðast við með því að koma upp góðri aðstöðu og skipuleggja þjónustu á þessu sviði. Þar sem aðstaða frá náttúrunnar hendi er mjög góð til útivistar þarf í sjálfu sér ekki að gera neinar sérstakar ráðstafanir á því sviði.

Menningarlíf hefur eflst mikið á Austurlandi undanfarin ár. Ríkið og sveitarfélög á Austurlandi endurnýjuðu samning í mars 2005 um samstarf í menningarmálum og menningartengdri ferðaþjónustu.

Vatn og fráveita:

Allir þéttbýlisstaðir á Austurlandi reka vatnsveitur en sveitarfélögin eru ábyrg fyrir starfsemi þeirra. Neytendur greiða vatnsgjald með fasteignagjöldum en mörg fyrirtæki, svo sem fiskvinnslufyrirtæki, greiða aukavatnsgjald eftir mæli. Hjá flestum vatns- og fráveitum á Mið-Austurlandi er vannýtt afkastageta þótt sums staðar þurfi að taka til hendinni í endurbótum og uppbyggingu, m.a. vegna aukinna krafna. Við botn Reyðarfjarðar eru góðar vatnslindir sem nýtast sem neyslu- og iðnaðarvatn.

Sorpeyðing:

Sorpeyðing Mið-Austurlands er með urðunarstað við sunnanverðan Reyðarfjörð og er gert ráð fyrir að öllu almennu sorpi sem tengist álverinu og íbúum á fjörðunum verði ekið þangað til eyðingar. Alcoa Fjarðaál leggur mikla áherslu á endurvinnslu sorps. Fyrirtækið stefnir að því að spara 100 milljónir dollara á hverju ári í umhverfis- og orkukostnað með því að draga úr losun úrgangs og taka þátt í fleiri verkefnum er varða sjálfbæra þróun. Talið er að urðunarstaðurinn við sunnanverðan Reyðarfjörð muni endast í 15-20 ár, en nóg er af öðru landi á Mið-Austurlandi sem hægt er að fá sem urðunarstað þegar þar að kemur.

Orkumál:

Núverandi raforkukerfi fullnægir þörfum svæðisins hvað almenna raforkunotkun snertir, þótt nauðsynlegt kunni að verða að bæta þjónustu við einstök byggðarlög, allt eftir því hvar það fólk sem kemur að vegna álversins mun setjast að. Þá er hitaveita á Egilsstöðum og í Fellabæ sem getur þjónað fjölmennari byggð þar. Lagning hitaveitu á Eskifirði er nýlokið. Leitað er að jarðhita í Reyðarfirði og á Neskaupstað.

Rafmagnsveitur ríkisins leggja til rafmagn á byggingarstað álversins á meðan á framkvæmdum stendur.

Höfn:

Vöruflutningahöfn er á Reyðarfirði og er viðlegukanturinn 80 metra langur og með 6.000 fermetra malbikuðu gámasvæði. Þá er einnig ágætis vöruflutningahöfn á Eskifirði og þar er aðalhöfn Eimskip hf. á Austurlandi.

Hafnarframkvæmdir við álvershöfnina hófust haustið 2004 og er gert ráð fyrir að framkvæmdunum ljúki haustið 2006. Þann 1. júlí 2005 var hluti hafnarinnar tilbúinn til notkunar og er nú hægt að skipa upp byggingarefnum vegna álversframkvæmdanna. Áætlað er að hafnarmannvirkin verði byggð á um 26 mánuðum. Heildarkostnaður við hafnargerðina með öllum framkvæmdum verður rúmur 1.2 milljarðar króna en hafnargerðin sjálf mun kosta um 800 milljónir króna. Hafnarsjóður Fjarðabyggðar byggir og rekur höfnina en ríkissjóður greiðir nálægt helming stofnkostnaðar. Tilkoma álversins eflir Hafnarsjód Fjarðabyggðar.

Markmið með byggingu hafnarmannvirkja við Hraun í Reyðarfirði er að skapa góðar aðstæður til uppskipunar á hráefni og vörum fyrir álverið og til útskipunar á fullnum afurðum frá því. Ennfremur er það markmið Hafnarsjóðs Fjarðabyggðar að mannvirkíð geti að nokkru leyti þjónað þeirri starfsemi sem nú þegar er til staðar í nágrenni svæðisins og annarri atvinnuuppbyggingu í komandi framtíð. Með tilkomu hafnarinnar aukast möguleikar á að taka á móti stærri skipum með vöru til og frá Austurlandi vegna lengri viðlegukants og meira viðlegudýpis en er við aðrar hafnir á Mið-Austurlandi.

Flugvöllur:

Núverandi flugvöllur á Egilsstöðum getur tekið við aukinni flugumferð. Hins vegar er hvorki flugskýli fyrir flugvélar sem koma þangað í heimsókn né aðstæður til viðgerða á flugvélum.

Með auknum farþegaflutningum eru þrengsli í flugstöðinni á Egilsstöðum mikil og er flugstöðin ekki hönnuð til að taka á móti komu- og brottfarafarþegum í millilandaflugi á sama tíma. Stækka þarf flughlaðið, laga eldsneytistanka og bæta allan aðbúnað fyrir flugvélar og farþega. Farþegum um Egilsstaðaflugvöll fjölgaði um rúm 29% milli ára 2003 og 2004. Framkvæmdir á Austurlandi hafa að sjálfsögðu mikil áhrif á flutninga á þessari flugleið og hafa flutningar á leiðinni aldrei verið meiri. Búast má við enn frekari fjölgun farþega á framkvæmdatímanum. Mikið öryggi er á flugvælinum vegna sjúkraflugs.

Vegir:

Nær allir vegir sem tengja saman þéttbýlisstaði á Mið-Austurlandi eru nú með varanlegu slitlagi. Lagningu bundins slitlags um Þjóðveg 1 um Skriðdal er þó ekki lokið. Á undanförunum árum hefur verið unnið að miklum vegaf framkvæmdum á Mið-Austurlandi vegna Kárahnjúkavirkjunar og álvers í Reyðarfirði. Má þar nefna vegaf framkvæmdir á Fljótsdalshéraði, Jökuldal og á virkjanasvæðinu. Í nágrenni við álverið hefur m.a. verið unnið að byggingu hjáleidar sunnan þéttbýlisins á Reyðarfirði, endurbyggingu vegarins að álverslóðinni og gerðar 5,9 km jarðganga, ásamt tengivegum, á milli Fáskrúðsfjarðar og Reyðarfjarðar. Göngin voru opnuð í september 2005. Framkvæmdin bætir samgöngur innan Austurlands verulega og tengir betur saman Suðurfirði og Mið-Austurland. Leiðin milli Fáskrúðsfjarðar og Reyðarfjarðar styttist í um 20 km.

Eftir er að endurbyggja veginn um Hólmaháls milli Reyðarfjarðar og Eskifjarðar og þar kemur m.a. til greina að byggja stutt jarðgöng. Þá er mikilvægt að bæta hluta vegarins yfir Fagradal og auka öryggi vegfarenda, m.a. með breikkun vegarins, lýsingu og vegriðum á hættulegum stöðum.

Núverandi vegur yfir Oddskarð er varasamur yfir vetrarmánuðina. Ekki er mögulegt að bæta hann mikið þar sem hann liggur nú. Langbesta lausnin er jarðgöng sem byggð yrðu innan við þéttbýlið á Eskifirði yfir í Fanndal í Norðfirði og yrðu þau rúmlega 6 km löng. Vegagerðin telur að slík göng muni kosta um 5 milljarða króna. Slík jarðgöng myndu styrkja vinnusóknarsvæði álversins verulega og gera ýmsa þjónustu á Neskaupstað miklu aðgengilegri fyrir íbúa annars staðar í Fjarðabyggð og jafnvel á Austurlandi. Má þar nefna m.a. Fjórðungssjúkrahúsið og Verkmenntaskólann.

Rannsóknarstofnun Háskólans á Akureyri lauk nýverið gerð skýrslu er heitir: *Jarðgöng á Austurlandi, Mat á samfélagsáhrifum og arðsemi*. Þeir jarðgangakostir á Mið-Austurlandi sem helst eru taldir koma til greina í skýrslu Rannsóknarstofnunar eru eftirfarandi:

- Jarðgöng á milli Vopnafjarðar og Héraðs.
- Jarðgöng á milli Eskifjarðar og Norðfjarðar.
- Jarðgöng á milli Norðfjarðar og Seyðisfjarðar um Mjóafjörð.
- Jarðgöng á milli Fáskrúðsfjarðar og Stöðvarfjarðar.

Vegagerðin vinnur nú að lokatillögum um legu vegar upp úr Vopnafirði að Þjóðvegi 1. Mikilvægt er fyrir íbúa Vopnafjarðar að tengjast betur Mið-Austurlandi með góðum vegi sem opinn er allt árið um kring.

Töluverð aukning verður á umferð tengdri vinnusókn í álverið. Eins og áður hefur verið lýst er ekki ljóst hve mikil vinnusókn verður frá einstökum byggðarlögum en meginumferðin verður frá Neskaupstað og Eskifirði annars vegar og Reyðarfirði, Egilsstöðum og Fáskrúðsfirði hins vegar. Umferðarpungi mun m.a. fara eftir vaktafyrirkomulagi og að hve miklu leyti starfsfólki verður ekið til og frá vinnu í fólksflutningabifreiðum. Ólíklegt er að umferðin aukist svo mikið að það valdi verulegum töfum.

Fjarskipti:

Fjarskiptaþjónusta og fjarskiptakerfi á svæðinu eru í ágætu horfi fyrir núverandi og væntanlegar þarfir vegna álversins. Ljósleiðari hefur verið lagður í kringum landið sem veitir mikið öryggi á svæðinu. Það er nokkuð gott GSM samband í þéttbýli á Mið-Austurlandi. Sambandið dettur þó út á milli staða, einkum á fjallvegum. NMT kerfið virkar nokkuð vel á öllu Mið-Austurlandi og hið sama má segja um mestan hluta hringvegarins. Jafnan eru þó einhverjir blettir þar sem samband er slæmt eða dettur alveg út. Í Fjarskiptaáætlun er gert ráð fyrir að allir landsmenn geti tengst háhraðaneti fyrir lok ársins 2007. GSM-farsímanetið verður þétt og er meðal annars stefnt að því að fyrir lok ársins 2006 verði GSM þjónusta á öllum hringveginum og öðrum helstu stofnvegum, á helstu ferðamannastöðum og minni þéttbýlisstöðum. Jafnframt standi langdræg stafræn farsímaþjónusta til boða um allt land og á miðum við landið eftir að rekstri NMT-kerfisins lýkur.

4.9 LANDNÝTING OG AUÐLINDIR

Álverið er byggt á landi sem er lítið sem ekkert notað í dag og bygging þess mun ekki hafa nein áhrif á náttúruauðlindir í nágrenninu eða nýtingu þeirra.

Eins og áður var rætt hefur samdráttar gætt í landbúnaði á svæðinu í mörg ár. Hins vegar mun einhver hluti þeirra sem starfa í landbúnaði líklega sækjast eftir störfum í álverinu eða störfum því tengdu og það gæti betur tryggt áframhaldandi búsetu í sveitum og nýtingu bújarða.

Land er verðmætt til útivistar, svo sem fyrir veiðar, skíðaiðkun og gönguferðir, þar á meðal ferðaþjónustu. Fólksfjölgun á svæðinu mun líklega leiða til aukinnar notkunar á landi til útivistar. Með góðri stýringu á landnotkun og umferð eru engin sérstök vandamál fyrirséð í þessum efnum.

4.10 MENNING OG LÍFSHÆTTIR

4.10.1 Framkvæmdatími

Á meðan á byggingarframkvæmdum við álver og virkjanir stendur er viðvarandi tímabundin spennan í athafnalífinu á svæðinu og hefur hún haft töluverð áhrif á menningu og lífshætti á Austfjörðum. Hins vegar er vinnufyrirkomulag og vinnubúðir aðkomufólks skipulagðar þannig að allur aðbúnaður er til fyrirmyndar og hafa samskipti við heimamenn verið töluverð og hnökralaus.

4.10.2 Framleiðslutími

Eftir að framleiðsla í álverinu er hafin og byggingarframkvæmdum lokið munu aðstæður breytast mikið. Starfsmenn álversins og aðrir sem sinna nýjum störfum á svæðinu munu setjast að í nokkrum byggðarlögum á Mið-Austurlandi. Auknir aðflutningar fólks ásamt auknum tekjum munu stuðla að fjölbreyttara mannlífi og efla hvers kyns félags- og menningarstarfsemi á Austurlandi.

Í skoðanakönnun Félagsvísindastofnunar sem unnin var fyrir Reyðarálf hf. á árinu 2000 voru ungir Austfirðingar 18-28 ára spurðir um það hvort þeir teldu að tilkoma álvers í Reyðarfirði ætti eftir að leiða til betra eða verra mannlífs í byggðarlögum á Austurlandi. Alls töldu 76% að það myndi leiða til betra mannlífs, 18% töldu að það myndi hvorki leiða til betra né verra mannlífs og 6% til verra mannlífs. Í skoðanakönnun Kjartans Ólafssonar hjá Byggðarannsóknastofnun Íslands voru íbúar Mið-Austurlands spurðir hvort þeir teldu að stóriðjuframkvæmdirnar muni hafa jákvæð eða neikvæð áhrif á mannlíf byggðarlagsins. Flestir eða tæplega 83% töldu að stóriðjuframkvæmdirnar muni hafa mjög eða frekar jákvæð áhrif á mannlíf í byggðarlaginu. Einungis 9% þátttakenda á Mið-Austurlandi töldu að neikvæðra áhrifa muni gæta. Ennfremur töldu tæp 81% íbúa Mið-Austurlands að starfræksla álvers í Reyðarfirði muni hafa mjög eða frekar jákvæð áhrif á mannlíf á svæðinu. Af þessu er nokkuð ljóst að Austfirðingar telja flestir að álver í Reyðarfirði eigi eftir að hafa töluverð jákvæð áhrif á mannlíf í byggðarlögum á Austurlandi.

4.11 SAMFÉLAGSLEG ÁBYRGÐ ALCOA FJARÐAÁLS

Ábyrgð Alcoa Fjarðaáls í samfélaginu

Samfélagsábyrgð er mikilvægur þáttur í þeim gildum sem eru undirstaða Alcoa Fjarðaáls, enda er framtíð fyrirtækisins samofin framtíð samfélagsins. Fyrirtækið vinnur því markvisst að því að kynna starfsemi sína þannig að samfélagið sé meðvitað um áherslur þess og framtíðarsýn. Þetta er gert með ýmsum hætti, s.s. með miðlun upplýsinga til fjölmiðla, fréttabréfum, í gegnum heimasíðuna, með opnum íbúafundum og öðrum skipulögðum verkefnum. Haldnir voru sex íbúafundir í Fjarðabyggð og á Fljótsdalshéraði haustið 2005 og var fjallað um fyrirhugaðar ráðningar fyrirtækisins. Yfir 200 manns sóttu íbúafundina. Þá hefur Alcoa Fjarðaál átt fundi með þeim sem hagsmuna eiga að gæta við uppbyggingu fyrirtækisins, t.d. verkalýðsfélögum, verktakafyrirtækjum, sveitarstjórnarmönnum og þingmönnum kjördæmisins. Alcoa Fjarðaál leitar þannig markvisst eftir samráði við samfélagið og reynir að taka tillit til þarfa þess og sjónarmiða við ákvarðanatöku. Samráðið veitir fyrirtækinu ennfremur gott aðhald.

Samráðshópur í Fjarðabyggð

Stofnaður hefur verið samráðshópur Fjarðabyggðar og Alcoa Fjarðaáls. Hlutverk hans er að miðla upplýsingum um stöðu mála og meta þá þróunarvinnu sem er í gangi vegna uppbyggingar á svæðinu. Í þessum hópi sitja fulltrúar Fjarðabyggðar og fyrirtækjanna sem

bera ábyrgð á vinnu við uppbyggingu álversins, þjónustustofnana á vegum ríkis og sveitarfélaga á svæðinu, atvinnuveitenda, félagasamtaka og íbúa.

Samráð við Landsvirkjun

Alcoa Fjarðaál hefur sjálfbærni að leiðarljósi við uppbyggingu og starfsemi fyrirtækisins. Þar sem fyrirtækið er nýtt og hefur ekki enn tekið til starfa eru tækifærin til að fylgjast með og mæla raunveruleg áhrif starfseminnar á nærsamfélagið ómetanleg. Með þetta í huga leitaði Alcoa Fjarðaál eftir samvinnu við Landsvirkjun um sameiginlegt sjálfbærni verkefni þar sem mæld yrðu áhrifin af þeim verkefnum sem fyrirtækin standa fyrir á Austurlandi. Mælingarnar ná til áhrifa á umhverfi, samfélag og efnahagslíf. Leitað var eftir aðstoð hóps hagsmunaaðila við skilgreiningu mælikvarða og vísa. Gerð framkvæmdaáætlunar fyrir verkefnið er á lokastigi.

Önnur stuðningsverkefni

Verkefni sem Alcoa hefur stutt síðan 2004 eða skuldbundið sig til að styðja eru fjölmörg og nema styrkirinn samtals rúmlega 122 milljónum króna. Stærsti styrkurinn fer í uppbyggingu íþróttahúss á Reyðarfirði, eða 82 milljónir króna. Sjóður Leifs Eiríkssonar fær 20 milljónir króna, en hann stuðlar að nemendaskiptum milli Íslands og Bandaríkjanna og Heilbrigðisstofnun Austurlands fékk tæpar 5 milljónir króna til tækjakaupa. Alcoa Fjarðaál leggur 5 milljónir króna næstu þrjú árin í styrktarsjóðinn Sprett, en hann var stofnaður í samvinnu við Ungmennna- og íþróttasamband Austurlands árið 2005. Þá styrkir fyrirtækið rekstur Heilsuræktarstöðvar á Reyðarfirði en hún var opnuð í lok árs 2005. Styrkurinn nemur 4,5 milljónum króna næstu tvö árin. Menningarmiðstöð Fjarðabyggðar fær 1,5 milljón króna næstu 3 árin. Meðal annarra smærra verkefna eru styrkir til Óperuhússins, til Loftslagsverkefnis Landverndar og til Sjóðs Ásu Guðmundsdóttur Wright. Nánari upplýsingar má finna á heimasíðu fyrirtækisins, www.alcoa.is.

4.12 HUGSANLEGAR BREYTINGAR Á YTRI AÐSTÆÐUM Í REKSTRI

Álver eru eins og önnur fyrirtæki háð ytri aðstæðum í rekstri sínum. Rekstrarumhverfi getur á hverjum tíma þróast bæði til hagstæðari og óhagstæðari vegar. Í því sambandi skiptir miklu að traustir aðilar standi að rekstri álversins og að orkusamningar og fjármögnunarsamningar séu þannig úr garði gerðir að rekstraraðilinn haldi áfram framleiðslu þrátt fyrir óhagstæð ytri skilyrði. Í sambandi við áhrif breytinga í rekstrarumhverfi álversins skipta nokkur atriði máli.

- Um þessar mundir er skortur á áli í heiminum og fyrirsjáanleg mikil og vaxandi eftirspurn á næstu árum. Þessar góðu markaðsaðstæður eiga að tryggja góðan rekstrargrundvöll fyrir álverið.
- Alcan á Íslandi (áður Ísal hf.) sem rekið hefur álver hér á landi hefur aldrei dregið saman rekstur sinn þrátt fyrir að upp hafi komið óhagstæðar ytri aðstæður í rekstri tímabundið. Styrkur fyrirtækisins og orkusölusamningur hafa ráðið hér miklu um.

- Dæmi eru um það erlendis frá að stórfyrirtæki eins og álver hafa staðið frammi fyrir rekstrarstöðvun vegna óhagstæðra ytri skilyrða. Í slíkum tilvikum er oftast svo mikið í húfi fyrir fjármögnunaraðilann að það er mun hagkvæmara fyrir hann að greiða taprekstur tímabundið í þeirri von að geta selt fyrirtækið síðar á hagstæðu verði, en að tapa því fjármagni sem lánað var í upphafi til fjárfestingarinnar. Hér er um að ræða slíkar fjárhæðir að fjármögnunaraðili mun gera allt sem í hans valdi stendur til að halda framleiðslu álversins áfram þrátt fyrir að erfiðleikar komi upp í rekstrinum.

4.13 ÁHRIF Á AUSTURLANDI UTAN MIÐ-AUSTURLANDS

Verkefnið hefur nú þegar haft nokkur áhrif á atvinnulíf á Austurlandi utan Mið-Austurlands. Iðnaðarmenn og verktakafyrirtæki hafa fundið ýmis verkefni við hæfi, t.d. sem undirverktakar Bechtel eða sem starfsmenn fyrirtækisins. Verkefnin geta verið áhugaverð fyrir aðila frá stöðum eins og Vopnafirði, Djúpavogi og Hornafirði. Fólk frá þessum byggðarlögum hefur unnið við framkvæmdir og farið heim þegar frí eru. Fyrir þetta fólk er um að ræða 2-4 klst. akstur að virkjanasvæði eða álveri eftir því hvar það býr.

Atvinnulíf á Austurlandi utan Mið-Austurlands hefur verið í nokkurri stöðnun undanfarin ár. Byggðalögin sem þar eru njóta framkvæmdanna aðeins að litlu leyti, helst þó í gegnum starfsmenn sem sækja tímabundið vinnu við framkvæmdirnar. Vera kann að fólk frá þessum byggðarlögum sæki um og fái störf í álverinu og mun það í flestum tilvikum þurfa að flytja ef til þess kemur. Ekki hafa komið fram nein neikvæð áhrif vegna framkvæmdanna á þessi byggðarlög sem heitið getur.

Áhrifa af framkvæmdum á atvinnu og viðskipti á Akureyri hafa verið töluverð. Á Akureyri er mikill fjöldi iðnaðarmanna, mörg verktakafyrirtæki og ýmis þjónustufyrirtæki. Akstursfjarlægð frá Akureyri að álverslóðinni er aðeins 3-4 klst.

Framleiðsla álversins mun hafa mun minni áhrif á atvinnusköpun utan Mið-Austurlands en framkvæmdirnar við álverið hafa haft. Þau áhrif sem helst má sjá fyrir eru eftirfarandi:

- Einhverjir íbúar á Austurlandi utan Mið-Austurlands, svo og á Norðurlandi eystra, munu hafa áhuga á afleysingastörfum í álverinu, og jafnvel fullu starfi sem unnið yrði í vinnulotum.
- Búast má við að íbúar í byggðarlögum sem eru í meira en 30-60 mínútna akstursfjarlægð frá álverinu og eiga kost á starfi þar kjósi að flytja og setjast að í byggðarlagi sem er nálægt álverinu. Það kann að leiða til brottflutnings frá byggðarlögum sem eru frekar afskekkt eða þar sem atvinnulífið stendur höllum fæti, t.d. Bakkafirði og Borgarfirði eystra. Sé horft til Austurlands alls má gera ráð fyrir að verkefnið leiði til samþjöppunar byggðar í fjórðungnum, svo og innan Mið-Austurlands, en mikil dreifing byggðar er einn helsti veikleiki svæðisins.
- Í einhverjum tilvikum kunna fyrirtæki á Austurlandi utan Mið-Austurlands að selja álverinu tiltekna þjónustu en dagleg þjónustukaup álversins verða mjög mikil. Þessara áhrifa mun einnig gæta töluvert á Akureyri.

4.14 HVAD HEFUR BREYST FRÁ SÍÐASTA MATI Á UMHVERFISÁHRIFUM 2002

Frá því síðast var unnið umhverfismat vegna álvers í Reyðarfirði árið 2002 hefur ýmislegt breyst og var margt af því sem síðan hefur gerst ekki fyrirsjáanlegt. Þá eru áform Alcoa Fjarðaáls um uppbyggingu álversins ekki nákvæmlega þau sömu og þá voru.

Hagvöxtur hér á landi hefur síðustu 3 árin verið meiri en fyrirsjáanlegt var, framboð af lánsfé aukist og vextir lækkað, uppbygging höfuðborgarsvæðisins verið gríðarleg og byggingaframkvæmdir meiri en nokkru sinni fyrr. Þá hefur starfsemi íslenskra fyrirtækja erlendis aukist stórlega og þau eru ekki lengur háð innlendum verkefnum í sama mæli og áður var. Samruni fyrirtækja hefur haldið áfram og nú eru mörg öflug fyrirtæki í landinu. Þau eru betur í stakk búin en áður til að takast á við stór verkefni. Viðskiptaumhverfi í landinu er því gjörbreytt frá því sem það var fyrir 3-4 árum síðan. Fyrirtæki á höfuðborgarsvæðinu sem horft höfðu hýru auga til aukinna viðskipta á Austurlandi hafa haft svo mikil verkefni á höfuðborgarsvæðinu og verið svo upptekin af skipulagsbreytingum og sókn í erlend verkefni og fjárfestingar að þau hafa e.t.v. ekki leitað sér verkefna á Austurlandi í þeim mæli sem áætlað var að þau myndu gera.

Fyrirtæki eins og Alcoa gera áætlanir sínar í Bandaríkjadollurum. Þegar síðasta umhverfismat var birt í nóvember 2002 jafngilti Bandaríkjadollar u.þ.b. 87 krónum en er nú u.þ.b. 70 krónur. Þessi mikla lækkun á Bandaríkjadollar veldur vissum annmörkum við samanburð á tölum frá 2002 og nú.

Þátttaka erlendra fyrirtækja er miklu meiri og hlutfall erlendra starfsmanna mun hærra í framkvæmdum við Kárahnjúkavirkjun og álver í Reyðarfirði en sjá mátti fyrir á árinu 2002. Erlendir ríkisborgarar sem starfa á Austurlandi við framkvæmdirnar eru skráðir þar til heimilis. Íslendingar búsettir annars staðar á landinu sem koma tímabundið til starfa á Austurlandi flytja yfirleitt ekki lögheimili sitt. Þetta veldur því að mjög erfitt er að draga ályktanir af íbúaskráningu Hagstofunnar fyrir árið 2005. Ef hlutfall Íslendinga við framkvæmdirnar væri hærra myndi skráð íbúatala Austurlands vera lægri sem því nemur. Eitt af því sem athygli vekur er að þrátt fyrir mikla uppbyggingu á Mið-Austurlandi síðustu 2-3 árin fækkaði íslenskum ríkisborgurum búsettum á Austurlandi á árinu 2005.

Við síðasta umhverfismat lágu ekki fyrir eins nákvæmar upplýsingar um stefnu varðandi þjónustukaup álversins. Nú liggur fyrir sú skýra stefna Alcoa Fjarðaáls að kaupa sem mest af þjónustu að í stað þess að leysa hana innan fyrirtækisins. Það hefur leitt til þess að sá kjarni starfsmanna er vinnur í álverinu er minni en ella og margfeldisáhrifin á svæðinu meiri. Þá byggja áætlaðar starfsmannatölur nú á öðrum forsendum en á árinu 2002. Þannig innifela starfsmannatölur nú nokkra yfirmönnun á fastráðnu fólki í framleiðslustörfum sem kallar á minni afleysingar en gert var ráð fyrir í matinu 2002. Loks má geta þess að það álver sem nú er í byggingu er 7,5% stærra að framleiðslugetu en álverið sem fyrirhugað var á árinu 2002.

Á árinu 2002 var gert ráð fyrir 420 heilsársstörfum í 322 þús. tonna álveri og 8% afleysingastörfum til viðbótar, eða alls 454 ársverkum. Margfeldisáhrif voru áætluð 0,65 og því gert ráð fyrir að verkefnið leiddi til 750 nýrra ársverka á Austurlandi. Nú er gert ráð fyrir 383 heilsársstörfum í 346 þús. tonna álveri og 4,5% afleysingu, eða 400 heilsársstörfum alls. Vegna mikilla þjónustukaupa eru margfeldisáhrif áætluð 1,0 og að verkefnið leiði til 800 nýrra ársverka á Austurlandi eftir að álverið hefur að fullu tekið til starfa.

HEIMILDASKRÁ

Alcoa Fjarðaál sf., 2005. Heimasíða: www.alcoa.is

Austurbyggð, 2005. Heimasíða: www.austurbyggd.is

Bechtel, 2005. Heimasíða: www.bechtel.com

Breiðdalshreppur, 2005. Heimasíða: www.breiddalshreppur.is

Byggðastofnun (1997) *Svæðisbundin byggðaáætlun*. Miðfirðir Austurlands.

Byggðastofnun, 2005. Heimasíða: www.byggdastofnun.is

Einar Már Sigurðarson og Helga Magnea Steinsson (1994) *Austfirðingar í framhaldsskólum*. Áfangaskýrsla.

Eskja hf., 2005. Heimasíða: www.eskja.is

Fasteignamat ríkisins, 2005. Heimasíða: www.fmr.is

Félagsvísindastofnun (2001) *Afstaða brottfluttra Austfirðinga til álvers í Reyðarfirði*. Höfundar Ævar Þórólfsson, Guðrún Árnadóttir og Friðrik H. Jónsson.

Félagsvísindastofnun (2001) *Framtíðarsýn ungs fólks á Austurlandi og afstaða þess til álvers í Reyðarfirði*. Höfundar Ævar Þórólfsson, Guðrún Árnadóttir og Friðrik H. Jónsson.

Fljótsdalshérað, 2005. Heimasíða: www.egilsstadir.is

Fjarðabyggð, 2005: Heimasíða: www.fjardabyggd.is

Fosso, E. J. (1997) *Vil ungdom bli boende på industristeder under omstilling. SNF-projekt nr. 4100 Lokale arbeidsmarkeder i omstilling*. Stiftelsen for Samfunns- og Næringslivsforskning Bergen, Mars 1997.

Fosso, E.J. (1997) Interviews with young people, public servants and business people in the Central East Region in December 1997.

Fræðslunet Austurlands, 2005: Heimasíða: www.fna.is

Glasson, J., Therivel, R. and Chadwick, A. (1999) *Introduction to Environmental Impact Assessment*. UCL Press, London.

Gramling, Robert (1996) *Oil on the Edge: Offshore Development, Conflict and Gridlock*, State University of New York Press, Albany, NY, USA.

Gylfi Magnússon (1997) *Internal and External Migration in Iceland 1960-94: A Structural Model, Government Policies and Welfare Implications* (New Haven: Yale University).

Hagstofa Íslands (2005) Landshagir 2004.

Hagstofa Íslands, 2005. Heimasíða: www.hagstofa.is

Háskólinn á Akureyri (1997) *Háskólamenntun á Austurlandi*. Könnun á stöðu.

Hjalti Jóhannesson (1990), *Internal Migration in Iceland 1983-1987: A Study of Regional Differences* (Ontario: York University).

HMDC (1995) 'Hibernia Construction Project Personal Expenditure Study'. Report to the Hibernia Management and Development Company, prepared by Community Resource Services Ltd., St. John's, NF, Canada.

Jón Þorvaldur Heiðarsson (2005) *Íbúafjöldi og þörf á íbúðarhúsnæði á Austurlandi árið 2008* Akureyri, Bygðarannsóknarstofnun Íslands.

IMG Gallup (2005) *Viðhorf Austlendinga til Alcoa Fjarðaáls. Viðhorfskönnun*. Unnið fyrir Alcoa Fjarðaál.

IMG Gallup (2005) *Álver við Reyðarfjörð. Markaðsrannsókn*. Unnið fyrir Alcoa Fjarðaál.

Jón Þorvaldur Heiðarsson og Valtýr Sigurbjarnason (2005) *Jarðgöng á Austurlandi – Mat á samfélagsáhrifum og arðsemi*. Akureyri, Rannsóknarstofnun Háskólans á Akureyri.

Karl Sigurðsson, Gunnar Þór Jóhannesson og Kristjana Stella Blöndal (1999). *Afstaða Íslendinga til stóriðju, virkjana og umhverfismála*. Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands.

Kárahjúkavirkjun, 2005. Heimasíða: www.karahnjukar.is

Kaupfélag Hérðasbúa, 2005. Heimasíða: www.khb.is

Kjartan Ólafsson (2005) *Rannsókn á samfélagsáhrifum álvers- og virkjunarframkvæmda á Austurlandi. Könnun meðal fólks á Austur- og Norðausturlandi haustið 2004*. Akureyri, Bygðarannsóknarstofnun Íslands (óbirt gögn).

Loðnuvinnslan hf., 2005. Heimasíða: www.lodnuvinnslan.is

Menntaskólinn á Egilsstöðum, 2005. Heimasíða: www.me.is

Rafmagnsveitur ríkisins, 2005. Heimasíða: www.rarik.is

Rekstur og ráðgjöf ehf. (1997) *Greinargerð um sameiningu Neskaupstaðar, Eskifjarðar og Reyðarfjarðar*.

Ríkisskattstjóri, 2005. Heimasíða: www.rsk.is

Samband íslenskra sveitarfélaga (2004) *Árbók sveitarfélaga 2003*.

Samband íslenskra sveitarfélaga, 2005. Heimasíða: www.samband.is

Samgönguráðuneytið, 2006. Heimasíða: www.samgonguraduneyti.is

Seyðisfjörður, 2005. Heimasíða: www.sfk.is

Shrimpton, M. (1992) *Islands and Offshore Oil: A Newfoundland Perspective*. Paper presented at an Island Living Conference, PEI, Canada.

Shrimpton, M. (1994) *Rotational Work Systems: Community and Regional Development Implications*. ISER Offshore Oil Project, Memorial University of Newfoundland.

Síldarvinnslan, 2005 Heimasíða: www.svn.is

Stefán Ólafsson (1997) *Búseta á Íslandi*. Rannsókn á orsökum búferlaflutninga. Byggðastofnun.

Stefna í menningarmálum á Austurlandi. Tillögur samstarfshóps sveitarfélaga á Austurlandi og Þróunarstofu Austurlands. 1. nóvember 2000.

Vefur fyrir ferðafólk, 2005. Heimasíða: www.east.is

Vefur fyrir fjárfesta, 2005. Heimasíða: www.east-iceland.is

Vegagerð ríkisins (1993) *Jarðgöng á Austurlandi*. Nefndarálit.

Vegagerðin, 2005. Heimasíða: www.vegagerdin.is

Verkmenntaskóli Austurlands, 2005. Heimasíða: www.ve.is

Vilhjálmur Egilsson (1982) *The Location of a large firm in a small village*. Ph.D. thesis at the University of Southern California.

Vinnumálastofnun, 2005. Heimasíða: www.vinnumalastofnun.is

Wills, Jonathan (1991) *A Place in the Sun: Shetland and Oil Myths and Realities*, Institute of Social and Economic Research, St. John's, NF, Canada.

Þjóðhagsstofnun (2000) *The National Economic Impact of the Noral Project*.

Þróunarfélag Austurlands, 2005. Heimasíða: www.austur.is

ÍTAREFNI

Barrow, C. J. 1997. *Environmental and Social Impact Assessment: An Introduction*. London: Arnold. ISBN: 0340662719

Becker, Henk A. 1997. *Social Impact Assessment: Method And Experience In Europe, North America, And Developing World*. UCL Press Limited, 1Gunpowder Square, London EC4A

3DE and 1900 Frost Road, Suite 101, Bristol, PA 19007-1598 ISBN: 1-85728-347-3 PB
www.tandf.co.uk/program.html

Burdge, Rabel J. 1999. *A Community Guide to Social Impact Assessment: Revised Edition*. Middleton, Wisconsin (PO Box 53562-0863) Social Ecology Press, ISBN 0-941042-17-0. To order www.dog-eared.com/social ecologypress/

Burdge, Rabel J. 1998. *A Conceptual Approach to Social Impact Assessment: Revised Edition Collection of Writings by Rabel J. Burdge and Colleagues*. Middleton, Wisconsin (PO Box 620863) Social Ecology Press, ISBN 0-941042-16-2. To order www.dog-eared.com/social ecologypress/

Finsterbusch, K. 1995. In Praise of SIA: a Personal Review of the Field of Social Impact Assessment. *Impact Assessment*, 13:229-252.

Gramling, Robert and William R. Freudenburg. 1992. Opportunity-Threat, Development, and Adaptation: Toward a Comprehensive Framework for Social Impact Assessment. *Rural Sociology*, 57:216-234.

Goodrich, Colin G. and C. Nicholas Taylor, eds. 1995. Special Issue on Social Impact Assessment. *Project Appraisal*. Volume 10:3.

Howitt, Richard. 1993. Social Assessment as “applied peoples” Geography. *Australian Geographical Studies*, 31:127-140.

Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment. 1994. *Guidelines and Principles for Social Impact Assessment*. U.S. Dept. Commerce. NOAA Tech. Memo. NMFS-F/SPO-16: 29p.

King, Thomas F. 2000. What Should be the “Cultural Resources” Element of an EIA? *Environmental Impact Assessment Review*. 20:5-30.

Mulvihill, Peter R. and Peter Jacobs. 1998. Using Scoping as a Design Process. *Environmental Impact Assessment Review*. 18:353-370.

Murdock, Steven H., Richard S. Krannich and F. Larry Leistritz. 1999. *Hazardous Wastes in Rural America: Impacts Implications and Options for Rural Communities*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield. ISBN: 0-8476-9100-4.

Rickson, Roy E. Marcus Lane, Mark Lynch-Blosse, John Western. 1995. Community, Environment, and Development: Social Impact Assessment in Resource-Dependent Communities. *Impact Assessment*, 13:347-386.

Taylor, C. Nicholas, C. Hobson Bryan and Colin G. Goodrich. 1995. *Social Assessment: Theory, Process And Techniques*. Taylor Baines & Assoc. PO Box 8620, Riccarton, Christchurch, New Zealand. ISBN: 0-473-03245-7. To order: www.tba.co.nz

Vanclay, Frank and D. A. Bronstein. eds. 1995. *Environmental and Social Impact Assessment*. Wiley & Sons: Chichester, Sussex, UK :ISBN: 047195764X www.wiley.co.uk/

Vanclay, Frank. 1999. Social Impact Assessment. In Petts, J. ed. *Handbook of Environmental Impact Assessment*. Volume 1. Oxford: Blackwell Science, 301-326. ISBN: 0-632-04772-0. To order: <http://bookshop.blackwell.co.uk/>

Vanclay, Frank. M. Van Schooten and R. Slootweg. 2000. Social Impact Assessment. In C. Briffett and J. Obbard eds. *Environmental Assessment in East Asia*. Singapore: Institute for Southeast Asian Studies (in Press). To order--<http://merlion.iseas.edu.sg/pub.html>

Albrecht, D.E., S.H. Murdock, F.L. Leistritz, and S. Albrecht. 1985. "The Impacts of Large-Scale Developments on Rural Communities in the Western United States." *Research in Rural Sociology and Development*. Greenwich, CT: Jai.

Burchell, R.W., D. Listokin, and W.R. Dolphin. 1985. *The New Practitioner's Guide to Fiscal Impact Analysis*. Center for Urban Policy Research, Rutgers University.

Canter, L.W., S.F. Atkinson, and F.L. Leistritz. 1985. *Impact of Growth: A Guide for Socio-Economic Impact Assessment and Planning*. Chelsea, MI: Lewis.

Johnson, T.G., B.J. Deaton, and E. Segarra, (eds.). 1988. *Local Infrastructure Investment in Rural America*. Boulder, CO: Westview.

Leistritz, F.L., R.A. Chase, and S.H. Murdock. 1986. "Socioeconomic Impact Models: A Review of Analytical Methods and Policy Implications." *Integrated Analysis of Regional Systems*. London: Pion.

Leistritz, F.L. and B.L. Ekstrom. 1986. *Social Impact Assessment and Management: An Annotated Bibliography*. New York: Garland.

Leistritz, F.L. and S.H. Murdock. 1981. *The Socioeconomic Impact of Resource Development: Methods for Assessment*. Boulder, CO: Westview.

Leistritz, F.L., S.H. Murdock, N.E. Toman, and D.M. Senechal. 1982. "Local Fiscal Impacts of Energy Resource Development: Applications of an Assessment Model in Policy Making." *North Central Journal of Agricultural Economics*. 4(1): 47-57.

Leistritz, F.L., N.E. Toman, S.H. Murdock, and J. DeMontel. 1981. "Cash Flow Analysis for Energy Impacted Local Government: A Case Study of Mercer County, North Dakota." *Socio-Economic Planning Sciences* 15: 165-174.

Murdock, Steve H., R.R. Hamm, and F.L. Leistritz. 1982. "Demographic Effects," pgs. 61-96 in G.F. Summers and A. Selvik, eds. *Energy Resource Communities*. Madison, WI: MJM Publishing Co.

Finsterbusch, K. 1985. State of the art in social impact assessment. *Environment and Behaviour* 17, 192-221.

International Association for Impact Assessment 1994. Guidelines and Principles for social impact assessment. *Impact Assessment* 12, 2.

Murdock, Steve H., F.L. Leistritz, R.R. Hamm. 1986. "The State of Socioeconomic Impact Analysis in the United States: Limitations and Opportunities for Alternative Futures," *Journal of Environmental Management* 23: 99-117.

Murdock, Steve H., F.L. Leistritz, and E.C. Schriener. 1982. "Demographic Changes Associated with Rapid Growth," pgs. 63-96 in B.A. Weber and R.E. Howell, eds. *Coping with Rapid Growth*. Boulder, CO: Westview Press.

VIÐAUKI I
REIKNILÍKAN
- TÖLULEGAR FORSENDUR OG SPÁR -